

# ŠTÁTNA SKÚŠKA Z PEDAGOGIKY\*

QUEM DII ODERE, PAEDAGOGUM FECERE

(koho bohovia nenávidia, učiteľ a z neho spraví)

dedicated to J., R.

verzia 27. februára 2004

pdfL<sup>A</sup>T<sub>E</sub>X/ViM/OpenBSD

—f amous komensky

dané dokopy pre 2002 state exams

## Obsah

<b>1 pedagogika</b>	<b>3</b>	1.11 úlohy triedneho učiteľa vo vzťahu k žiakovi a rodine, spolupráca školy s rodinou . . . . .	16
1.1 školské učebné knihy – ich tvorba, typy a charakteristika . . . . .	3	1.12 školstvo a pedagogika za 1. ČSR . .	17
1.2 proces výchovy a sebvýchovy a podmienky ich efektívnosti . . . . .	3	1.13 pedagogika ako veda o výchove, jej vznik, vývoj a postavenie v sústave vied . . . . .	18
1.3 slovenské školstvo a pedagogika po roku 1939 . . . . .	4	1.14 didaktické zásady: uvedomelosti a aktivity, vedeckosti, primeranosti, individuálneho prístupu k žiakom .	18
1.4 vývin výchovy a jej spoločenská podmienenosť . . . . .	5	1.15 anglická pedagogika (Locke, Spencer, Owen) . . . . .	19
1.5 názornosť, postupnosť, výchovnosť, trvácnosť, systematickosť . .	7	1.16 učebné metódy - ich klasifikácia, charakteristika a funkcia vo vyučovacom procese . . . . .	19
1.6 ped názory Komenského . . . . .	7	1.17 činitele formovania osobnosti . . . .	19
1.7 historický vývin organizačných foriem, ich triedenie, analýza vyučovacej hodiny a jej typy . . . . .	9	1.18 nemecká pedagogika 19. storočia . .	21
1.8 metódy výchovy z hľadiska rozvoja kognitívizácie, emocionalizácie a socializácie osobnosti . . . . .	10	1.19 vyučovacie metódy podľa myšlienkového postupu . . . . .	21
1.9 školstvo a pedagogika na Slovensku v 2. polovici 19. storočia (slovenské gymnáziá) . . . . .	14	1.20 charakteristika základných pedagogických pojmov - schopnosti, nadanie, inteligencia . . . . .	22
1.10 metódy upevňovania a preverovania vedomostí, zručností a návykov, klasifikačný poriadok . . . . .	15	1.21 ekologická a environmentálna výchova, jej ciele a význam z hľadiska jednotlivca a životného prostredia .	22
		1.22 pedagogický vedecký výskum, jeho druhy, základné metódy a ich charakteristika . . . . .	22

\*based on tézy pre ukf nitra. zo všelijakých zdrojov, bez korektúry. aj tak to vyzerá, ale keď sa už musíte učiť na štátnice z ped, je dávno zle ;-)

1.23 etika ako metodologický základ mravnej výchovy, obsah mravnej výchovy . . . . .	23	1.48 humanizmus a renesancia a jej odraz v pedagogike . . . . .	36
1.24 pedagogické názory Pestalozziho . . . . .	24	1.49 školstvo a pedagogika v Grécku a Ríme . . . . .	37
1.25 programované vyučovanie . . . . .	24	1.50 hodnoty a normy . . . . .	38
1.26 osobnosť učiteľa, požiadavky na osobnosť, typológia osobnosti učiteľa . . . . .	25	<b>2 Teória výchovy</b>	<b>40</b>
1.27 obsah vzdelávania, charakteristika základných školských dokumentov, medzipredmetové vzťahy . . . . .	26	2.1 Predmet teórie výchovy . . . . .	40
1.28 vysvetlite základné pedagogické pojmy: vedomosti, zručnosti, návyky	27	2.2 Metódy výchovy . . . . .	43
1.29 školstvo a pedagogika v stredoveku	27	2.3 Obsah výchovy . . . . .	45
1.30 organizácia školského roka a dňa, požiadavky na zostavenie rozvrhu hodín . . . . .	28	2.4 Environmentálna výchova . . . . .	46
1.31 estetická výchova . . . . .	29	2.5 Estetická výchova . . . . .	47
1.32 pedagogické názory Rousseaua . . . . .	29	<b>3 Všeobecná pedagogika</b>	<b>47</b>
1.33 pracovná a polytechnická výchova . . . . .	29	3.1 Pojem a predmet pedagogiky . . . . .	47
1.34 príprava učiteľa a žiaka na vyučovacie proces . . . . .	29	3.2 Štruktúra pedagogických vied . . . . .	48
1.35 vzťah pedagogiky k iným vedám . . . . .	29	3.3 Vzťah pedagogiky k vedám prírodným a hraničným . . . . .	49
1.36 mimoškolská výchova, jej funkcie, zariadenia výchovy mimo vyučovania	30	3.4 Základné pedagogické kategórie . . . . .	50
1.37 školské reformy Márie Terézie a Jozefa II . . . . .	30	3.5 Pojem výchova a obsah výchovy, ciele, úlohy výchovy, obsah výchovného pôsobenia . . . . .	50
1.38 podstata a priebeh vyučovacieho procesu, jeho etapy a základné zákonitosti . . . . .	31	3.6 Proces výchovy, zákonitosti, zásady, prostriedky, formy a metódy výchovy . . . . .	52
1.39 prosociálne správanie, mravné vedomie	32	3.7 Podmienky a činitele rozvoja osobnosti . . . . .	54
1.40 členenie pedagogiky ako vedy, charakteristika základných pedagogických disciplín . . . . .	32	3.8 Škola ako výchovno-vzdelávacia inštitúcia . . . . .	54
1.41 telesná výchova . . . . .	32	3.9 Rodina ako výchovný činiteľ . . . . .	55
1.42 pedagogické smery 20. st. ich vznik a vývoj v súčasnosti . . . . .	32	3.10 Pedagogická profesia . . . . .	56
1.43 školské zákony po roku 1945 . . . . .	33	3.11 Učiteľ a pedagogický výskum, výskumné metódy a ich klasifikácia . . . . .	57
1.44 výchova, vzdelanie, vyučovanie . . . . .	34		
1.45 ruská pedagogika 19 storočia . . . . .	35		
1.46 analyzujte náš súčasný školský systém	35		
1.47 školská a mimoškolská výchova . . . . .	36		

# 1 pedagogika

## 1.1 školské učebné knihy – ich tvorba, typy a charakteristika

O. Šimoník nerozlišuje medzi pomôckami a technikou a používa pojem vyučovacie prostriedky. Sú to všetky predmety a činnosti, prostredníctvom ktorých sa realizuje vyučovací proces. Patria sem jednak materiálne prostriedky (zariadenie školy, učebné pomôcky, didaktická technika), jednak vyučovacie metódy a formy.

Výstižné sú tie názory, ktoré zdôrazňujú, že učebné pomôcky sú také prostriedky, ktoré slúžia k názornosti vyučovania a umožňujú dokonalejšie, rýchlejšie a komplexnejšie osvojenie učiva. Didaktická technika plní tie isté úlohy a rozumieme ňou využívanie rôznych prístrojov a technických zariadení – film, zvukové prístroje, výpočtovú techniku a pod.

Funkcie učebných pomôcok a didaktickej techniky:

- **informatívna** informujú žiaka o vzť ahoch, súvislostiach, umožňujú pochopiť podstatu, ale plnia aj úlohu spätnej väzby (informujú žiaka o tom, ako chápe učivo, spresňujú proces jeho učenia, korigujú predstavy, vedomosti a pod.)
- **formatívna** prispievajú k rozvoju tvorivej činnosti žiakov, a tým aj k rozvoju myšlienkových operácií a formovaniu zmyslových poznávacích procesov
- **inštrumentálna** žiak získava nové vedomosti, zručnosti a návyky, čo vytvára predpoklady pre ďalšie vzdelávanie
- **motivačná** vzbudzujú záujem o učivo, spestrujú vyučovací proces
- **systematizujúca** prispievajú k vytváraniu a zaraďovaniu vedomostí do istého systému
- **názorná** pôsobia na zmysly, žiaci získavajú konkrétnejšie a ucelené predstavy o tom čo sa učia
- **sú zdrojom a nositeľom informácií** učiteľovo slovo je dopĺňané pozorovaním predmetov a javov
- **racionálna a ekonomická** urýchľujú a uľahčujú proces učenia
- **uľahčuje prechod od teórie k praxi** žiak nepočúva iba slová, ale vidí, počuje, manipuluje s vecami, experimentuje a pod.

- **podporuje samoštúdium** žiak na základe pozorovania, narábania s predmetmi a prístrojmi aj sám v mimoškolskom čase často experimentuje, napr. zhotovuje si prístroje, fotografuje atď.

Klasifikácia (triedenie) učebných pomôcok a didaktickej techniky (podľa H. Janusa a D. Hapalu):

1. **učebné pomôcky:** skutočné predmety, prírodniny (živá a neživá príroda), preparáty (vypchaniny, kostry), výrobky (náradie, prístroje, vzorky výroby, polotovary)
2. **prístroje:** demonštračné prístroje, prístroje na meranie a počítanie (meradlá, váhy), prístroje na pozorovanie (lupa, mikroskop, ďalekohľad), súpravy a zariadenia pre frontálne pokusy
3. **zobrazenia:** obrazy, nákresy na tabuľu, fotografie, ilustrácie v knihách, nástenky, obrazy na tabuliach
4. **symbolické zobrazenia:** nástenné tabule, nástenné mapy, plány, príručné mapy, atlasy
5. **pomôcky na premietanie statických obrazov:** diafilmy a diapozitívy, episkopické premietanie, spätná projekcia
6. **pomôcky na premietanie dynamických obrazov:** nemý a zvukový film, televízia, videozáznamy
7. **zvukové pomôcky:** hudobné nástroje, gramofón, magnetofón, rozhlas
8. **dotykové pomôcky:** reliéfové obrazy, slepecské písmo
9. **literárne pomôcky:** učebnice, slovníky, školské knihy
10. **didaktická technika so spätnou väzbou:** vyučovacie stroje pre programované učenie, repetítory, examinátory, trenažéry, výpočtová technika

## 1.2 proces výchovy a sebvýchovy a podmienky ich efektívnosti

V širšom slova zmysle je výchova rozvíjanie možností človeka, v užšom slova zmysle je to odborné a cieľavedomé rozvíjanie psychických procesov, funkcií a vlastností osobnosti. Predmetom výchovy je

človek a jeho psychické procesy a funkcie. Úlohou výchovy je rozvoj možností človeka.

**Výchova** je zámerné cieľavedomé, plánovité a systematické pôsobenie na osobnosť človeka, ktorým mu vstúpujeme potrebné vlastnosti, rozvíjame jeho psychické a telesné stránky, čím ho pripravujeme do života. Jej obsah určuje spoločnosť a je jej odrazom momentálneho rozvoja. Pod pojmom výchova chápeme všetko pedagogické pôsobenie. Poznáme dve stránky výchovy: *procesuálna* (odraz rôznych výchovných vplyvov v našom vedomí), *formatívna* (prispôsobenie vonkajších okolností zo strany výchovného pracovníka, podnecuje a zapája výchovný objekt k činnosti, v priebehu ktorej si osvojuje výchovné ciele).

#### Členenie výchovy:

*výchovný proces*: formovanie názorov, vzťahov, presvedčenia, potrieb, motivácie, aktivity, postojov, záujmov, vôle, etických a estetických hodnôt, návyky a zvyky požadovaného spoločenského správania a konania, výsledok = *vychovanie*

*vzdelávací proces*: osvojovanie a upevňovanie vedomostí, rozvíjanie a upevňovanie požadovaných spôsobilostí a vlastností, ktoré sú potrebné pre vykonávanie rozmanitých odborných činností, výsledok = *vzdelanie*

**Sebavýchova**: Je cieľavedomý proces formovania vlastnej osobnosti dosiahnuť žiaduce morálne a charakterové vlastnosti. Predpokladom sebavýchovy je sebapoznanie, ktoré vyplýva aj z rodiny. Sebareflexia znamená, že uvažujeme nad svojimi činmi, emóciami.

Päť úrovní sebavýchovy:

1. *procesuálno-situačná (6-10r.)* povie, že chce byť lepší, ale len v tom konkrétnom prípade (uprace si)
2. *kvalitatívne-situačná (puberta)* chápe seba všeobecnejšie, snaží sa byť iný v konkrétnej situácii, nedáva si však do vzťahu, že situácia je závislá od neho samého; ostrejšia kritika druhých, on si ešte nedáva do vzťahu skutok a charakterové vlastnosti, pedagóg by sa mal obracat' na neho a nie na druhých
3. *kvalitatívne-statická (post-pubertálne obdobie)* uvedomuje si vzťah, charakterová vlastnosť – čin; cení si svoje vlastnosti (chcem študovať), dokáže pochopiť nové väzby
4. *kvalitatívne-dynamická (adolescencia)* dáva do vzťahu svoje činy a svoje vlastnosti; prekonáva

odtrhnutosť vonkajšieho a vnútorného, snaha zlepšiť sa

5. *perspektívna (dospelosť)* chcem byť lepší, kladenie vyšších cieľov, za ktorými potom ideme, aj zdokonaľovanie cez iných ľudí

### 1.3 slovenské školstvo a pedagogika po roku 1939

#### Česko

Buržoázna demokracia v Československu bola stále viac ohrozovaná nemeckým nacizmom. Hodžova vláda bola odvolaná, ale prezident Beneš a generál Syrový napriek odhodlaniu nakoniec kapitulovali. Dňa 13. 9. 1938 prijali mníchovský diktát, ktorý nariadil Československu odstúpiť pohraničné územia Nemecku, Poľsku a Maďarsku. Po Benešovej rezignácii nastúpil Emil Hácha, bola rozpustená Komunistická strana, prešla do ilegality. Slovensko dostalo autonómiu, bolo vydané do rúk Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.

Na obsadenom území robili nacisti zásahy do verejného života: zakázali spolkovú činnosť, zrušili verejné knižnice, nedovolili obyvateľom čítať české noviny. Prevažná časť českých škôl na pohraničí bola zrušená. Z pohraničia odišlo mnoho Čechov do vnútrozemia.

V školstve vznikol problém s prebytkom učiteľstva. Demokraticky zmýšľajúci učitelia boli predmetom ostrých útokov reakčnej tlače. Uskutočňovala sa revízia učebníc, boli vyradené učebnice dejepisu a zepisu, čítanky a spevníky.

Jozef Tiso bol prinútený k proklamácii tzv. slovenského štátu. 14. 3. 1939 vstúpilo nemecké vojsko do Československa a začalo ho obsadzovať. Bol zriadený protektorát Čechy a Morava. Schyľovalo sa k vojne. Nemecko sa snažilo o úplnú germanizáciu priestoru a ľudí. Na masových demonštráciách Pražanov proti okupantom 28. 10. 1939 došlo k stretnutiu demonštrantov s nemeckou políciou a oddielmi SS. Pritom bol ťažko zranený študent Jan Opletal, ktorý neskôr zraneniu podľahol. V praxe bolo zastrelených 9 študentských funkcionárov a 1200 študentov bolo odvlečených do koncentračného tábora v Sachsenhausene. K nim pribudli študenti z Brna a Příbrami. České vysoké školy boli zatvorené, knižnice, zbierky a laboratóriá boli zničené alebo vykradnuté.

Okupanti zasahovali aj do vnútornej práce škôl. Pre učiteľov sa poriadali rôzne prednášky a preškol'o-

vacie kurzy. Nemčina sa stala vyučovacím jazykom niektorých predmetov. Obet'ami teroru sa stali mnohí vysokoškolskí profesori, len Karlova univerzita stratila takto 23 svojich profesorov.

Český národ sa okupantom staval na odpor, a tento odpor nadobúdal čoraz organizovanejšiu formu predovšetkým zásluhou Komunistickej strany Československa. Medzi českými učiteľmi a profesormi bolo veľa obetí tohto zápasu (napr. Ladislav Hanus, Josef Pešek a iní).

V období protektorátu boli v zahraničí dve centrá politickej emigrácie, jedno v Londýne, na čele s E. Benešom, druhé v Moskve, na čele s Klementom Gottwaldom. V Moskve pôsobil aj profesor Zdenek Nejedlý. Významným aktom bolo podpísanie zmluvy medzi Sovietskym zväzom a Československom o spojení, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci v roku 1943.

### Slovensko

Za kléro fašistického slovenského štátu bola popredným ideológom ľudáctva vzorom fašistická a náboženská pedagogika. Teoretická a praktická práca fašistickej pedagogiky smerovala k rozvíjaniu šovinizmu mládeže, k výchove k nenávisti k iným národom a rasám, k demokracii, k pravej kultúre a k slepej poslušnosti k vodcovi. Vrcholom fašistickej výchovy bola vojenská výchova. Náboženská pedagogika úplne odmietala ciele a zásady tzv. novej výchovy. Viera a intuícia boli vyzdvihovalé, nemal tu miesto rozum, ktorý sa pokladá za prejav bezbožnosti, kacírstva. Predstaviteľom fašistickej a náboženskej pedagogiky bol ľudácky minister školstva Jozef Sivák.

Viaceri slovenskí pedagógovia sa i v tomto čase smelo hlásili k pedagogickému odkazu učiteľa a národov Jana Amosa Komenského, ktorého ľudáci nemali radi. Jeho pedagogické myšlienky žili na Slovensku ďalej aj napriek neutešeným politickým pomerom.

Z pedagogikov teoretikov treba uviesť Juraja Čechetku. V knihe "Slovenské evanjelické patronátne gymnázium v Turčianskom Svätom Martine" podal dejiny jednej z troch významných slovenských stredných škôl matičného obdobia. V diele "Zo slovenskej pedagogiky" spracoval dejiny slovenskej pedagogiky od 16. do konca 19. storočia. Toto dieło je prvé v dejinách slovenskej pedagogiky, v ktorom sa zachováva vývin slovenského pedagogického myslenia. Dvojdielny "Príručný pedagogický lexikón" je prehľadnou informatívnou príručkou o dôležitých problémoch, systémoch a osobnostiach

pedagogiky. Dieło "Úvod do všeobecnej pedagogiky" je prvá vysokoškolská učebnica pedagogiky.

V Bratislave bola 29. 4. 1943 založená Slovenská pedagogická spoločnosť, ktorá mala za úlohu zdokonaľovať slovenskú pedagogiku po teoretickej aj praktickej stránke.

Významným autorom tohto obdobia bol aj Peter Vajcík. Ukončil štúdium teológie, filozofie a histórie, vedel latinsky, maďarsky, nemecky, čo mu umožnilo študovať archívy a vedecky spracovať dejiny školstva. Výrazne prispel k poznaniu dejín školstva a pedagogiky na Slovensku.

Pozoruhodné je rozhodnutie ľudovíta Bakoša venovať svoje vedecké práce štúrovi a štúrovcom z pedagogického hľadiska. Jeho diela: "Teória výchovy", "Rozhovory s rodičmi", "Problémy rodinnej výchovy".

### 1.4 vývin výchovy a jej spoločenská podmienenosť

Výchova je zámerné cieľavedomé, plánovité a systematické pôsobenie na osobnosť človeka, ktorým mu vstúpujeme potrebné vlastnosti, rozvíjame jeho psychické a telesné stránky, čím ho pripravujeme do života. Jej obsah určuje spoločnosť a je jej odrazom momentálneho rozvoja. Pod pojmom výchova chápeme všetko pedagogické pôsobenie. Dve stránky výchovy: *procesuálna* (odraz rôznych výchovných vplyvov v našom vedomí), *formatívna* (prispôsobenie vonkajších okolností zo strany výchovného pracovníka, podnecuje a zapája výchovný objekt k činnosti, v priebehu ktorej si osvojuje výchovné ciele). Pod výchovou v užšom zmysle slova rozumieme zmeny v správaní osobnosti, ktoré navodzujú učiteľ prípadne vychovávateľ.

**Funkcia výchovy vo vývoji spoločnosti:** v súlade s hodnotami a normami spoločnosti vychovávať všestranne vyvinuté osobnosti za pomoci stanovených výchovno-vzdelávacích cieľov.

*Teória výchovy* skúma výchovné javy a deje v užšom slova zmysle. Vymedzuje ciele, obsah, úlohy, zásady, prostriedky, metódy a formy mravnej, rozumovej, estetickéj, telesnej, pracovnej a inej výchovy. Objasňuje podmienky a činitele, ktoré ovplyvňujú výchovný proces a odhaľujú jeho zákonitosti.

Výchovný proces prebieha v troch formách: *spon-tánne utváranie človeka, situačne cieľové utváranie, cieľavedomé a systematické utváranie osobnosti* (priame výchovné pôsobenie).

**Základné zameranie výchovného pôsobenia:** nepriame pôsobenie - k dosiahnutiu výchovných cieľov využíva učiteľ životné skúsenosti žiaka, tento prístup je vhodný skôr pre pubescentov a adolescentov. Priame pôsobenie je vhodné hlavne pre mladšie deti, utvárajú si mravné návyky a zvyky, dôležitý je direktívny prístup učiteľa.

### Činitele výchovy

Determinácia je súhrn vplyvov, ktoré zákonite ovplyvňujú psychiku človeka a jeho vývin. *Genotyp* je súbor všetkých dispozícií, ktoré jedinec dostáva pri narodení od svojich rodičov = súbor druhových skúseností. *Fenotyp* je súbor znakov vlastností, poznatkov jedinca v určitom okamžiku jeho existencie (výsledok genotypu a prostredia). Genotyp rozvíja a stváraňuje prostredie, na základe toho potom rozlišujeme dva typy činiteľov vývinu: 1. *vnútorné* - endogénne (zdedené a vrodene vlohy, funkcia CNS) a 2. *vonkajšie* - exogénne (prostredie, výchova a psychická regulácia, vlastná aktivita jedinca).

### Vývin výchovno-vzdelávacieho systému na Slovensku od najstarších dôb dodnes

Počiatky výchovy sa vzťahujú na obdobie Veľkej Moravy, príchodu kresťanstva a šírenia znalosti písma. Konštantín a Metod položili základy slovanského písomníctva vo VM. Konštantín utvoril slovanskú abecedu, glagoliku (z gréckeho a hebrejsko-sarmatského písma). Obsahom vzdelávania bolo tzv. *sedem slobodných umení*, delili sa na *trívium* (gramatiku, rétoriku a dialektiku) a *kvadrívium* (aritmetiku, geometriu, astronómiu a muziku). Hlavnými črtami stredovekej školy boli: *dogmatizmus*, *mechanické pamäťové učenie a krutá disciplína*. Cirkevné školy na Slovensku - školy kapitúlske, kláštorné a farské, mestské, katolícke a evanjelické školstvo, vysoké školy. *Bratislavská univerzita* - prvá univerzita na Slovensku (otvorená 20. 7. 1467).

**Scholastika:** snaha dosiahnuť pomocou rozumu súlad medzi vedou a vierou. Všetky predmety trívia a kvadrívia sa racionalizujú. Cieľom je utvoriť harmóniu vedy a viery.

**Humanizmus na Slovensku:** cieľom výchovy bol človek aktívny, iniciatívny a podnikavý, schopný využívať ľudské sily a schopnosti. Využívajú sa nové metódy vo vyučovaní (metóda názornosti), odsudzujú sa telesné tresty, je tu snaha o jednotu rozumovej, mravnej, estetickéj a telesnej výchovy.

**Komenský:** ako pedagóg 17. storočia hlboko prenikol do problémov výchovy, vzdelania a vyučovania mládeže a dospelých. Prvý vypracoval celý sys-

tém pedagogiky a urobil z nej centrum pansofie - vševedy. Podľa neho sa človek vychováva po celý život. Vypracoval "Krátky návrh na otvorenie škôl v českom kráľovstve", zastával názor, že obnova cirkvi a českého národa budú závisieť od nového založenia škôl. "Veľká didaktika" - výchovu a vzdelanie pokladal za jednu z ciest rozvoja spoločnosti.

**Vysoké školstvo na Slovensku v 17. storočí:** 1635 - založenie univerzity v Trnave. Jezuiti v Košiciach (1657-1776) spravovali Košickú univerzitu.

**Školské reformy vrakúskych a českých krajinách v 2. polovici 18 storočia:** obdobie národného obrodzenia. V roku 1770 Mária Terézia vyhlásila zásadu škola je a vždy bude politická záležitosť = vec verejného, štátneho záujmu, podľa ktorej sa štát riadil vo všetkých jednaniach s cirkvou o školských otázkach. 2. 8. 1777 schválila M. Terézia Ratio educationis (elaborát) - osobitná štátna norma pre Uhorsko. Obsahuje jednotnú školskú sústavu od národných škôl po univerzitu. Časť o ľudových školách je najmenej prepracovaná.

**Pedagogika na Slovensku v 18-19 storočí:** Matej Bell, S. Tešedík (najvýraznejšia osobnosť osvietenскеj pedagogiky), D. Lehotský.

**Úsilie o reformy školstva na Slovensku v rokoch 1848-1867:** obdobie Bachovho absolutizmu, v roku 1855 bol uzavretý konkordát (zmluva medzi cirkvou a štátom). Cirkev preberá všetku moc nad školami. V roku 1860 bol vydaný októbrový diplom znamenal koniec Bachovho absolutizmu. Dochádza k politickej, hospodárskej a kultúrnej aktivite - vychádzajú časopisy, zakladajú sa spolky. Slovensko: revolučné požiadavky boli vypracované v žiadostiach. Požiadavky inteligencie: umožnenie zriaďovať národné, dievčenské školy, umožnenia zriaďovať ústavy pre výchovu a vzdelávanie učiteľov, zakladanie gymnázií, lýceí, polytechnické ústavy a univerzity s vyučovacím jazykom slovenským. Boj bol prerušený revolúciou v roku 1848. V roku 1849 bola vydaná Smernica pre dočasnú organizáciu školstva - dozor nad školami preberá štát, vyučovanie v náboženskom duchu a vyučovanie v materinskej reči.

**Návrh reforiem školstva J. Kollára:** bol poradcom vo Viedni, bol poverený vypracovať školský systém pre Slovákov. V roku 1849 vypracoval návrh, ktorým sa mali riešiť problémy.

**Pedagogické a politické snahy Štúrovcov:** Štúr: vedúca osobnosť slovenského národného hnutia v polovici 19. storočia, významný politik, spisovateľ, vedec, filozof a pedagóg. Vysoko oceňoval

vzdelávania ako podmienku politickej slobody a sociálnej spravodlivosti. Zaostalosť a biedu videl v odbornej nevzdelanosti. Preto navrhol zriadiť strednú priemyselnú školu v Banskej Štiavnici. Navrhol aj rámcový učebný plán. Žiadal zaviesť všeobecnú školopovinnosť, povzniesť vážnosť učiteľského stavu. Štúrova družina nedostatky verejného vyučovania odstraňovala zakladaním nedeľných škôl, knižníc a čítární.

**Pedagogika na Slovensku po vzniku 1. ČSR:** Deklarácia slovenského národa (martinská deklarácia) z 30. 10. 1918, podľa ktorej sa Slovensko z vôle ľudu stalo súčasťou Československa, ukončila násilnú maďarizáciu nemaďarských národností v Uhorsku. Malý školský zákon - boli zrušené úľavy v školskej dochádzke; zaviedla sa povinná 8-ročná školská dochádzka. Školská sústava v Československu: detské opatrovne (3-6 rokov), ľudové školy (8-ročné), meštianske školy (4-6 triedne), gymnázia, reálne gymnáziá, reformné reálne gymnáziá a reálky, učiteľské ústavy, odborné školy, vysoké školy.

**Školstvo a pedagogika na Slovensku v r. 1939-1945:** Juraj Čečetka, Peter Vajcík, Ľudovít Bakoš.

### 1.5 názornosť, postupnosť, výchovnosť, trvácnosť, systematickosť

Vyučovacie zásady sú najvšeobecnejšie alebo najzákladnejšie požiadavky, ktoré v súlade s cieľmi výchovno-vzdelávacieho procesu a jeho základnými zákonitosťami určujú jeho charakter. Komenský rozpisal zásady vo "Veľkej didaktike" a "Analytickej didaktike" (od jednoduchého k zložitému, od konkrétneho k abstraktnému).

Rozdelenie didaktických zásad z hľadiska uplatnenia:

1. **klasicke:** aktivita, trvácnosť, systematickosť, primeranosť, názornosť, uvedomelosť, individuálny prístup
2. **nové:** vedeckosť, spätná väzba, emocionálnosť
3. **najnovšie formulovanie:** optimálnosť, systémosť, tvorivosť

Zásady:

- **uvedomelosti a aktivity:** vyjadruje požiadavku, aby žiaci k učebnej činnosti pristupovali

uvedomele a aby vlastnou tvorivou činnosťou získavali vedomosti, spôsobilosti, zručnosti a návyky

- **spätnej väzby:** vyjadruje požiadavku, aby medzi učiteľom a žiakom bol vzťah, interakcia
- **názornosti:** vyjadruje požiadavku, aby žiak získaval nové vedomosti, spôsobilosti, zručnosti a návyky na základe konkrétneho zmyslového vnímania
- **primeranosti:** vyjadruje požiadavku, aby obsah a rozsah učiva, ale i metódy jeho sprostredkovania žiakom boli primerané ich biologicko-psychologickým schopnostiam
- **trvácnosti:** vyjadruje požiadavku, aby si žiaci učivo bezpečne zapamätali a aby si ho v prípade potreby vedeli vybaviť v pamäti a využiť v činnosti
- **systematickosti:** vyjadruje požiadavku logicky usporiadaného didaktického systému učiva so zreteľom na vekové osobitosti žiakov, ktorí si žiaci systematicky osvojujú pod vedením učiteľa

### 1.6 ped názory Komenského

#### Životopis

Narodil sa 28. 3. 1592 neďaleko Uhorského Brodu na Morave v Nivnici, do roku 1604 žil u rodičov, po ich smrti sa o neho starala teta v Strážnici, ktorá mu dala prvé vzdelanie. V 16-tich rokoch šiel študovať na latinskú školu do Přerova. Vysokoškolské štúdium absolvoval v Herbone a Heidelbergu. Už počas štúdia napísal "Divadlo veškerenstva věcí." Po skončení vysokoškolského štúdia sa vrátil do Přerova. Tu sa stal rektorom latinskej školy a napísal prvý pedagogický spis "Pravidlá ľahšej gramatiky". Dva roky po svojom návrate zo štúdia sa stal kazateľom jednoty českobratskej vo Fulneku a rektorom tamojšej školy. Tento pobyt sa označuje za najšťastnejšie obdobie jeho života. Tu pravdepodobne napísal český spis "Listy do neba", vypracoval mapu Moravy.

V období 30-ročnej vojny, bitka na Bielej hore, musel ako nekatolícky kňaz utiecť. V morovej epidémii mu umrela žena a dve deti. Píše spisy: "Trúchlivý", "Labyrint světa a ráj srdce", kde sa do alegorického príbehu pútnika premieta idea, že v chaotickom, falošnom a nespravodlivom svete prepadá človek zúfalstvu, kým pokoj a útechu nachádza v ústraní

ní svojho srdca a v spojení s Bohom, "Hlbina bezpečnosti".

V roku 1628 musel opustiť vlasť a sa vyst'ahovať do požského Lešna. Začal sa jeho 42-ročný pobyt v cudzine. Vznikla tu jeho "Didaktika", pôvodne v češtine, prepracovaná a preložená do latinčiny "Didactica magna" ("Veľká didaktika"). Obsahuje všeobecnú pedagogiku, organizáciu školstva, didaktiku a metodiku jazykového vyučovania. Bolo to prvé systematické dielo o výchove a vzdelávaní a pokus o sústavu pedagogických pojmov. "Informatórium školy materskej" je napísané v materinskom jazyku, je to prvý spis venovaný predškolskej výchove detí, určený ženám - matkám. Píše učebnicu latinčiny "Brána jazykov otvorená", ktorá ho preslávila po celej Európe. Má 8 tisíc slov, usporiadané do tisíc viet a sto myšlienkových celkov. Je to detská encyklopédia, učila o poznávaní prírody, človeka a jeho práce, umenia a vied, Boha.

Odchádza do Londýna, kde chcel zrealizovať svoje plány; no občianska vojna mu ich skrížila. Dostal pozvanie do Francúzska a Švédska. Vo Švédsku ho prijala kráľovná Kristína, stretol sa s významnými politikmi a vedcami. Pracoval na učebniciach, píše tu dielo "Najnovšia metóda jazyka", ktorého 10. kapitolu tvorí "Analytická didaktika", pokladá sa za základ teórie jazykového vyučovania. Líši sa od prvej didaktiky obsahom i metódou. Namiesto synkritickéj využil metódu analytickú, vychádza z pojmu "učiť". V Poľsku je zvolený za biskupa jednoty česko-bratskej, usadil sa v Lešne. Vo veku 57 rokov uzavrel 3. manželstvo.

V Uhorsku - Blatný Potok prichádza jeho najtvorivejšie obdobie, pokiaľ ide o pedagogické diela. Pokúsil sa o reformu školy v duchu svojich pansofických snáh, myšlienky vložil do diel: "Vševedná škola", "Svet v obrazoch" (Orbis pictus) - učebnica, obrazy sú doplnené jednoduchými vetami, "Škola hrou" (Schola ludus). Nebol spokojný s pomermi v tamojšej škole, mal nedorozumenia s niektorými učiteľmi a sklamal sa vo svojich politických nádejkách (Rákoczi - boj proti Habsburgovcom). Vracia sa do Lešna.

Počas svojho tretieho pobytu v Lešne dokončil svoju najrozsiahlejšiu prácu "Všeobecná porada o náprave ľudských vecí". Je to 7-dielny spis. Za jeho života vyšli 2 časti: "Všebudenie", "Všeožiarenie", ostatných 5 častí ostalo nedokončených. Rukopisy boli dlho nezvestné, neskôr boli vydané ďalšie 2 z nich: "Vševýchova", "Všenáprava". Keď bolo Lešno vypálené, zhorel mu majetok, zachovalo sa len niekoľko rukopisov zakopaných v jame.

V Holandsku v Amsterdame nachádza svoje posledné útočisko vo veku 64 rokov. Vydáva dielo "Veškeré spisy didaktické". Krátko pred smrťou dokončil "Vlastný životopis". Zomrel po dlhšej chorobe v Amsterdame 15. novembra 1670 vo veku 78 rokov. Pochovali ho 22. 11. v Naardene.

### Pedagogické názory

Ako pedagóg 17. storočia hlboko prenikol do problémov výchovy, vzdelania a vyučovania mládeže a dospelých. Prvý vypracoval celý systém pedagogiky a urobil z nej centrum pansofie - vševedy. Podľa neho sa človek vychováva po celý život.

Vypracoval "Krátky návrh na otvorenie škôl v českom kráľovstve", kde tvrdí, že obnova cirkvi a českého národa budú závisieť od nového založenia škôl. Každý rok má z nich vychádzať veľa učeních ľudí. Možno to bude tak, že mládež sa bude učiť nasledovne: do 12 roku - čítať, písať a všetko, čo potrebuje pre život; do 24 roku - 4 jazyky - český, latinský, grécky, hebrejský. Dokonale sa vyučiť v svojom odbore. Vek 24 rokov, ktorý poskytuje dosť času na učenie treba rozdeliť na 4 školy po 6 rokoch: 1. materská škola, 2. ľudová škola česká, 3. latinská škola, 4. akadémia. Denne je vhodné učiť sa 4 hodiny (2 predpoludním, 2 popoludní). Zvyšný čas venovať pomoci rodičom a záľubám. Vyučovaniu hodinu rozdelil na 3 časti: 15 minút opakuje, 15 minút vykladá nové učivo, 15 minút skúša. Pri vyučovaní používať metódy, ktoré sú ľahké a príjemné. Knihy jednak pre žiakov - učebná látka určitej triedy, a aj pre učiteľov - majú obsahovať návody, ako so žiakmi postupovať. Požiadavky: jednu triedu by mal učiť jeden učiteľ, žiaci by sa mali prijímať do školy len raz (na začiatku školského roka), všetci žiaci v triede by mali robiť to isté.

Princíp demokratizmu: všetky deti bez rozdielu majetku majú chodiť do jednej školy, žiaden rozdiel medzi chudobným a bohatým, medzi chlapcami a dievčatami, poskytovať im rovnakú výchovu a vzdelanie. Nastolil pokrokovú myšlienku - jednotnú školskú sústavu vo "Vševýchove". Rozlišuje osem škôl: škola zrodzenia, škola detstva (materské lono), škola chlapčenskosti, škola junostva, škola mladosti, škola mužského veku, škola staroby, škola smrti.

Pedagogické požiadavky:

1. všeobecná povinná školská dochádzka
2. jednotná školská sústava
3. kolektívne vyučovanie
4. prirodzená výchova

5. pedagogický realizmus: Najmä 'Veľkou didaktikou' prenikajú myšlienky prirodzenej výchovy. Chápal ju tak, že výchova sa musí prispôbiť prírode. S výchovou a vzdelaním treba začať v mladosti. Postupovať postupne. Vzdelávať dovtedy, kým sa človek nestane vzdelaným a mravným. Vyučovanie sa bude ľahšie uskutočňovať, ak: 1. sa začne včas, keď je myseľ neskazená, 2. sa postupuje od všeobecného k osobitnému, od ľahšieho k ťažšiemu, 3. ak sa žiaci nepreťazia prílišným množstvom učiva, 4. sa spája teória s praxou, 5. sa opakuje. Požiadavka pedagogického realizmu sa najvýraznejšie prejavuje v spise 'Svet v obrazoch'.

Veľkú pozornosť venoval rozumovej a mravnej výchove. Mládeži treba vštepovať všetky cnosti. Základné cnosti: *múdrosť*, *umiernenosť*, *udatnosť*, *spravodlivosť*. Aby sa z mladých stali mravní ľudia treba im vštepovať ochotu slúžiť iným, čo sa prejavuje v pomoci. Pri mravnej výchove má význam príklad. Deti treba chrániť pred zlou spoločnosťou, aby sa v nej neskazili. Aby sa predchádzalo zlým mravom je nevyhnutná disciplína (karhanie a trestanie, slová a bitka). Je potrebné trestať hneď po vykonaní zlého činu, telesný trest využiť pri úmyselných priestupkoch ako krajný a najsilnejší prostriedok, nie za zlé výsledky. Vysoko si vážiť školu, lebo je to dielňa ľudskosti.

Napísal veľa myšlienok o učiteľoch a vychovávateľoch. Majú byť čestní, aktívni, usilovní (živé vzory cnosti), majú byť dobrým príkladom, je potrebná láska k deťom. Učiteľ má vedieť, môcť a chcieť vyučovať, má rešpektovať vrodene schopnosti dieťaťa. Jeho pedagogické názory majú mať pokrokový charakter. Na princípe prirodzenej výchovy vyzdobil svoju pedagogickú sústavu. Predstihol svoju dobu o stáročia.

### Veľká didaktika

Výchovu a vzdelanie pokladal za jednu z ciest rozvoja spoločnosti. Vo "Veľkej didaktike" vysvetľuje chápanie didaktiky, zahrňuje do nej všeobecné otázky cieľov a výchovy a obsahu vzdelávania, otázky mravnej, náboženskej a telesnej výchovy, didaktické zásady, metódy a formy vyučovania, organizáciu školy. Človek je najvyššia, najsamostatnejšia a najdokonalejšia bytosť vo svete. Spis má črty demokracie, objavuje sa tu požiadavka, aby sa všetci ľudia stali výchovou a vzdelaním skutočnými ľuďmi. Nastoluje myšlienku hromadného vyučovania. Odporúča všeobecné vzdelávanie mládeže bez rozdielu, spoločné vzdelávanie všetkých detí vo verejných školách, čiže jednotný školský systém. Vyslovuje

požiadavku, aby materinský jazyk bol vyučovacím jazykom v materskej a obecnej škole.

Pedagogiku Komenského možno rozdeliť na: 1. všeobecnú teóriu výchovy, 2. didaktiku, 3. špeciálnu metodiku výučby jazykov, 4. knihy, 5. návrhy na organizáciu školstva, rozdelenie škôl.

## 1.7 historický vývin organizačných foriem, ich triedenie, analýza vyučovacej hodiny a jej typy

Organizačná forma vyučovania je časová jednotka zameraná na realizovanie obsahu vyučovania a výchovno-vzdelávacích cieľov, pričom sa uplatňujú a využívajú viaceré výchovno-vzdelávacie metódy a prostriedky, rešpektujú sa didaktické zásady a je v nej interakcia učiteľ - žiak. Je to napríklad vyučovacia hodina, vychádzka, výlet, exkurzia.

Vyučovacia hodina je organizačná forma vyučovania, pri ktorej učiteľ pracuje v presne vymedzenom čase so stálou skupinou žiakov (triedou) v učebni, ktorá je pre túto triedu vyhradená, pracuje tu podľa stabilného rozvrhu hodín, využíva pri tom vhodné metódy a prostriedky, aby dosiahol stanovené vzdelávacie a výchovné ciele pri rešpektovaní didaktických princípov.

### Členenie vyučovacích hodín:

- **z hľadiska metodického prístupu:** základná hodina, hodina besedy, hodina v laboratóriu, exkurzia, vychádzka, hodina na školskom pozemku a pod.
- **z hľadiska funkcie v systéme vyučovania:** úvodné, hodiny preberania nového učiva, aplikáčne, zhrňujúce, záverečné, výlety
- **z hľadiska obsahu vyučovania:** rozdelenie hodín podľa predmetov (matematika, cudzí jazyk, hudobná výchova a pod.)

### Štruktúra vyučovacej hodiny:

- organizačná časť hodiny
- kontrola domácej úlohy
- opakovanie učiva
- vytváranie nových vedomostí, zručností a návykov
- opakovanie a upevňovanie prebratého učiva

- uloženie domácej úlohy
- krátke zhodnotenie práce
- záver vyučovacej hodiny

Hodina s takouto štruktúrou sa nazýva hodina základného typu, rovnocenné názvy sú klasická, zmiešaná, kombinovaná. Učiteľ tu plní viaceré didaktické funkcie. Ak učiteľ plní len jednu didaktickú funkciu, hovoríme o zvláštnom type vyučovacej hodiny, napr. hodina osvojovania nových vedomostí, hodina opakovania a upevňovania učiva, hodina využívania vedomostí a zručností v praxi a pod.

Efektívnosť vyučovacej hodiny nemožno posudzovať len z hľadiska využitia času, ale predovšetkým z hľadiska aktivity žiakov, úrovne osvojených vedomostí atď.

#### Tvorivý prístup k vyučovacej hodine

Cieľom vyučovacej hodiny je organizovať ju tak, aby nebola chápaná a v praxi aj realizovaná podľa istej schémy, ale aby sa hodiny vyznačovali značnou variabilitou v závislosti od obsahu preberaného učiva, výchovnovzdelávacích cieľov, aby každá hodina poskytovala priestor na bohaté a tvorivé činnosti žiakov a pod.

V čom vlastne spočíva činnosť učiteľa vo vyučovacej hodine? Pozorný a domýšľavý učiteľ iste vie, ako sa dá tvorivo pristupovať k vyučovacej hodine. Domácu úlohu je možné kontrolovať rôzne, napríklad vzájomnou kontrolou žiakmi, vyjadrovaním žiakov o tom, ako úlohu spracúvali, čo k spracúvaniu využili, čo im spôsobovalo pri úlohe problémy a pod. Domáca úloha má byť síce pokračovaním práce v škole, ale nikdy nie prenos vyučovacích povinností a úloh učiteľa na domácu prácu žiakov. Jednou stránkou skúšania je zistenie vedomostí žiakov, druhou je zistiť aj to, prečo prípadne žiak učivo neovláda.

### 1.8 metódy výchovy z hľadiska rozvoja kognitívizácie, emocionalizácie a socializácie osobnosti

Metóda je spôsob, postup ako sa dopracovať k cieľu, k vytvoreniu istej vlastnosti. Metódy pomáhajú posilniť rozvíjanie vlastností žiaka.

#### Metódy ovplyvňujú formovanie:

- **rozumovej (kognitívnej) sféry:** metódy rozhovoru, výkladu, presvedčania, využitia informačných zdrojov

- **emocionálnej sféry:** metódy hodnotenia (odmena, vzor, trest), hra (výrazové hry - chcem, aby hovorili, čo cítia, čo si myslia), atribúcia - pripisovanie vlastností, ktoré žiak má, alebo ktoré chceme aby mal, metóda cvičenia - navštevovanie konvencií

- **konatívnej sféry**

#### Najstaršie delenie:

- metódy požiadaviek
- vysvetľovanie a presvedčanie
- metódy vzorov
- cvičenie

#### Najnovšie delenie - KEMSAK (Zelina):

Toto delenie vychádza z rozvoja kognitívnej a nekognitívnej sféry.

- **K - kognitívizácia:** jej cieľom je naučiť človeka poznávať, myslieť, riešiť problémy
- **E - emocionalizácia:** jej cieľom je naučiť človeka cítiť a rozvíjať jeho kompetencie pre cítenie, prežívanie, rozvíjať jeho city, emócie
- **M - motivácia:** cieľom je rozvinúť záujmy, potreby, túžby, chcenia osobnosti, jej aktivity
- **S - socializácia:** jej cieľom je naučiť človeka žiť s druhými ľuďmi, komunikovať s nimi, tvoriť progresívne medziľudské vzťahy
- **A - axiologizácia:** jej cieľom je rozvíjať progresívnu hodnotovú orientáciu osobnosti, učiť hodnotiť
- **K - kreatívizácia:** cieľom je rozvíjať v osobnosti tvorivý štýl života

#### A. Metódy kognitívizácie:

*Metóda pokus a omyl*

*Metóda podmieňovania:* je prospešná najmä pri mentálne postihnutých žiakoch

*Metódy algoritmov:* algoritmy sú predpisy činností, riešenia problémov, ktoré sú stále a vedú k vyriešeniu úlohy, problému

*Metódy heuristiky:* heuristika je metodológia tvorivého riešenia úloh. Heuristika DITOR sa skladá z nasledujúcich krokov:

- **D** - definuj problém,
- **I** - informuj sa,
- **T** - tvor riešenie,
- **O** - ohodnot' riešenie,
- **R** - realizuj riešenie.

*Metóda CPS* (creative problem solving) pozostáva z týchto krokov:

1. hľadanie problému, faktov,
2. odhalenie problému, jeho definovanie,
3. zbieranie myšlienok, informácií,
4. hľadanie riešení,
5. hľadanie spôsobov realizácie

*Metódy rozvíjania kognitívnych funkcií:* obsahujú postupy na zlepšovanie jednotlivých funkcií, napríklad vnímania, pozorovania, pamäti, pozornosti, myslenia, spôsobov, ako sa učiť.

*Metóda tezaurov:* metóda, kde sa učí robiť si výpisky z textov, robiť si oporné body, kľúčové slová, hlavné myšlienky, systematizovať oporné body, slová, postupy do celkov. Metóda tezaurov pripomína ťaháky v škole.

*Metakognitívne zručnosti:* zahrňujú sebaopozorovanie, sebaanalyzu, sebareguláciu. Metódy obsahujú:

1. cvičenie v predpovedaní, odhadovaní,
2. dozor, kontrolu nad výsledkami vlastnej činnosti,
3. monitorovanie vlastnej aktivity,
4. testovanie reality,
5. koordinácia a kontrola pri učení a riešení problémov.

*Práca s informačnými fondami:* žiakov treba naučiť hľadať, zbierať, ukladať, systematizovať a využívať informácie. Postup práce s informáciami: učiteľ sám prezentuje informácie — učiteľ ukáže deťom, kde možno informáciu zohnať a ako ju spracovať — učiteľ spolu s deťmi informácie hľadajú, spracovávajú, využívajú — deti samotné si informáciu vyhľadajú, spracujú, využijú. Výber informácií

sa uskotočňuje na báze papier - ceruzka (diáre, záznamníky, katalógy), budovania informačného fondu (knihnice, encyklopédie, slovníky), počítačov.

*Metódy persuázie:* persuázia je metóda ovplyvňovania, ktorá je založená na slovnom alebo neslovnom pôsobení na človeka. Kto pôsobí je persuader, presvedčovaný je recipient. Presvedčovanie má základy v argumentoch logických (racionálnych) a citových (emocionálnych). Činitele persuázie: osobnosť persuadera, osobnosť recipienta (miera ovplyvniteľnosti), sprostredkujúce premenné (vek, pohlavie, vzdelanie, inteligencia, sociabilita, egocentrizmus, panovačnosť, agresia, extravergia atď.). Medzi metódy persuázie patria:

1. metóda interogatívneho presvedčania (kladenie otázok),
2. metóda kladných odpovedí,
3. metóda rezultatívnych analýz (spôsoby odmietnutia),
4. metóda uplatňovania apelov (na rozum, cit, fantáziu, vieru, vôľu, náladu).

#### **Piagetova teória úrovni intelektuálneho rozvoja:**

4. **úroveň formálnych operácií:** abstraktno-pojmové myslenie, zovšeobecňujúce myslenie, hodnotenie, vytváranie hypotéz, predstavovanie, imaginácia
3. **úroveň konkrétnych operácií:** analyzovanie, uvedomenie si dynamiky javov, meranie, klasifikácia vecí do skupín a sérií
2. **predoperačná úroveň:** symboly a znázorňovanie, reakcie na vnímané podnety, na seba zamerané myslenie, statické inverzibilné myslenie
1. **senzomotorická úroveň:** nemé myslenie, vnímanie, diskriminovanie + identifikovanie predmetov

#### **B. Metódy emocionalizácie:**

Emócie definujeme ako psychický odraz vo forme bezprostredného citového prežívania životného zmyslu javov a situácií, ktorý je podmienený vzťahom medzi ich objektívnymi vlastnosťami a potrebami subjektu. Emócie sú všeobecným citom. Nižšie city sú spojené s telesnými a biofyzikálnymi komponentami (hlad, sex, teplo a pod. ). Vyššie city sú

sociálne (láska, sympatia, nenávisť, ...), estetické (svedomitosť, úprimnosť, chamtivosť, ...), etické (krása, pôvab, vulgárnosť, ...) a intelektuálne (nadsenie, fascinácia, povrchnosť, ...). City sú základom tvorenia vzťahov človeka k sebe, svetu a iným. Poruchy citov: porucha sily, zamerania alebo regulácie citov.

*Afektívne taxonómie:* D. R. Krathwohl - taxonómia afektívnej oblasti: prijímanie — ohlas, odozva — hodnotenie — tvorenie pojmov — internalizácia. Taxonómia znamená, že od nižších úrovní postupuje k vyšším, vyššie zahŕňujú v sebe nižšie, vyššie sú komplexnejšie. F. E. Williams - *CAI model*: zdôrazňuje, že vo výchovnovzdelávacej práci je potrebné u detí rozvíjať všetky oblasti jednak kognitívneho, ale aj afektívneho charakteru.

*Rogerovský prístup k emocionalizácii:* vypracoval koncepciu PCE (person centred education), je to prístup orientovaný na žiaka. Základné východiská jeho koncepcie: dôvera človeku, oslobodenie ľudskej prirodzenosti, využitie vlastných síl človeka, výhoda malých ľudských skupín, atmosféra pravdivosti, pochopenia a vzájomnosti. Rogerovské stratégie emocionalizácie (zmeny človeka prostredníctvom prežívania): 1. *kongruencia* - vychovávateľova autenticita, pravdivosť, úprimnosť, otvorenosť, 2. *akceptácia* - úplné prijatie človeka, pozitívny postoj a vzťah k človeku, 3. *empatia* - vcítenie sa do človeka, porozumenie jeho citom.

*Výchovné štýly ako stratégie výchovy:* štýl je presadzovanie invariantných spôsobov pôsobenia vychovávateľa na vychovávaného. Tvorivý štýl výchovy vyjadruje skutočnosť, že vychovávateľ by mal poznať svoj štýl a vedieť regulovať svoje správanie vzhľadom na úlohy, osoby a situáciu. Vo výchovnom štýle majú prevažovať: vyššia náročnosť, ne-direktívny prístup a vyššia citovosť. Direktívnejší prístup je ospravedliteľný v situácii: chaosu, krízy, detí s nízkou motiváciou, narušenou schopnosťou koncentrácie.

*M. Pilkiwicz* - deväť štýlov výchovy: výchova úspechmi, nadmieru starostlivá výchova, liberálna výchova, demokratická výchova, rigorózný (prísny) autokratizmus, punitívny (trestajúci) autokratizmus, príležitostný autokratizmus, zanedbávajúca výchova, zavrhujúca, odmietavá výchova.

*Ned Flanders* - schéma OSTRQA (pštros):

- **O** (nula, ticho v triede),
- **Speaking** (hovoria žiaci),
- **Talking** (hovoria učiteľ),

- **Rejection** (odmietanie, trestanie, kritizovanie žiakov),
- **Akceptation** (akceptácia, empatia, odmeny, pochvaly),
- **Questions** (otázky).

Iné prístupy k citovej výchove: G. F. Lennhoff, J. Štefanovič, C. M. Charles (cvičenia pomáhajúce citovej výchove detí: deti o sebe rozprávajú, aktívne počúvanie, súhlasím - nesúhlasím, diskusie, riešenie prípadu, hranie postavy, brainstorming), Thomas Gordon, L. Míček, M. Milan, Capponi, Novák, J. Silva a ďalší.

### C. Metódy motivácie:

Motivácia je základnou otázkou pre rozvoj tvorivosti, nadania a schopností každého človeka. Do motivácie zahrňujeme: inštinkty, pudy, potreby, záujmy, ciele ašpirácie, ideály, hodnoty, životnú filozofiu. Citové a motivačné štruktúry osobnosti by sa mali formovať v nasledujúcom poradí: 1. dôvera a nádej, 2. sloboda, 3. iniciatíva, 4. pracovitosť, 5. identita, 6. intimita, 7. generativita - tvorivosť, 8. integrita. Motivácia v najširšom slova zmysle je súhrn činiteľov, ktoré vyvolávajú, usmerňujú, udržiavajú a zacieliujú ľudskú aktivitu.

*Abraham Maslow* rozdelil motiváciu do piatich stupňov: sebaaktualizácia, sebahodnotenie, láska, istota, fyziologické potreby. Ciele výchovy v koncepcii A. Maslowa: 1. účinnejšia percepcia reality, 2. akceptovanie seba, iných, prírody, 3. spontánnosť, jednoduchosť, prirodzenosť, 4. zameranosť na problém, 5. potreba súkromia a objektivity, 6. autonómia - nezávislosť na kultúre a prostredí, 7. stála čerstvosť hodnotenia, 8. intenzifikácia každej skúsenosti, 9. pocit spolupatričnosti, 10. interpersonálne vzťahy, 11. demokratická štruktúra charakteru, 12. rozlišovanie medzi prostriedkami a cieľmi, medzi dobrom a zlom, 13. zmysel pre humor, 14. rezistencia k enkulturácii, 15. tvorivosť, 16. schopnosť transcencie prostredia.

*Poruchy motivácie:* poruchy intenzity (lenivosť, premotivovanosť) alebo zamerania motivácie (napr. motív kradnutia). Motivácia v škole pramení z troch vonkajších zdrojov: poznávacie potreby (získavanie nových poznatkov), sociálne potreby (sociálne vzťahy) a výkonové potreby (úroveň náročnosti úloh).

*Aktivizácia a motivácia pomocou úloh:* základnou rozvíjajúcou činnosťou vo výchove a na vyučovaní je úloha, to sú otázky učiteľa, problémy, cvičenia,

výchovné situácie, ktoré si vyžadujú aktivitu dieťaťa. Záleží na tom, aké úlohy dávame a ako ich dávame. Motivačná sila úloh spočíva v ovplyvňovaní sebavedomia, formovania samostatnosti a nezávislosti detí, čo vedie k väčšej zainteresovanosti a vyššej miere zodpovednosti za výsledky, ktoré deti produkujú. *D. E. Byrne* - vzbudenie a rozvoj záujmov: zásada prekvapivosti, vytvorenie kognitívnej neistoty, zásada náročnosti, princíp dramatickosti.

*Motivovanie pomocou hodnotenia:* pre učiteľa je dôležité vytvoriť príležitosť, aby mohol každé dieťa pochváliť, mal by hodnotiť najmä významné veci, viac odmeňovať ako kritizovať. Odmeny aj tresty majú svoje negatívne účinky. *Negatívne účinky odmien:* návyk na pochvalu, spochybňujúca pochvala (ak ja neúprimná). *Negatívne účinky trestov:* strach, vyvolanie snahy vyhnúť sa škole, brzdenie tvorivosti, úzkosť, potláčanie strachu, vytvorenie zlej klímy v triede, agresia dieťaťa a pod.

*Metóda kauzálnych atribúcií:* učiteľ sa má žiakov pýtať, čo si myslia o príčinách svojich neúspechov a neúspechov. Tieto príčiny môžu byť: vnútorné a zmeniteľné (usilovnosť), vnútorné a nezmeniteľné (osud), vonkajšie a zmeniteľné (zabudnutie knihy), vonkajšie a nezmeniteľné (ťažká úloha pre žiaka).

*Metóda vzťahových rámcov:* (F. Rheinberg) ide tu o to, s kým a ako porovnáva vychovávateľ výkon žiaka, alebo jeho správanie. Môže porovnávať výkon žiaka s ostatnými žiakmi (sociálny vzťahový rámec), alebo porovnáva dieťa samo so sebou (individuálny vzťahový rámec). Najlepšie je kombinovať tieto dva prístupy.

*Ďalšie metódy:* motivácia pomocou aktivizujúcich metód, motivácia na základe sekvenčných analýz, motivovanie pomocou rozvíjania aspirácií, výcvikové motivačné programy.

*Metódy posilňovania správania:* posilňovanie existujúceho správania, vytvorenie nového správania, udržanie nového správania, zastavenie nevhodného správania, modifikácia emocionálneho správania.

#### **D. Metódy socializácie:**

Socializácia je proces, v ktorom sa jednotlivec adaptuje do sociálneho prostredia, poznáva ho, posudzuje, kooperuje s ním a stáva sa jeho efektívnym členom. Socializácia je historicky podmienený proces i výsledok osvojenia a efektívnej reprodukcie sociálnej skúsenosti jednotlivcom, ktorý sa uskutočňuje v činnosti a styku. Poruchy socializácie: agresia (nepriateľstvo, útočnosť), egoizmus (sebeckosť), egocentrizmus (krajná forma egoizmu), asociálnosť (porucha sociálneho cítenia), antisociálnosť (krimi-

nálne správanie), disocializácia (izolácia od ľudí), malsocializácia (nesplnenie očakávaní daných sociálnou normou), sociopatia (alebo psychopatia, disharmonická osobnosť, čudáctvo).

*Tvorba efektívnej výchovnej skupiny:* výchovná skupina sú dve alebo viac osôb, ktoré sa nachádzajú v nasledovných podmienkach: vzťahy medzi členmi sú navzájom závislé, členovia majú spoločnú ideológiu. Príslušníci výchovných skupín by mali súhlasiť s cieľmi, ktoré chcú ako skupina dosiahnuť. Ideológia je súbor spoločných názorov, spoločných hodnôt a spoločných noriem. Efektívna výchovná skupina čo najlepšie rozvíja psychické funkcie každého svojho člena, a to najmä nonkognitívne.

*Metódy zmien postojov:* postoje sú trvalé sústavy pozitívnych alebo negatívnych hodnotení, emocionálneho cítenia a tendencií ku konaniu pre alebo proti vzťahom na spoločenské objekty. Postoje sa vyvíjajú v procese uspokojovania potrieb. Postoje jednotlivca sa stvárajú pod vplyvom informácie, ktorej je jednotlivec vystavený. Pridružovanie človeka ku skupinám pomáha vytvárať jeho postoje. Postoje človeka odrážajú jeho osobnosť.

*Situčné a inscenačné metódy výchovy:* situčné metódy predstavujú sociálne a kvázisociálne situácie. Témy situácií môžu byť vymyslené (umelé), alebo vybrané z reálneho života. Deti riešia prípady pomocou otázok, odpovedí, písomného vyjadrovania. Medzi situčné metódy patria: metóda rozboru situácie, metóda konfliktných situácií, metóda postupného zoznamovania sa s prípadom, metóda kritických incidentov. V inscenačných metódach sa používa hranie, aktívny vstup detí, ako by to konkrétne urobili, povedali (tzv. role playing). Inscenačné metódy umožňujú vysokú aktivizáciu, kreativizáciu žiakov.

*Metódy exemplifikácie:* zahrňujú v sebe problematiku vzorov, príkladov, modelov správania pre deti. Najčastejšie sa dieťa identifikuje s rodičmi (S. Freud). G. L. Kohlberg: identifikácia je tendencia prispôbiť vlastné správanie druhej osobe. Imitácia je skôr motivačná dispozícia, správanie podľa vzoru trvá aj za jeho neprítomnosti, vzor má relatívne globálny charakter. Vzormi pre deti sú verejné osoby, ktoré môžu nájsť v knihách, televízii, vo filmoch, vo videoprogramoch, ale aj v bežnom živote.

*Metódy výcviku asertívneho správania:* asertivita je sebaapresadzujúce správanie, ktoré rešpektuje vlastné práva a práva iných. M. J. Smith: submisia (neasertivita) — asertivita — agresia. Neasertívny človek sa vyhýba konfliktom, je prispôsobivý, má ten-

denciu nerobit' problémy, nemá interpersonálnu odvalu. Agresívny človek je nepriateľský k ostatným ľuďom, je agresívny verbálne aj fyzicky, nedôverčivý. Asertívny človek obhajuje a presadzuje svoje práva, ale neútočí na iných, práva iného človeka rešpektuje. Typy asertívnych tréningov: I. Jakubowska - riešenie problémovej situácie, tematicky orientované sedenia, tréningy empatie a sebavedomia, potreby a problémy účastníkov skupiny. C. Kellyová (fázy asertívneho tréningu) — prípravná (budovanie sebadôvery, smelosti), základná (návčik asertivity), doplnujúca (aplikácia do výchovnej praxe). Tréningom asertivity sa zaoberali aj M. Svobodová, V. Capponi a T. Novák, R. R. Olivar, L. Beneš a iní. R. R. Olivar - desatoro asertívneho správania:

1. máš právo sám posudzovať svoje správanie, myšlienky a city a byť za ne zodpovedný aj za ich následky
2. máš právo neponúknuť žiadne výhovorky, ospravedlnenie
3. máš právo si určiť, či a nakoľko si zodpovedný za správanie iných ľudí
4. máš právo zmeniť svoj názor
5. máš právo robiť chyby a byť za ne zodpovedný
6. máš právo povedať "nie" a "neviem"
7. máš právo robiť nelogické rozhodnutia
8. máš právo byť nezávislý na vôli iných (nemusia ťa mať radi)
9. máš právo povedať "ja ti nerozumiem"
10. máš právo povedať "je mi to jedno"

Základné prvky asertívneho správania:

1. vyjadrenie vlastných pocitov a citov primeranou formou,
2. schopnosť požiadať o to, čo potrebujeme,
3. nehovoriť ÁNO, keď chceme povedať NIE,
4. prijať odmietnutie bez urážky a vzťahovosti,
5. umenie vyjadriť kritiku a pochvalu druhému človeku.

*Ďalšie metódy:* transakčná analýza (metóda návčiku sociálnych zručností), sociálno-psychologické výcviky (systematický plánovaný prístup na ovplyvnenie skupinových procesov a skupinového správania), metódy výchovnej komunikácie (princípy: 1. vychovávateľ má byť dobrým rétorikom, 2. na rozhovor sa treba dobre pripraviť, 3. správne začať rozhovor, 4. vymedziť problém rozhovoru, 5. nerobiť predčasné závery, 6. stavajme na schopnostiach dieťaťa, 7. usmerňovať priebeh rozhovoru, 8. vychovávateľ má zvládať viacero rolí, 9. klásť správne otázky, 10. umenie počúvať, 11. všímať si reč tela).

#### E. Metódy axiologizácie:

hodnotiaca výchova, základnou metódou je poskytovať deťom podnety na hodnotiace myslenie, metóda žalujem — obhajujem — súdím, metóda konštruktívnej hádky, výchova k ľudským právam, mieru, právam dieťaťa.

**F. Metódy kreativizácie:** zadávanie divergentných úloh, úlohy typu O-O-O (otvorený problém - proces - výsledky), brainstorming, heuristická metóda. Päť stratégií vedenia detí:

1. prijať dieťa také aké je,
2. atribúcia,
3. indukčná disciplína,
4. nabádanie - istej intenzity (stredná),
5. stimulácia - motivovať ho, aby sa chcel učiť.

## 1.9 školstvo a pedagogika na Slovensku v 2. polovici 19. storočia (slovenské gymnáziá)

*Úsilie o reformy školstva na Slovensku v rokoch 1848 - 1867:* Zmena feudálneho spoločenského poriadku. Reformátor Amerling (Čechy) podal návrh pre NŠ v Čechách, vymedzil druhy NŠ: škôlky, MŠ, prípravovne, názorné triedy, vecnicové triedy atď. Navrhoval učebnice aj osnovy, ktoré však boli preplnené a náročné. Tento projekt napriek chybám považujeme za demokratický na tú dobu. V roku 1849 bola zrušená dvorná štúdiijná komisia pri Viedenskom dvore a zriadilo sa ministerstvo vyučovania, ktoré riadil Leo Túň.

Reformy stredného školstva, začalo zriaďovanie 8-triednych gymnázií. Latinčina sa zaviedla ako vyučovací jazyk, od 1. triedy mala aj Gréčtina vý-

znamný charakter. 1. stupeň - filozofické predmety (pedagogika, psychológia), moderné kreslenie, spev, telocvik atď. Tieto reformy sa týkali Rakúskych krajín. V roku 1849 bol prijatý zákon o organizácii univerzít. Mali mať právnu samostatnú jednotku, slobodu prejavu a bádania.

*Obdobie Bachovho absolutizmu*, v roku 1855 bol uzavretý konkordát (zmluva medzi cirkvou a štátom). Cirkev preberá všetku moc nad školami. 1860 - októbrový diplom znamenal koniec Bachovho absolutizmu. Dochádza k politickej, hospodárskej aj kultúrnej aktivite, vychádzajú časopisy, zakladajú sa spolky.

Na Slovensku boli revolučné požiadavky vypracované v žiadostiach. Požiadavky inteligencie: umožnenie zriaďovať národné, dievčenské školy, umožnenia zriaďovať ústavy pre výchovu a vzdelávanie učiteľov, zakladanie gymnázií, lýceí, polytechnických ústavov a univerzít s vyučovacím jazykom slovenským. Boj bol prerušený revolúciou v roku 1848. V roku 1849 bola vydaná Smernica pre dočasnú organizáciu školstva. Dozor nad školami preberá štát, vyučovanie v náboženskom duchu a vyučovanie v materinskej reči.

*Návrh reforiem školstva J. Kollára*: bol poradcom vo Viedni, bol poverený vypracovať školský systém pre Slovákov. V roku 1849 vypracoval návrh, ktorým sa mali riešiť problémy. Navrhuje: zakladanie NŠ, LŠ a vedecké ľudové školy, teda materské, obecné, nižšie meštianske školy. Druhy škôl: gymnáziá s oddelením gramatickým, lýceá so zameraním na filozofiu a teológiu.

*Boli zriadené gymnáziá v Revúcej, Kláštore pod Znievom, Martine (maďarská opzícia ich protizákonne zatvorila).*

*Pedagogické a politické snahy Štúrovcov*: Štúr bol vedúcou osobnosťou slovenského národného hnutia v polovici 19. storočia. Významný politik, spisovateľ, vedec, filozof a pedagóg. Vysoko oceňoval vzdelávanie ako podmienku politickej slobody a sociálnej spravodlivosti. Zaostalosť a biedu videl v odbornej nevzdelanosti. Preto navrhol zriadiť slovenskú priemyselnú školu v B. Štiavici. Navrhol aj rámcový učebný plán. Žiadal zaviesť všeobecnú školopovinnosť, povzniesť vážnosť učiteľského stavu. Štúrova družina nedostatky verejného vyučovania odstraňovala zakladaním nedeľných škôl, knižníc a čítární. Zakladali spolky striedlivosti ako boj proti alkoholizmu. Cieľom nedeľných škôl bolo jednak nahrádzať začiatkové školy pre tých, ktorí nedostali vzdelanie a jednak rozširovať vzdelanie

zamerané podľa potrieb spoločenského postavenia a kraja. Učebný plán týchto škôl podal Štúr v národných novinách. Rozoznáva dvojaké nedeľné vyučovanie - pre nevedomých (nižšia škola), a pre podučených (vyššia škola).

## 1.10 metódy upevňovania a preverovania vedomostí, zručností a návykov, klasifikačný poriadok

Hodnotenie osobnosti žiaka:

- hodnotiť aj vzťah k výkonu, nielen výsledok
- hodnotiť čo najčastejšie
- sociálne hodnotenie (potlesk)
- emocionálne hodnotenie (pochvala)
- používať odmeny a tresty (nie telesné), žiak však musí vedieť za čo je trestaný/odmenený
- formy hodnotenia striedať
- hodnotenie cez
  - empatiu (vcítanie sa)
  - asertivitu obhajovať svoje práva, no neútočiť na iných
  - kongruenciu otvorenosť k iným
  - atribúciu pripisujem žiakovi i tú vlastnosť, ktorú nemá

*Metódy diagnostické a klasifikačné*:

Diagnóza v didaktike znamená zistenie, určenie výsledkov učebnej činnosti žiakov. Hodnotenie úzko súvisí s diagnózou a znamená konštatovanie istého stavu. Diagnóza a hodnotenie môžu vyústiť do číselného vyjadrenia, potom hovoríme o klasifikácii. Klasifikácia znamená vyjadrenie hodnoty a úrovne výsledkov učebnej činnosti žiakov známku, bodmi, percentami.

Pri diagnostike a klasifikácii sú dôležité nasledujúce funkcie: *motivačná* - správne hodnotenie podporuje záujem o učenie, *didaktická* - výsledky žiakov sú odrazom práce učiteľa (spätná väzba), *výchovná* - správne hodnotenie vedie žiakov k sebakritike, *spoločenská a profesijná* - príprava žiakov na zaradenie sa do spoločnosti, *kontrolná* - kontrola práce žiakov i učiteľa.

*Klasické metódy*: ústne skúšky, písomné skúšky, praktické skúšanie, didaktické testy.

*Diagnostické metódy:* patria sem pozorovanie žiaka, rozbor žiackych prác, exploračné metódy (rozhovor, dotazník, anamnéza). Klasifikácia je vyjadrená známkuou, slovné hodnotenie je krátkou charakteristikou žiaka. Klasifikácia je priebežná (čiasťkové výsledky žiaka) alebo súhrnná (na konci polroku). Klasifikácia nie je iba subjektívnym pohľadom učiteľa a na výkony žiakov. Proces hodnotenia a klasifikácie vychádza z ustanovenia zákona SNR č. 542/1990 Z.z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve. Tendencie smerujú k odstraňovaniu "známkovania" zo škôl a nahradenie stupňov hodnotenia (známok) slovným hodnotením. Slovné hodnotenie má veľkú vypovedaciu hodnotu, pripieva k humanizácii vzdelávania, ale len ak je správne realizované. V súvislosti s klasifikáciou hovoríme o aproximativnosti hodnotenia (aproximácia - priblíženie), t.j. klasifikácia je často len odhadom reálnych vedomostí a spôsobilostí žiaka, učiteľ by mal preto využívať rôzne druhy skúšania, byť flexibilný vo vyučovaní, motivovať žiakov, viesť žiakov k všestrannému poznaniu a pod.

### 1.11 úlohy triedneho učiteľa vo vzťahu k žiakovi a rodine, spolupráca školy s rodinou

*Výchovný štýl:* presadzovania invariantných spôsobov pôsobenia vychovávateľa na vychovávaného, je výsledkom, ktorý je určovaný skôr osobnosťou ako výsledkom.

Štýly výchovy:

- výchova úspechmi
- nadmieru starostlivá výchova
- liberálna výchova (zhovievavá)
- demokratická výchova
- rigorózný autokratizmus
- punitívny (trestajúci) autokratizmus
- príležitostný autokratizmus
- zanedbávajúca výchova
- zavrhujúca, odmietavá výchova

Vzťah medzi učiteľom a žiakom môže byť autokratický alebo priateľský. Komunikácia je dôležitá kôli potrebe spätnej väzby.

Funkcie rodiny:

- biologicko-reprodukčná
- ekonomická
- emocionálna
- výchovná

Výchovnú funkciu ovplyvňujú najmä tieto činitele:

- demografické : veľkosť rodiny, vek rodičov pri svadbe
- ekonomické : finančné zabezpečenie na uspokojenie potrieb členov rodiny
- kultúrne : vzdelanie a kultúrna úroveň rodičov, využívanie voľného času

Pre pozitívnu výchovu detí je dôležité zabezpečiť dobrú spoluprácu rodiny a školy. Okrem kladného výchovného pôsobenia v rodine sa môžu prejaviť aj nedostatky, ktoré vyúsťujú do porúch výchovy.

Nesprávna výchova:

- potláčajúca výchova: perfekcionalistický vzťah rodičov k deťom
- rozmaznávajúca výchova
- nejednotná výchova
- nedostatočná výchova - zlý príklad dospelých
- dlhodobá neprítomnosť rodiča alebo rodičov
- spoločensky nežiadúca hodnotová orientácia v rodine

V prípade, že v rodinnom prostredí dochádza dlhodobo k nežiadúcim výchovným vplyvom na dieťa, je tu možnosť náhradnej rodinnej výchovy. Náhradná rodinná starostlivosť sa uskutočňuje vtedy, ak:

- rodina nevznikla
- rodina sa rozpadla
- rodina existuje, ale nie je schopná sa o dieťa starať a vychovávať ho

Náhradná rodinná starostlivosť sa môže uskutočňovať nasledovnými formami:

- ústavná starostlivosť
- pestúnska starostlivosť
- osvojenie (adopcia)

## 1.12 školstvo a pedagogika za 1. ČSR

### Slovensko

Deklarácia slovenského národa (martinská deklarácia) z 30. 10. 1918, podľa ktorej sa Slovensko z vôle ľudu stalo súčasťou Československa, ukončila násilnú maďarizáciu nemadarských národností v Uhorsku. V rokoch 1918 až 1920 nastávajú vyhranené rozpory medzi buržoáziou a robotníckou triedou. Táto politika prerastala do hospodárskej krízy po roku 1929 a do bojov proti fašizmu. Zjazd učiteľov v roku 1920 bol snahou o nový školský zákon, aj o utvorenie základnej školskej sústavy od materských škôl až po vysoké. Zástupcovia na zjazde kritizovali, že 3/4 všetkých škôl na Slovensku boli v roku 1920 v rukách cirkvi. Aktuálnou požiadavkou bol svetský ráz školstva, čo znamenalo náboženstvo nahradiť vyučovaním morálky, práva a povinností občana.

### Malý školský zákon

Boli zrušené úľavy v školskej dochádzke. Povinná 8-ročná školská dochádzka sa postupne zaviedla aj na Slovensku. Na žiadosť rodičov mali byť deti oslobodené z dochádzky na náboženstvo. Nové učebné predmety: ručné práce pre chlapcov, občianska náuka. Pretrváva dualizmus školskej sústavy z čias Rakúsko-Uhorska, ktorý vzdelávanie detí od 11-tich rokov delil na 2 vrstvy: *ľudové vrstvy* (ľudová a mestianska škola) a *bohaté vrstvy* (všeobecná škola, stredné školy). Ústava z 1920 formálne zabezpečovala rovnaké právo, ale skutočnosť bola iná.

Školská sústava v Československu:

- 1. detské opatrovne (MŠ):** pre deti od 3 do 6 rokov
- 2. Ľudové školy:** štátne, cirkevné, súkromné a obecné; boli 8-ročné
- 3. meštianske školy:** do 1. ročníka boli prijímaní žiaci zo 4. ročníka ľudovej školy; tieto boli 4- až 6-triedne (osobne pre chlapcov a dievčatá)
- 4. gymnázia:** gymnáziá, reálne gymnáziá, reformné reálne gymnáziá a reálky; mali dva stupne - 1. stupeň (1. až 4. trieda), mal pre všetky typy spoločný učebný plán, 2. stupeň (5. až 7. trieda), mal diferencovaný študijný plán; do 1. triedy gymnázia mohol byť prijatý žiak, ktorý mal 10 rokov a úspešne spravil prijímačky
- 5. učiteľské ústavy:** boli koedukačné, mužské a ženské; štúdium trvalo 4 roky a končilo maturitou; súčasťou prípravy budúcich učiteľov bola pedagogická prax
- 6. odborné školy:** hospodárske, roľnícke, obchodné, priemyselné, odborné, majstrovské, učňovské; v Bratislave bola v roku 1919 zriadená hudobná škola, z ktorej sa vytvorilo neskôr štátne konzervatórium
- 7. vysoké školy:** založenie Univerzity Komenského v roku 1919 (namiesto bývalej Alžbetínskej univerzity), mala fakulty - právnickú, lekársku a filozofickú

### Pokusné školy:

Cesty na zlepšenie základného školstva, pred 1. svetovou vojnou F. Bakule a A. Sussová, boli založené na individuálnom prístupe učiteľov, ktorí hľadali cesty zlepšenia vyučovania v školstve.

Hlavné pedagogické zásady pokusných škôl:

- 1. prirodzená situácia:** prirodzená reakcia; vyučovanie, ktoré sa neriadi psychologickou zákonitosťou, je menej účinné, je mechanické a nenapomáha slobodnému vývinu ľudskej osobnosti. Prijímanie a výber vonkajších podnetov je ovplyvnený individualitou žiaka. Rovnaká prirodzená situácia nie je zakaždým determinovaná rovnakou reakciou ani u toho istého žiaka.
- 2. vyučovací dynamizmus nahrádza inštrumentalizmus:** zásada, ktorá má vniesť život do škôl, jeho premeny ale aj vzťahy; premeny v prírode. Dynamická škola - odborné pracovne, laboratóriá. Zariadenie pracovne je pohyblivé. Žiaci vykonávajú pokusy, pozorujú zmeny v prírode. Žiak nadobúda nové skúsenosti vlastnou prácou = žiakova samostatnosť.
- 3. vnútorná motivácia vyučovania:** na tú istú motiváciu reagujú žiaci individuálne. O tom, akú úroveň žiak dosiahne, rozhoduje vnútorný záujem, motívy a motivácia.
- 4. globalizácia vyučovania:** vychádza z tvarovej psychológie, ktorá za základ vnímania určuje celok.
- 5. individualizácia vyučovania:** vychádza z vedeckého bádania, ale aj z dennej školskej praxe, že medzi žiakmi sú veľké rozdiely. Ministerstvo školstva povolilo zriadiť pokusné školy

v ČSR (Tábor, Praha, Malacky, Trnava, Michalovce), ale nie všade sa realizoval plán pokusnej školy v plnom rozsahu. V Zlíne mala kompleťový charakter.

*Masarykova pokusná škola v Zlíne:* mala 10 normálnych tried - 1 záverečnú, 1 expositívnu, a 2 triedy pomocné. Učiteľský zbor mal 15 členov. Každý predmet mal niekoľko špecializovaných pracovní, v ktorých boli pomôcky, literatúra pre žiakov aj učiteľov. Nie všetky pokusné školy však boli kompletne vybavené, dôležitý bol záujem žiaka o učivo - motivácia. Vyzdvihla sa pracovná učebnica so snahou po samoučení. Žiaci boli diferencovaní podľa schopností do skupín A, B, C (D), využívali formu individuálneho, kolektívneho i zmiešaného vyučovania.

#### **Reformné hnutie V. Příhody a O. Kádnera:**

*Otakar Kádner:* viedol pedagogiku na Karlovej Univerzite v Prahe. Bol orientovaný na dejiny školsťva a pedagogiky, na vývoj školskej organizácie a na všeobecné základy pedagogiky. Diela: "Dejiny pedagogiky", "Stručné dejiny pedagogiky", "Náboženství a škola", "Základy obecné pedagogiky", "Příspěvky k pedagogice experimentální".

*Václav Příhoda:* profesor filozofickej fakulty Karlovej Univerzity, pedagogický psychológ, didaktik, vedúca postava reformnej pedagogiky a pokusných škôl. Diela: "Psychológia a hygiena skúšky", "Racionalizácia školsťva", "Reformné hľadiská v didaktike", "Vedecká príprava učiteľstva".

*Reforma:* kritika Rakúsko-Uhorského školského systému, neprepojenie teórie s praxou, kritika neskorých prúdov herbartizmu, návodová literatúra, potreba vniest' intuíciu, čerpali námety z amerického pragmatizmu, psychológie behaviorizmu, poznatky zo sovietskej školy, orientovali sa na západné školstvo, vyvinuli pracovnú metódu vo vyučovaní, učiteľ ako poradca - samoučenie, zrušenie systému tried, využívali tresty, uprednostňujú vlastivedu, prvouku, výchovné poradenstvo.

### **1.13 pedagogika ako veda o výchove, jej vznik, vývoj a postavenie v sústave vied**

Pedagogika je veda, ktorá rieši výchovné otázky z praktickej a teoretickej stránky. Pojem pedagogika je odvodený z gréckeho slova *paidagogos*, ktorým bol nazývaný vzdelaný otrok, ktorý vodil do školy deti bohatých slobodných rodín. Aj keď pojem

pedagogika je pomerne starý, neoznačovala sa ním hneď výchovná a vzdelávacia činnosť. Bolo to najmä z dôvodu, že pedagogika ako samostatná veda o výchove neexistovala. Otázky výchovy a vzdelávania sa skúmali v rámci filozofie. Dokumentujú to aj sofisti: Sokrates, Platón, Demokritos, Aristoteles.

Neskôr vplyvom rozvoja kresťanstva sa vytvára nová náboženská výchova, ktorá sa opiera o filozofické názory antiky a učenie Tomáša Akvinského. Dominantou bolo riešenie vzťahu rozumu a viery. Tomu zodpovedalo aj vytvorenie nového obsahu vyučovania - sedem slobodných umení. Súčasne s náboženskou výchovou sa utvára aj tzv. rytierska výchova.

Prelom v názoroch na výchovu prinieslo obdobie humanizmu a renesancie, ako aj nová prírodovedná filozofia, založená na vnímaní. Predstaviteľmi tejto filozofie sú Descartes, Lock, Bacon, v pedagogike to boli Rabelais, Moore, Campanella, Komenský.

K osamostatneniu pedagogiky ako samostatnej vedy došlo až v novoveku, keď v období priemyselných revolúcií dochádzalo k diferenciacii vied. Predstaviteľmi boli J. J. Rousseau, J. H. Pestalozzi, J. F. Herbart, R. Owen. Práve s menom Herbart sa spája vznik pedagogiky ako vedy.

### **1.14 didaktické zásady: uvedomelosti a aktivity, vedeckosti, primeranosti, individuálneho prístupu k žiakom**

Vyučovacie zásady sú najvšeobecnejšie alebo najzákladnejšie požiadavky, ktoré v súlade s cieľmi výchovno-vzdelávacieho procesu a jeho základnými zákonitosťami určujú jeho charakter. Komenský rozpisal zásady vo "Veľkej didaktike" a "Analytickej didaktike" (od jednoduchého k zložitému, od konkrétneho k abstraktnému).

Rozdelenie z hľadiska uplatnenia:

1. **klasické:** aktivita, trvácnosť, systematickosť, primeranosť, názornosť, uvedomelosť, individuálny prístup
2. **nové:** vedeckosť, spätná väzba, emocionálnosť
3. **najnovšie formulovanie:** optimálnosť, systémovosť, tvorivosť

Zásada:

- **uvedomelosti a aktivity:** vyjadruje požiadavku, aby žiaci k učebnej činnosti pristupovali

uvedomele a aby vlastnou tvorivou činnosťou získavali vedomosti, spôsobilosti, zručnosti a návyky

- **spätnej väzby:** vyjadruje požiadavku, aby medzi učiteľom a žiakom bol vzťah, interakcia
- **názornosti:** vyjadruje požiadavku, aby žiak získaval nové vedomosti, spôsobilosti, zručnosti a návyky na základe konkrétneho zmyslového vnímania
- **primeranosti:** vyjadruje požiadavku, aby obsah a rozsah učiva, ale i metódy jeho sprostredkúvania žiakom boli primerané ich biologicko-psychologickým schopnostiam
- **trvácnosti:** vyjadruje požiadavku, aby si žiaci učivo bezpečne zapamätali a aby si ho v prípade potreby vedeli vybaviť v pamäti a využiť v činnosti
- **systematickosti:** vyjadruje požiadavku logicky usporiadaného didaktického systému učiva so zreteľom na vekové osobitosti žiakov, ktorí si žiaci systematicky osvojujú pod vedením učiteľa

### 1.15 anglická pedagogika (Locke, Spencer, Owen)

*John Locke:* vyštudoval Oxfordskú Univerzitu. Ako lekár zdôrazňoval zdravú telesnú kultúru. Radí individuálnu výchovu. Vychádzal zo senzualizmu. Zmysly sú jediným zdrojom poznania. Vyzdvihol formovanie charakteru človeka, mravnú výchovu, vychovať gentlemana ktorý sa stane osožný sebe a spoločnosti. Názornosť vo vyučovaní a príklad vo výchove. Odsúdil mechanické a scholastické učenie. Diela: "Rozprava o ľudskom živote" a "Niekoľko myšlienok o výchove" - moderné názory na pedagogické dianie.

### 1.16 učebné metódy - ich klasifikácia, charakteristika a funkcia vo vyučovacom procese

Vyučovacou metódou (methodos - cesta, spôsob) rozumieme zámerné usporiadanie obsahu vyučovania, činnosti učiteľa a žiaka, ktoré sa zaciľujú na dosiahnutie výchovných a vzdelávacích cieľov, a to v súlade so zásadami organizácie vyučovania.

Triedenie metód podľa:

1. **zdroja informáci:** slovné, názorné, praktické
2. **myšlienkového postupu:** analýza, syntéza, indukcia, dedukcia, dogmatický prístup, analógia, porovnávanie
3. **podľa etáp metódy:**
  - (a) **motivačná časť** - metódy usmerňujúce záujem o učenie: motivačné rozprávanie, motivačný rozhovor, motivačná demonštrácia, problém ako motivácia
  - (b) **expozičná časť** - metódy prvotného oboznamovania s učivom:
    - metódy priameho prenosu poznatkov:** rozprávanie, vysvetľovanie, popis, prednáška, rozhovor, beseda, dramatizácia
    - metódy sprostredkovaného prenosu poznatkov:** demonštrácia, manipulácia s predmetmi, laboratórna práca, práca ako metóda, hra
    - metódy problémové**
    - metódy samostatnej práce, autodidaktické metódy:** práca s knihou, práca v laboratóriu, samoštúdium literatúry
  - (c) **fixačná časť** - metódy opakovania a utvrdzovania učiva:
    - i. **metódy opakovania vedomostí:** ústne opakovanie, katechetická metóda, písomné opakovanie, opakovací rozhovor a čítanie, beseda k prehľbovaniu vedomostí, dramatizácia ako opakovacia metóda
    - ii. **metódy nácviku zručností:** nácvik poznávacích procesov, motorický tréning
  - (d) **diagnostická časť** - metódy hodnotenia, klasifikácie a kontroly (funkcie motivačné, didaktické, výchovné, spoločenské, kontrolné)
4. **klasické did. diagnostické metódy:** ústne skúšky, písomné skúšky, praktické skúšanie, did. testy
5. **malé formy vedecko-výskumných diagnostických metód:** pozorovanie žiaka, rozbor žiac. prác

### 1.17 činitele formovania osobnosti

Osobnosť, jej utváranie, formovanie, výchova:

Človeka ako osobnosť nemožno chápať bez jeho mnohostranných vzťahov a väzieb k svetu, prírode, spoločnosti i k sebe samému. Osobnosť charakterizujeme ako zložitý biologicko-psychologicko-sociálny systém.

Utváranie osobnosti chápeme ako komplexný, celostný, globálny proces vzájomného pôsobenia a interakcie biologických, sociálnych a psychologických faktorov, výsledkom ktorých je utváranie človeka ako individua a jeho osobnosti. Na tomto procese sa aktívne podieľajú biologické, sociokultúrne, prírodné a psychické činitele.

Formovanie osobnosti chápeme ako proces vonkajšieho pôsobenia prostredia na človeka, ktoré má tendencie vyvolať zmeny v správaní a konaní človeka. Má formatívne účinky na osobnosť.

Výchova je súčasťou procesu formovania, ako špecifický proces cieľavedomého pôsobenia na osobnosť.

#### Činitele výchovy:

1. **Determinácia** - súhrn vplyvov, ktoré zákonite ovplyvňujú psychiku človeka a jeho vývin
2. **Genotyp** - súbor všetkých dispozícií, ktoré jedinca dostáva pri narodení od svojich rodičov (súbor druhových skúseností). Genotyp rozvíja a stvárnjuje prostredie, na základe toho potom rozlišujeme vnútorné (endogénne - zdedené a vrodene vloh, funkcia DNS...) a vonkajšie (exogénne - prostredie, výchova a psych. regulácia, vlastná aktivita jedinca) činitele vývinu.
3. **Fenotyp** - súbor znakov vlastností, poznatkov jedinca v určitom okamžiku jeho existencie (výsledok genotypu a prostredia)

#### Podiel dedičnosti, prostredia, výchovy a psychologické regulácie

Vlohy k psychickým vlastnostiam sú dedičné. Podiel dedičnosti však nie je rovnaký pre všetky zložky osobnosti. Prostredie a charakter výchovy majú vplyv na to, ktoré vlohy sa budú rozvíjať a ako budú rozvinuté. Veľmi silné vlohy sa uplatňujú v každom prostredí (genialita). Poznanie zdedených predpokladov a podmienok prostredia umožňuje zvyšovanie efektu výchovy. Pedagogika poznatky využíva v prospech úspešného formovania osobnosti dieťaťa. Človek pod vplyvom výchovy a sebvýchovy rozvíja svoje zdedené vlohy. Človek v sebe skrýva doteraz nevyužitú rezervu a kapacity pamäti. Človeka charakterizuje závislosť na prírode. Človek je

schopný meniť svoj život tým, že zmení svoje myslenie, lebo myšlienky, to je náš osud.

#### Vplyv rodiny a školy na formovanie osob. dieťaťa:

Ideálny je demokratický vzťah rodičov k deťom (láska, humanizmus, tolerancia, prirodzená autorita rodičov, rešpektovanie práv a potrieb dieťaťa). Základné funkcie rodiny: *biologická, ekonomická, emocionálna, socializačno-výchovná.*

#### Činitele formovania osobnosti:

Rozvoj osobnosti prebieha pod vplyvom mnohých činiteľov, ktoré môžeme rozdeliť na vnútorné a vonkajšie. K vnútorným činiteľom patria biologické a psychické a k vonkajším sociálne činitele.

*Vnútorné:* Jedným z dôležitých vnútorných činiteľov je dedičnosť. Pod dedičnosťou rozumieme tendenciu organizmu zachovať a odovzdávať znaky a vlastnosti z rodičovského pokolenia na potomstvo. Medzi základné biologické determinanty ovplyvňujúce vývin osobnosti patria:

- činnosť a vlastnosti nervovej sústavy a zmyslových orgánov
- činnosť žliaz s vnútorným vylučovaním
- rast organizmu
- celkový a mentálny rast
- biologické potreby a pudy
- dedičnosť, vrodenosť, niektoré defekty a choroby.

Priamo sa teda nededia hotové znaky, ale len dedičné informácie, ktoré sa nazývajú gény.

*Vonkajšie:* Patrí sem najmä vplyv prostredia a výchovy ako zámernej a cieľavedomej činnosti. Prostredia delíme:

- podľa povahy činnosti na pracovné, obytné a rekreačné
- podľa charakteru podnetov na prírodné (živá a neživá príroda), spoločenské (prejavuje sa tu výrazný vplyv ekonomických vzťahov, charakterizuje ho napríklad hustota a rozmiestnenie obyvateľstva, veková a profesionálna štruktúra, formy správania, zdravotný stav) a kultúrne (hmotné a nehmotné výsledky ľudskej aktivity v oblasti hospodárskej a umeleckej)

Pedagogizácia prostredia je premyslené a plánovité pretváranie prostredia v súlade s výchovnými cieľmi. Výchovné prostredie je prostredie, v ktorom prebieha výchovný proces (škola, rodina, inštitúcie).

## 1.18 nemecká pedagogika 19. storočia

### Osvietenstvo v Nemecku

Hospodársky život bol na pomerne nižšej úrovni, buržoázia však otvorene bojovala proti starému zriadeniu. V pedagogike sa koncom 18. storočia rozšírilo *filantropické* hnutie (jeho stúpenci sa považovali za priateľov ľudu (filantropov)). Bolo to hnutie mladej buržoázie, hlásili sa k nemu príslušníci inteligencie a šľachty. Pedagogický smer *pietizmus* vystupuje vo výchove proti prehnanému racionalizmu, zdôrazňujúc výchovu citov (vznikol ako náboženské hnutie). Jeho význam pre pedagogiku je, že kládol dôraz na reálne vzdelanie, zavádzal materinský jazyk do vyučovania.

### Johann Friedrich Herbart

Filozof, ktorý v dejinách pedagogiky vytýčil pedagogike samostatné vedecké postavenie, ale jeho realizácia je v praktickej výchove. Vypracoval pedagogický systém. Od roku 1802 prednášal pedagogiku ako vedecký odbor na univerzite v Gettingene. Diela: "Všeobecná pedagogika, odvodená z cieľov výchovy", "Hlavné body metafyziky", "Všeobecná praktická filozofia". Pedagogiku spracúval na psychologickom základe. Dôkazom sú diela "Učebnica psychológie" a "Psychológia ako veda, založená na skúsenosti, metafyzike a matematike".

Najvýznamnejšia jeho práca z pedagogiky je "Náčrt prednášok z pedagogiky". Rieši problémy výchovy, vonkajšie a vnútorné vplyvy, ktoré determinujú spôsob výchovy. Spracúva metodické otázky, problémy individuálnej výchovy. Vo výchove zdôrazňuje význam predstáv. Zaviedol pojem výchovného vyučovania a jeho proces rozdelil na 3 časti: 1. *ovládanie*, 2. *vyučovanie*, 3. *mravná výchova*. Základom pedagogického systému je vyučovanie: má byť jasné, zrozumiteľné, učiteľ to zabezpečuje názornosťou, presnosťou, primeranosťou veku žiaka. Žiak má byť poslušný, treba ovládať jeho impulzívne správanie. Má sa naučiť mravné pravidlá, a konať podľa nich.

Herbartovi sa vyčíta, že zaviedol v pedagogike formalizmus. Všetko zaškatulkoval do nepohnutelného systému.

### Adolf Diesterweg

Vyštudoval matematiku a fyziku, celý život sa venoval pedagogike národnej školy. Napísal asi 400 článkov a mnoho metodických príručiek na čítanie, prvouku, počty a iné predmety. Vydával pedagogické časopisy, v nich žiadal laickú výchovu, štátnu školu a v nej dobre pripravených učiteľov. Zdôrazňoval, aby žiak rozvíjal súčasne svoje rozumové, citové a pracovné návyky. Vyžadoval dochvilnosť, disciplinovanosť a horlivosť pri plnení povinností. Odstraňoval zo školy bifľovanie.

V roku 1832 založil Pedagogickú spoločnosť, kde riešil výchovné otázky. Diferencoval pojem didaktika a metodika jednotlivých predmetov. Rozpracoval vyučovacie zásady a predmety rozdelil na historické a racionálne. Vyžadoval vyučovanie v materinskom jazyku. Do svojho učiteľského ústavu prijímal aj židovských žiakov (v tom čase to bol jedinečný jav).

Positívne zasiahol do rozvoja národnej školy a do didakticko-metodickej problematiky. Vysoko si vážil prácu dobrého učiteľa a jeho nezastupiteľné miesto v škole. Žiadal jeho kvalitné vzdelanie aj finančné zabezpečenie. Dielo "Sprievodca vzdelania pre nemeckého učiteľa", časopis "Pedagogická ročenka".

### Fridrich Fröbel

Zaoberal sa výchovou detí predškolského veku. V roku 1840 napísal dielo "Detská záhradka", kde rozpracoval metodiku výchovy v MŠ. Matky pracovali a potrebovali dieťa niekam zveriť. Dielo "Výchova človeka". Pedagogické náhlady: vývin detí delí na 3 obdobia:

1. dojčenské (vývin zmyslov),
2. detské (obdobie hier a vývin reči),
3. dorastenecké (obdobie školského vyučovania).

Výchova rozvíja to, čo dala dieťaťu príroda. Rodinná výchova - pôsobenie matky. Hlavná forma činnosti dieťaťa je hra. Prepracoval metodiku hier "Fröbelove darčeky".

## 1.19 vyučovacie metódy podľa myšlienkového postupu

*Vyučovanie* - proces, v ktorom učiteľ v súlade s výchovnými a vzdelávacími cieľmi navodzuje a riadi učebnú činnosť žiakov tak, aby si osvojili stanovené učivo, pochopili poznávanú skutočnosť, rozvinuli svoje schopnosti a tým rozvíjali svoju osobnosť.

*Vyučovacou metódou* (methodos - cesta, spôsob) rozumieme zámerné usporiadanie obsahu vyučovania, činnosti učiteľa a žiaka, ktoré sa zaciľujú na dosiahnutie výchovných a vzdelávacích cieľov, a to v súlade so zásadami organizácie vyučovania. Podľa myšlienkového postupu delíme vyučovacie metódy na nasledovné: *analýza, syntéza, indukcia, dedukcia, dogmatický prístup, analógia, porovnávanie*.

## 1.20 charakteristika základných pedagogických pojmov - schopnosti, nadanie, inteligencia

*Schopnosti* - označujú jednotlivé psychické vlastnosti osobnosti, ktoré sú podmienkou pre úspešné splnenie jednej alebo viacerých činností a prejavujú sa určitou úrovňou vykonanej činnosti. Sú ukazovateľom rozdielu v kvalite vykonanej činnosti. Sú podmienené vlohami (anatomicko-fyziologickými osobitosťami), ktoré sa prejavujú ako vrodené predpoklady pre rozvoj jednotlivých psychických činností. Schopnosti delíme na špeciálne, ktoré sa prejavujú iba v určitých odvetviach činností a na všeobecné, ktoré človek môže uplatniť vo viacerých odvetviach činností.

*Nadanie* - je to určitý stupeň rozvoja vlôh. Jedná sa o kvalitatívne spojenie schopnosti jednotlivca, od ktorej závisí väčší alebo menší úspech vo vykonávanej činnosti.

*Talent* - mimoriadne vysoký stupeň nadania. Umožňuje človeku dosahovať v určitom odbore vynikajúce výsledky.

*Inteligencia* - všeobecné rozumové schopnosti, rozumová výkonnosť jednotlivca. Je to všeobecná schopnosť človeka myšlienkovými operáciami správne a pohotovo riešiť nové úlohy. Mieru inteligencie zisťujeme rôznymi testami, označujeme ju IQ (intelligenčný kvocient), ktorý vyjadruje pomer mentálneho veku k chronologickému veku.

## 1.21 ekologická a environmentálna výchova, jej ciele a význam z hľadiska jednotlivca a životného prostredia

*Výchova*: zámerné cieľavedomé, plánovité a systematické pôsobenie na osobnosť človeka, ktorým mu vstúpujeme potrebné vlastnosti, rozvíjame jeho psych. a tel. stránky, čím ho pripravujeme do života.

Jej obsah určuje spoločnosť a je jej odrazom momentálneho rozvoja. Pod pojmom výchova chápeme všetko pedagogické pôsobenie. Dve stránky výchovy: *procesuálna* (odraz rôznych vých. vplyvov v našom vedomí), *formatívna* (prispôsobenie vonkajších okolností zo str. vých. pracovníka, podnecuje a zapája vých. objekt k činnosti, v priebehu ktorej si osvojuje vých. ciele).

*Výchova v užšom zmysle slova*: - pod týmto pojmom rozumieme zmeny v správaní osobnosti, ktoré navodzuje učiteľ príp. vychovávateľ.

*Environmentálna výchova*: človek si musí uvedomiť, že je súčasťou prírody. Je dôležitý vzťah k sebe, k prírode a jej ochrana, vzťah k pudom, k spoločnosti a jej výtvorom.

## 1.22 pedagogický vedecký výskum, jeho druhy, základné metódy a ich charakteristika

*Metóda* - základný spôsob získavania a spracovania alebo analýzy údajov.

*Metodológia* - (teória metód) sa zaoberá skúmaním všeobecných metód vedeckého poznania a zákonitostami vedeckého výskumu ako tvorivého prístupu. Všeobecná metodológia je súčasťou filozofie, ktorá poskytuje jednotlivým vedám celostný metodologický základ. Z nej vychádzajú špeciálne vedy, ktoré si prispôbujú metódy všeobecnej teórie metódy predmetu svojho výskumu. Rozvoj metodológie každej vedy je základným predpokladom jej napredovania. Teória špeciálnych metód, ktoré využívajú jednotlivé vedy sa nazýva špeciálna metodológia.

*Pedagogická metodológia* - náuka o metódach, pomocou ktorých sa pedagogika ako veda dostáva k poznaniu pedagogických faktov a vzťahov, ako aj zisťovaniu pedagogických zákonitostí.

### Etapy pedagogického výskumu:

Etapy pg. výskumu vyjadrujú postupnosť, podľa ktorej má výskumný pracovník realizovať výskumnú činnosť.

*etapa prípravy na vedecko-výskumnú činnosť*: zahŕňa formuláciu problému, naštudovanie problému, výber výskumných metód a techník a vytýčenie hypotéz. Všetky tieto činnosti majú za následok vypracovanie projektu výskumu, ktorý okrem uvedeného zahŕňa aj zdôvodnenie výskumu a zovšeobecnenie záverov a cieľov výskumu.

*etapa zhromažďovania faktov*: Fakty získavame

z objektívnych udalostí (pozorovanie, experiment, testy, štúdium pedagogickej dokumentácie), ale aj na základe subjektívnych výpovedí získaných dotazníkom, anketou, rozhovorom.

*etapa spracovania získaných faktov:* Získaný materiál je potrebné roztriediť podľa významu.

*etapa vypracovania správy o výskume:* Touto správou sprostredkujeme získané informácie verejnosti.

### Výskumné metódy a ich klasifikácia:

Objavujú sa rôzne hľadiská klasifikácie výskumných metód:

- podľa organizácie a priebehu výskumného procesu (etapy výskumu)
- podľa charakteru a povahy základných stránok pedagogického procesu (sústredí uje sa na vnútorné a vonkajšie podmienky výchovy)
- podľa obsahovej stránky výskumnej problematiky

Metódy získavania nových pedagogických faktov a informácií:

1. **Pozorovanie:** je to bezprostredné všímanie, pozorovanie, sledovanie a zaznamenávanie javov. Vzorka pozorovania musí byť reprezentatívna, pozorovanie má byť objektívne, spoľahlivé a dôkladné. Podľa styku s objektom poznáme priame a nepriame pozorovanie. Podľa pozorovateľa poznáme introspekciu (seba- pozorovanie) alebo extrospekciu (pozorovanie druhého). Podľa časového hľadiska sú krátkodobé alebo dlhodobé a podľa šírky sú čiastkové alebo celkové.
2. **Experiment:** systematické a kontrolované pozorovanie a sledovanie zmien určitého pedagogického javu vplyvom nejakého činiteľa. Delíme ho podľa prostredia, kde sa vykonáva na prirodzený a laboratórny. Použitie experimentálnej metódy má tri etapy:
  - (a) **teoretická** - konštrukcia experimentu,
  - (b) **realizačná** - vlastná činnosť, overovanie,
  - (c) **záverečná** - zhodnotenie výsledkov a formulácia záverov.
3. **Rozhovor:** je výskumná metóda na zhromažďovanie údajov o pedagogických javoch, v ktorej respondent poskytuje informácie a výskumník z nich získava údaje. Poznáme individuálny alebo skupinový rozhovor.

4. **Dotazník:** je metóda, ktorou sa získavajú informácie na základe písomných odpovedí viacerých respondentov. V pedagogickej literatúre sa dotazník chápe ako metóda výskumu ale aj ako prostriedok výskumu. Formulácia otázok v dotazníku má byť jasná a konkrétna. Otázky môžu byť otvorené alebo uzatvorené. Dotazník môže byť anonymný alebo aj neanonymný. Je určený rôznemu okruhu osôb: *žiakom, učiteľom, rodičom alebo iným pedagogickým a výchovným pracovníkom.*

5. **Test:** sa chápe ako skúška, úloha, rovnaká pre všetky skúšané osoby s presne určenými spôsobmi hodnotenia výsledkov. Poznáme výkonové testy, testy schopností a testy osobnosti. Pre pedagogiku majú význam najmä didaktické testy. Zistíme nimi rozsah a kvalitu vedomostí, aplikačnú schopnosť, rýchlosť riešenia úloh a pod.

6. **Metóda analýzy produktov činnosti:** je to metóda, ktorou zistíme úroveň vedomostí, zručností a návykov na základe ich písomných, grafických a manuálnych výkonov. Vykonáva sa formou slohových prác, výkresov, zhotovených výrobkov.

7. **Sociometrická metóda:** používa sa pre výskum kladných a záporných vzťahov v skupine. Jej význam spočíva v kombinácii s inými metódami.

### Metódy spracovania informácií:

Poznáme matematicko-štatistické metódy, ktoré slúžia na usporiadanie, triedenie a hodnotenie získaných údajov. Robia sa základe tabuliek, grafov. Medzi základné výpočty patrí aritmetický priemer, modulus, odchýlka alebo korelácia. Okrem empirických metód sa uplatňujú aj teoretické metódy ako *indukcia, dedukcia, analýza, syntéza, porovnávanie, abstrakcia, zovšeobecňovanie.*

## 1.23 etika ako metodologický základ mravnej výchovy, obsah mravnej výchovy

Etická výchova je teória morálky, súhrn noriem a zásad, ktoré vylučuje spoločnosť v súlade s jej optimálnym rozvojom. Etika zdôvodňuje platnosť mravných noriem. Mravnosť je vlastnosť, ktorá zodpovedá mravným normám (všeobecne platný princíp konania). Úlohou etickej výchovy je naučiť

žiakov, ako rozvíjať humánne vzťahy v rodine, škole a podobne. Cieľom je formovanie harmonickej osobnosti a harmonických vzťahov v spoločnosti.

Cit vyjadruje vzťah človeka k svetu, ľuďom, sebe, prírode atď. Mravné city sa stávajú regulujúcim motívom správania (súcit, ústosť, empatia, ...). Charakterové vlastnosti sa formujú na základe poznania a skúsenosti. Účinná etická výchova predpokladá jednak dobre vypracovať výchovný program (zameraný na sebahodnotenie a hodnotenie iných), ale aj premyslieť a uplatňovať štýl výchovy, ktorý predpokladá cieľavedomé získavanie žiakov osobným príkladom, využívať adekvátne metódy (napr. hranie rolí), formy (relaxačné, záujmové a pod.) a prostriedky (hra, umenie a pod.).

## 1.24 pedagogické názory Pestalozziho

Pochádza zo Švajčiarska. Na náhrobnom kameni má napísané: “Všetko pre iných, nič pre seba”, čo je charakteristický význam jeho humanizmu. Kúpil polnohospodársky pozemok, kam prijal 20 opustených detí a tu začal realizovať svoj výchovný systém (že deti si môžu svojou prácou zarobiť na živobytie). Nevyšlo mu to.

Svoje humanistické myšlienky spracoval v diele *Pustovníkova večerná hodinka*, kde rozviedol myšlienky o človeku, rodine, spoločnosti, vzdelaní a výchove. Pedagogické názory spracoval v románe *Linhard a Gertrúda*. V roku 1789 v Stanzi zriadil sirotinec, kde sa opusteným deťom stal otcom, matkou i učiteľom. Ani tento zámer mu nevyšiel (sirotinec obsadilo francúzske vojsko). V Burgdorfe pôsobil ako učiteľ a neskôr si otvoril vlastný výchovný ústav.

Zásadou jeho výchovy bolo rozvíjať v človeku ľudskosť. Prostredníctvom slabík naučil deti čítať slová a vety. V matematike dieťa počítalo reálne predmety. V zemepise poznávalo svoje najbližšie okolie. Preferoval individuálny prístup k žiakovi, dbal na psychologické zretele. V spise “Ako učí Gertrúda svoje deti” kritizoval spôsob vyučovania, súčasne vysvetlil svoje názory, ktoré rešpektovali detskú prirodzenosť.

Pestalozziho význam je v jeho humanizme, prostredníctvom vzdelania chcel povzniesť ľud k vyššej úrovni. Najväčší úspech dosiahol v reforme elementárnej metodiky.

## 1.25 programované vyučovanie

V roku 1954 americký psychológ *B. F. Skinner* predniesol na konferencii v Pittsburgu referát “Veda o učení a umenie učiť”, v ktorom zovšeobecnil výsledky svojich experimentov na teórii učiva. *S. L. Pressey* už v roku 1926 tvrdil, že stroje, pomocou ktorých testuje vedomosti študentov na univerzite v Ohio, prispievajú k učeniu. Obidvaja autori vychádzajú z behavioristických zákonov učenia. Behaviorizmus odmieta štúdium vnútorných podmienok učenia a neuznáva také pojmy ako napr. vedomie. Študovať chovania znamená hľadať vzťahy medzi podnetmi a odozvami, čiže reakciami organizmu. Zákon cviku znamená, že opakovaním určitého aktu sa posilňujú spoje medzi podnetom a reakciou, naopak, nečinnosťou sa zoslabujú. Zákon efektu znamená, že zo spojov, ktoré vznikajú medzi podnetom (stimulus) a reakciou, posilňujú sa tie spoje, ktoré sú sprevádzané stavom uspokojenia, naopak, neuspokojenie z výsledku spoj oslabuje. Tento zákon Thorndike považoval za základný zákon učenia a vyučovania.

### Programované učenie Skinnera

Dôležitým prvkom v učení je, že naučené chovanie je možné dlhú dobu udržovať, ale je potrebné toto chovanie upevňovať. Za nedostatok Skinner považuje to, že neexistuje dobre zostavený program, ktorý by viedol žiaka postupnou aproximáciou (približením) ku konečnému požadovanému komplexnému chovaniu žiaka.

Princípy programovaného vyučovania:

1. **princíp malých krokov** učivo je prezentované vo veľmi malých častiach, ktoré na seba logicky nadväzujú; krok sa skladá z výkladu, otázky a odpovede
2. **princíp aktívneho reagovania** žiak musí na prijatú informáciu reagovať, má byť aktívny
3. **princíp bezprostredného upevňovania** žiak je po každej odpovedi informovaný o správnosti alebo nesprávnosti svojej odpovede
4. **princíp vlastného tempa** žiak pri učení postupuje podľa vlastných schopností
5. **princíp hodnotenia výkonu** po prebratí istej časti učiva sa analyzujú odpovede žiaka a je zhodnotený jeho výkon

Učivo spracované do programu podľa Skinnera je lineárny program s tvorbou odpovedí.

### Programované učenie Presseyho

Podľa zákona početnosti sa správna odpoveď najčastejšie vnucuje sama, pretože je jedinou odpoveďou, prostredníctvom ktorej sa učiaci môže dostať k ďalšej otázke. Podľa zákona novosti nezáleží na počte chybných odpovedí, pretože správna odpoveď bude vždy tá posledná, a preto je pravdepodobnejšie, že si ju žiak zapamätá. Presseyho program je lineárny program s výberom odpovedí. Učenie postupuje lineárne (nasleduje krok za krokom) len po jednej, hlavnej vetve (u Skinnera aj u Presseyho).

### Vetvený program Crowdera

Crowder vytvoril sústavu adaptívneho riadenia, učivo v jeho programe je vetvené. Tento program okrem hlavnej vetvy obsahuje aj vedľajšie vetvy, v ktorých je krok rozložený na menšie kroky. Ak žiak správne rieši úlohy, nemusí odbočovať z hlavnej vetvy (postupujúce rozvetvenie). Ak žiak nevie riešiť úlohy, program ho vracia k niaktorým krokom (spätne rozvetvenie).

Programovaným vyučovaním sa zaoberali aj *G. Pask* (adaptívny program) a *L. N. Landa* (algoritmy učenia).

## 1.26 osobnosť učiteľa, požiadavky na osobnosť, typológia osobnosti učiteľa

Realizácia a výsledky procesu výchovy a vzdelávania závisia aj od učiteľov a ostatných pedagogických pracovníkov. Význam pedagogickej profesie je daný úlohou a významom aký spoločnosť pripisuje výchove a vzdelaniu. Napriek rastúcemu významu pedagogickej profesie táto nie je docenená. Prejavuje sa to prevahou žien v pedagogickej profesii, vyšším vekovým priemerom, slabým finančným ohodnotením. Pedagogickí pracovníci: učitelia, riaditelia a zástupcovia ZŠ, SŠ, SOU, VŠ, predškolských zariadení, vychovávatelia, majstri odbornej výchovy, tréneri športových škôl.

Úlohy a požiadavky na pedagogických pracovníkov:

- vyučovať a vzdelávať, riadiť proces vyučovania
- vychovávať žiakov, rozvíjať ich záujmy, potreby, postoje
- byť v interakcii so žiakmi, vytvoriť si s nimi vzťah

- poznať žiakov a podľa toho riadiť proces výchovy a vzdelávania
- osvojiť si určitý vedný odbor a sústavne sa v ňom vzdelávať, svojiť si pedagogické a psychologické poznatky, prehĺbovať svoj všeobecný rozhľad
- koordinovať, organizovať, racionalizovať svoju činnosť i činnosť žiakov
- tvorivo pristupovať k riešeniu úloh (nie stereotypne)

Požiadavky na výkon pedagogickej profesie:

- **odborná spôsobilosť:** predmetová a pedagogicko-psychologická spôsobilosť, didaktické schopnosti
- **výkonová spôsobilosť:** odolnosť voči záťaži pedagogického povolania
- **osobnostná spôsobilosť:** emočná stabilita, vôľové vlastnosti
- **spoločenská spôsobilosť:** kladný vzťah k deťom a k ľuďom vôbec, schopnosť empatie
- **kreativita:** schopnosť tvorivého myslenia

Základné činitele výchovy:

1. **žiak:** plní funkciu objektu výchovy a vzdelávania
2. **učiteľ:** plní funkciu subjektu výchovného pôsobenia a má na starosti nasledovné činnosti:
  - **konštruktívne činnosti:** výber, skladba a expozícia učiva
  - **organizačné činnosti:** vyučovacie postupy
  - **komunikatívne činnosti:** výklad, predvädzanie, práca s učebnicou
  - **gnostické činnosti:** poznávací proces vo vyučovaní

### 3. obsah učiva

Typológia učiteľovej osobnosti:

Podľa E. Luka (podľa pedagogickej činnosti učiteľa):

1. **bezprostredne reproduktívny typ:** koná bez premyslenia, ale inštinktívne, pohotovo a správne; nevedie žiakov k tvorivej činnosti

2. **bezprostredne produktívny typ:** je pohotový, istejší, tvorivo si osvojil pedagogickú teóriu; je vo svojej činnosti úspešný
3. **reflexívne reproduktívny typ:** nevie tvorivo využívať svoje vedomosti, v nových situáciách je neistý, vo svojich pedagogických rozhodnutiach sa často mylí
4. **reflexívne produktívny typ:** nevie v pedagogických situáciách správne reagovať, pretože nerozumie žiakom

Podľa K. Caselmana (podľa vzt'ahu učiteľa k žiakovi):

1. **logotrop:** je zameraný na vedu, na obsah vyučovacieho predmetu, snaží sa vzbudiť záujem žiakov o svoj odbor ale nerozumie im
2. **paidotrop:** orientuje sa viac na žiaka, čo niekedy vedie k znižovaniu odborných nárokov na žiaka

Ideálnym typom by bol učiteľ, ktorý vznikne prepojením týchto dvoch typov.

Podľa štýlu výchovnej práce učiteľa:

1. **autokratický typ:** málo rešpektuje potreby detí, poskytuje im málo samostatnosti
2. **liberálny typ:** riadi deti málo alebo vôbec, nekladie na ne priame požiadavky a neposkytuje žiakom normy dôležité z hľadiska utvárania ich charakteru
3. **sociálno-integračný typ:** podporuje iniciatívu detí, pôsobí príkladom, diskutuje o spoločnej práci; je to najefektívnejší ale aj najnáročnejší štýl práce

### 1.27 obsah vzdelávania, charakteristika základných školských dokumentov, medzipredmetové vzt'ahy

Vzdelávanie je proces, v ktorom si žiak osvojuje poznatky, činnosti, vytvára vedomosti a zručnosti, rozvíja telesné a duševné schopnosti a záujmy. Všeobecné vzdelanie možno charakterizovať ako systém takých vedomostí, spôsobilostí, návykov, postojov, názorov a presvedčenia človeka, ktoré sa na určitom stupni spoločenského vývoja považujú za potrebné (niektoré z nich za nepostrádateľné) pre každého člena spoločnosti. Všeobecné vzdelanie dáva

základnú orientáciu v oblasti vedy, techniky a kultúry, je základom pre utváranie občianskeho profilu žiakov. Maximálne prispieva k všestrannému formovaniu osobnosti človeka a utvára u neho nevyhnutné predpoklady na nadobudnutie kvalifikácie a na jeho začlenenie do práce a spoločenského života. Pod jeho vplyvom si každý človek formuje vzt'ah k svetu, prírode, spoločnosti a k sebe samému.

Koncepcie vzdelania:

1. *Didaktický materializmus* kládol dôraz predovšetkým na učebnú látku (encyklopedický prístup k vyučovaniu).
2. *Didaktický formalizmus* kládol dôraz na rozvoj rôznych stránok osobnosti žiaka.
3. *Didaktický utilitarizmus* kládol dôraz na činnosť, prax a užitočnosť (príprava žiakov na život)

#### Druhy vzdelania (z hľadiska horizontálneho):

- *Všeobecné vzdelanie* zahŕňa základné vedomosti, zručnosti a spôsobilosti z jednotlivých vedných odborov potrebné pre každého človeka.
- *Polytechnické vzdelanie* zahŕňa osvojenie základných pracovných a technických zručností, ale aj vedomosti v jednotlivých výrobných odvetviach.
- *Odborné vzdelanie* je príprava na špecializovanú prácu a jej obsahom je sústava odborných vedomostí, zručností, vlastností a návykov nevyhnutných na vykonávanie kvalifikovanej práce.

#### Základné školské dokumenty

*Učebný plán* je základný školský dokument vydávaný ministerstvom školstva, ktorý obsahuje zoznam predmetov vyučovaných v danom type školy. Učebné osnovy sú základným školským dokumentom vydávaným ministerstvom školstva. Obsahujú rozpracovanie učiva príslušných predmetov v ročníkoch na jednotlivé tematické celky a časti. Učebnice alebo školské knihy obsahujú didaktické spracovanie učiva vymedzené učebnými osnovami a sú základným didaktickým prostriedkom pri realizácii výchovno-vzdelávacieho procesu.

Základné učivo má mať všestrannú výchovnú hodnotu, hodnotu pre všestranný rozvoj osobnosti človeka. Základné učivo možno definovať ako nástroj

d'alšieho vzdelávania. Je to pojem relatívny, nemožno ho chápať ako absolútny vzdelávací štandard.

Medzipredmetové vzťahy znamenajú, že predmety sú úzko spojené, preto by učiteľ mal mať vedomosti aj z iných predmetov. Prístup vytvárania syntetických predmetov znamená zlučovanie predmetov (napr. biofyzika).

*Tematický plán* je rozvrhnutie učiva daného predmetu na celý školský rok. Má byť rovnomerný, systematický, má mať priestor pre opakovanie. V súčasnosti je rozvrhnutie učiva súčasťou každej metodologickej príručky. Učiteľ však tematický plán môže upraviť na základe skúsenosti a podmienok.

*Didaktická klasifikácia učiva:* učivo je sústava poznatkov ktoré si má žiak osvojiť a ktoré sa majú prejavovať v jeho vedomostiach, zručnostiach a návykoch.

## 1.28 vysvetlite základné pedagogické pojmy: vedomosti, zručnosti, návyky

*Vedomosti* - osvojené (zapamätané a pochopené) informácie, fakty a vzťahy medzi nimi, v ktorých sa odráža poznanie objektívnej skutočnosti vo vedomí žiakov. Delíme ich na *konkrétne* (obrazy skutočnosti vo svojej vonkajšej podobe) a *všeobecné* (pojmy, zákony, pravidlá).

*Zručnosti* - nadobudnutá pohotovosť správne, čo najrýchlejšie a s čo najmenšou námahou vykonávať istú činnosť na základe osvojených vedomostí a predchádzajúcej praktickej činnosti. Poznáme senzomotorické zručnosti (vznikajú v oblasti zmyslovej a pohybovej činnosti) a intelektuálne zručnosti (majú povahu vnútorných myšlienkových operácií a prejavujú sa v operáciách vonkajších).

Vedomosti a zručnosti sú úzko späté a navzájom sa podmieňujú.

*Návyky* - zautomatizované vykonávanie niektorých zložiek činností alebo aj celej činnosti, ktoré sa dosiahlo mnohonásobným opakovaním príslušných úkonov.

## 1.29 školstvo a pedagogika v stredoveku

Prvé školy: *katechumické a katechetické* cirkevné školy:

- *kláštorné* (Benedikt z Nursie "Modli sa a uč", vonkaj. a vnútorné
- *katedrálne* zakladali biskupi pre výchovu svet-ských kňazova
- *kapitulské a farské*

Kláštorné a katedrálne školy – 7 slobodných umení výchova na Veľkej Morave (od čias keď v českých krajinách prenikanie kresťanstva a šírenie znalosti písma). Za čias kniežat'a Rastislava - Konštantín a Metod: základy slovanského písomníctva. Konštantín utvoril slovanskú abecedu: *glagoliku* (z gréckeho a hebrejsko-sarmatského písma). Zdôrazňuje sa význam boja za právo dosahovať vzdelanie (náboženské) prostredníctvom zrozumiteľného národného jazyka. Staroslovienčina.

### Vých. a pedag. názory za feudalizmu (druhy škôl)

*Školy pri kláštoroch* "schola interior" (škola vnútorná) na prípravu mníšskeho dorastu, "schola exterior" (vonkajšia) pre budúcich svetských kňazov. Významn. bol prínos mníchov pre kronikárstvo.

*Obsah vzdelávania* tzv. sedem slobodných umení, delil sa na trívium (gramatiku, rétoriku a dialektiku) a kvadrívium (aritmetiku, geometriu, astronómiu a muziku). Dôraz na latinčine (memorovaním).

*Náboženská výchova* náboženské cvičenia (návšteva kostola). Hlavnými črtami stredovekej školy boli: dogmatizmus, mechanické pamäťové učenie a krutá disciplína. *Parochiálne* (farské) školy - farár učil malé skupiny chlapcov náboženstvo, písanie a čítanie. Cirkev sa postupne vymaňovala zo svetskej moci, cirkevní hodnostári sa stávali feudálmi. Zachovali si rozhodujúci vplyv na školy, výchovu, vzdelávanie i na umeleckú tvorbu. Ich vlastná filozofia - *scholastika* (rozumovými schopnosťami mala podopierať články viery). Neskôr v scholastike dva smery: *nominalizmus* (všeobec. pojmy v skutočnosti neexistujú, sú iba mená, veci boli pred pojmi), *realizmus* (hlásal reálnu existenciu pojmov).

*Výchova svetských feudálov:* ideál sebavedomého, telesne zdatného a statočného bojovníka, za všetkých okolností brániaceho svoju šľachtickú česť, vernému pánovi, požadujúci vernosť od svojich vazalov a poslušnosť od poddaných.

*Rytierska výchova* (13. str. v čase križiackych vojen) – vyvrcholenie tohto vývoja. Sedem rytierskych cností.

*Cirkevné školy na Slovensku* Školy kapitulské, kláš-

torné a farské, mestské, Katolícke a evanjelické školstvo, Vysoké.

*Na Slovensku 3 kapitulske školy* (o nich len nepriamo z Uhorska zo 14. str.). Viac kláštorov (v Lechnici). Šľachta sa nevel'mi starala o literár. vzdelanie, ale zač. 14.str. Učení muži s titulom majstra alebo literáta. Najstaršia farská škola v *Tekovskom hrádku*, viac o dedinských školách v 15., 16.str. Mestské školy spočiatku nadväzovali na jestvujúce cirkevné školy a postupne preberali aj ich správu do vlastnej právomoci. V mestách popri latinských školách vznikli aj písárske alebo nemecké školy (súkromné). V 16.str. podľa konfesionálneho rozdelenia obyv. dva druhy škôl: *katolícke a evanjelické*. (spravovali a vyučovali v nich rehoľníci, najmä jezuiti a piaristi - spravované podľa všeobecnej normy jezuitského školstva).

### Stredoveké univerzity v Európe

Univerzity začali vznikať už v stredoveku (12-14 str). Na ich vznik vplývali činitele: rozvoj miest, obchod, spoznávanie kultúry iných krajín, požiadavka vyššieho cirkevného vzdelania, humanizmus ako nový myšlienkový prúd. Prvé univerzity zakladali mestá, kráľ a cirkev. Neskôr sa univerzity snažili vymaniť zo závislosti cirkevnej a svetskej vrchnosti. Podarilo sa a stali sa autonómny inštitúciami. Najstaršie európske univerzity: *Taliansko (Bologna)*, *Francúzsko (Paríž)*, *Španielsko (Salamanca)*, *Anglicko (Oxford a Cambridge)*, *Česko (Praha)*, *Pol'sko (Krakov)*.

### Univerzity v Čechách a na Slovensku

Až za vlády Karola IV. sa v Prahe založila *Karolova univerzita (1348)*. Organizácia sa riadila vzorom parížskej univerzity. Mala 4 fakulty: fakultu slobodných umení (artistickú, ako základnú, prípravnú 4-ročnú) a odborné fakulty - teologickú, právnickú a lekársku. Prednášalo sa po latinsky a výklad sa zameriaval na komentovanie textov. Hospodársky a politický život vplýval na univerzitu a ona mala zase vplyv na vzdelanie spoločnosti (predovšetkým prispela k zvýšeniu záujmu o knižné vzdelanie a demokratizáciu kultúry). Univerzita mala súvis so zmenami v oblasti nižšieho školstva (pribúdali latinské školy ako príprava na VŠ). Postupne prechádzali pod mestskú samosprávu a tak vznikali mestské školy. Tiež sa tam vyučovalo v latinčine, prevládalo trívium, mechanické pamäťové učenie. Majster *Ján Hus (1371-1415)*, profesor Karlovej Univerzity, pôsobil aj ako kazateľ v Betlehemskej kaplnke. Usiloval sa o nápravu spoločenských pomerov a najmä pomerov v cirkvi. Kázal po česky.

*Bratislavská univerzita*: prvá univerzita na Slovensku. Veľký podiel na jej založení mal arcibiskup Ján Vitéz. Akademia Istropolitana bola otvorená 20. 7. 1467. Jej vznik súvisí s ekonomickým a politickým rozvojom krajiny v 15. storočí. Bola to jediná VŠ v Uhorsku, mala štyri fakulty (artistická, teologická, lekárska a právnická). Mala humanistický charakter, medzi profesormi boli i svetskí učители. Zo Slovákov tu pôsobil *Vavrínek Koch* (teológ), ktorý prišiel z Viedenskej univerzity, *Ján Vilica* (astroológ), *Ján Gatus* (právník). Kládol sa dôraz na štúdium prírodných vied, lekárstva a rímskeho práva. V roku 1471 zanikli právnická a lekárska fakulta, v rokoch 1486-90 artistická a teologická. Hlavnou príčinou ich zániku boli hospodárske ťažkosti, platy profesorov.

Scholastika je snaha dosiahnuť pomocou rozumu súlad medzi vedou a vierou. Všetky predmety trívia a kvadrívia sa racionalizujú. Cieľom je utvoriť harmóniu vedy a viery. Scholastická viera sa opiera o filozofické názory Aristotela a Platóna. K najvýznamnejším predstaviteľom scholastiky patrili *Tomáš Akvinský a Johanus Duns-Scotus*. V scholastickej logike sa prejavil formalizmus v myslení s dôrazom na deduktívnu metódu. Význam scholastiky spočíva hlavne v rehabilitácii rozumu a potrebe zriaďovania vyššieho typu škôl - univerzít.

### 1.30 organizácia školského roka a dňa, požiadavky na zostavenie rozvrhu hodín

*Rozvrh hodín* je časové usporiadanie a striedanie vyučovacích hodín jednotlivých predmetov v týždni a v jednotlivých dňoch.

Psychologické, pedagogické a hygienické požiadavky na rozvrh:

- rovnomerné rozloženie predmetov na celý týždeň
- striedanie vyučovacích predmetov podľa ich náročnosti v jednotlivých dňoch týždňa žiadne "t' ažké" a "ľahké" dni
- striedanie vyučovacích predmetov podľa ich náročnosti počas vyučovacieho dňa, výkonnosť žiakov ku koncu týždňa klesá
- hygienické hľadiská (žiak nemá byť zadýchaný, potrebuje čas po telesnej výchove na hygienu)

- rozvrh má byť upravený tak, aby sa využili špecializované učebne, laboratória

V praxi to však neznamená, že rozvrh je v klasickej vyučovanej a v klasickej škole dogmou.

### 1.31 estetická výchova

Estetická výchova je na hranici medzi pedagogickou psychológiou a estetikou. Má tri základné úlohy: výchova umením, vytváraním vzťahov k ostatným formám estetiky (príroda, ľudia, vkus), estetická tvorivosť (fantázia, tvorivosť, zručnosť a pod.).

### 1.32 pedagogické názory Rousseaua

Napísal spis "Emil alebo o výchove", ktorý obsahuje 5 kníh, všetky sú venované rovnakej fáze života a výchove dieťaťa. Zdôraznil, že dieťa sa rodič ako "tabula rasa" ničím nepopísaná, čistá, nezaťažená. Radí vychovať Emila ako zdravého, slobodného človeka, v spoločnosti, kde má človek prirodzené ľudské práva (slobodu, rovnosť, bratstvo).

Rozdeľuje výchovu na 4 obdobia: 1. v opatere matky (do 2 rokov), 2. obdobie určené na rozvoj zmyslov (2-12 rokov), 3. sústredená rozumová a pracovná výchova Emila (12-15 rokov), 4. prebúdzanie a formovanie city, jeho túžby a potreby, ale ich aj usmerňovanie a ovládanie. Vo výchove dieťaťa zdôraznil prirodzené právo slobodne sa rozvíjať medzi ľuďmi.

Staval sa proti dogmatizmu a scholastickej feudálnej škole. Politicky zasiahol revolučne do feudálnej spoločnosti spismi: "Reforma vedy a umenia prispieva k zlepšeniu, či zhoršeniu mravov", "O pôvode nerovnosti medzi ľuďmi", "Spoločenská zmluva". Za svoje názory bol prenasledovaný, zomrel opustený vo Francúzsku.

### 1.33 pracovná a polytechnická výchova

Pracovná výchova - jej úlohou je, aby deti získali základné vedomosti v najrozličnejších odboroch pracovnej činnosti. Pracovná morálka, pracovná kvalifikácia (overovaná spôsobilosť pre výkon určitej profesie).

### 1.34 príprava učiteľa a žiaka na vyučovací proces

Dlhodobá príprava učiteľa obsahuje dva aspekty: príprava učiteľa na vykonávanie učiteľskej profesie, dlhodobšia príprava na realizáciu vyučovania. Dlhodobá príprava je vlastne organickou súčasťou prípravy učiteľa. Zahŕňa: preštudovanie "Pedagogicko- organizačných pokynov..", oboznámenie sa s hlavnými úlohami školy, preštudovanie príslušných učebných osnov, učebníc, metodických príručiek, zistenie stavu pomôcok a didaktickej techniky, štúdium dokumentácie o predchádzajúcom vyučovaní (triedna kniha, výkaz). Tematický plán je rozvrhnutie učiva daného predmetu na celý školský rok. Má byť rovnomerný, systematický, má mať priestor pre opakovanie. Krátkodobou prípravou učiteľa rozumieme prípravu na konkrétnu vyučovaciu hodinu, vychádzku alebo exkurziu.

### 1.35 vzťah pedagogiky k iným vedám

Snahou pedagogiky je, aby sa výchova realizovala v súlade s prirodzenosťou človeka a umožňovala jeho vývoj. Opiera sa pritom o výsledky vied, sleduje vedeckotechnický pokrok, pokrok v kultúre.

Pomocné vedy k pedagogike delíme na:

1. filozofické vedy (filozofia, etika, estetika, etnografia)
2. antropologické vedy (biológia, psychológia, sociológia)
3. integrujúce vedy (kybernetika)
4. historické a literárne vedy (dejiny a literatúra)

#### pedagogika a filozofické vedy

Pedagogika sa opiera o filozofiu v otázkach spoločenskej podmienenosti výchovy, významu výchovy, cieľov a úloh výchovy, teórie poznania.

*Etika* - teória morálky, veda o mravnosti a mravných hodnotách. Úlohou výchovy je rozvoj mravných stránok osobnosti.

*Logika* - veda o zákonitostiach myslenia, jeho formách a stavbe, o jasnom, správnom a presnom vyjadrovaní myšlienok. Pre pedagogiku majú význam najmä tieto kategórie: úsudok, pojem, dedukcia a iné.

*Sociológia* - veda o zákonoch vývoja a štruktúry spoločnosti a o spoločenských javoch, o správaní

sa ľudí vo veľkých skupinách. Skúma podmienky existencie spoločnosti, postavenie jednotlivca v spoločnosti.

### **pedagogika a spoločenské vedy**

Je to najvýznamnejšia pomocná veda pedagogiky. Psychologické vedy pomáhajú pedagogike poznávať objekt výchovy a hľadať najefektívnejšie metódy, formy a prostriedky výchovy a vzdelávania.

*Všeobecná psychológia* - poskytuje základné, všeobecné pohľady na duševný život človeka, skúma zákonitosti duševného vývinu jedinca. Pedagogike poskytuje najmä informácie o procesoch poznávania (vnemy, pocity, predstavy, myslenie, pozornosť, pamäť, vôľa).

*Výchovná psychológia* - skúma zákonitosti individuálneho duševného vývoja, vývoja druhov. Pedagogike poskytuje informácie o vekových a individuálnych zvláštnostiach a vývinových štádiách psychiky.

*Pedagogická psychológia* - je hraničnou vednou disciplínou medzi pedagogikou a psychológiou. Dnes skúma zákonitosti výchovno-vzdelávacieho procesu v školských a iných výchovných zariadeniach, zákonitosti učenia a vyučovania.

*Hraničné vedy pedagogiky*: pedagogická psychológia, sociálna pedagogika, ekonomika vzdelávania.

### **1.36 mimoškolská výchova, jej funkcie, zariadenia výchovy mimo vyučovania**

*Výchovno-vzdelávacie zariadenia*: zabezpečujú výchovu a vzdelanie detí, predškolské zariadenia - materské školy, školský klub detí, školské stredisko záujm. činnosti, centrum voľného času, domov mládeže, škola v prírode.

*Špeciálne výchovné zariadenia*: zariadenia výchovnej prevencie - centrum výchovnej a psychickej prevencie, liečebno-výchovné sanatórium, diagnostické centrum.

*Zariadenia náhradnej výchovy*: detský domov, reedukačný detský domov, reedukačný domov pre mládež, profesionálna náhradná výchova v rodine.

*Poradenské zariadenia*: pedagogicko-psychologická poradňa, špeciálno-pedagogická poradňa.

*Školské účelové zariadenia*: zariadenia školského stravovania (školská kuchyňa, výdajná školská ku-

chyňa), zariadenia praktického vyučovania (školské hospodárstvo, stredisko odbornej praxe).

*Záujmovo-vzdelávacie zariadenia*: záujmové kluby, centrum voľného času (Iuventa), umelecké školy.

### **1.37 školské reformy Márie Terézie a Jozefa II**

#### **Šk. reformy v rakuských a českých krajinách v 2. pol. 18 str**

(obd. národ. obrodenia). V r. 1770 Mária Terézia vyhlásila zásadu "Škola je a vždy bude politická záležitosť = vec verejného, štátneho záujmu" podľa ktorej sa štát riadil vo všet. jednaniach s cirkvou o šk. otázkach. V r. 1774 povolala M. Terézia do Viedne J. I. Felbigera, aby vypracoval zásadnú reformu rakúskeho elemnt. šk. Vypracoval organizačný štatút pod názvom "Šk. poriadok". Podľa tejto reformy (prvý raz vymedzila obsah a náplň školsk. súst.) zakladali sa: vidiecke triviálne školy, mestské hlavné šk. a normálne šk. (v hlavných mestách ako vzor pre ostat. školy). V r. 1775 vydal príručku pre uč. "Kniha metód" (metodické poky a predpisy). 1775-1777 reforma stredného školstva (sieť gymnázií).

Za vlády Jozefa II. sa zvyrazňuje i v školstve centralisticko-germanizačný zámer a snaha školu úplne zoštátniť. V r. 1781 prílev pracovníkov z vidieka do miest → nová spoločenská trieda - proletariát. Jozef II zriadil generálne semináre pre vých. osvieteny zameraných duchovných. Štát prevzal dozor nad školami nariadením Jozefa II z 1786. Idey osvietenstva potlačené v 1795 a v 1805 nový všeobecný poriadok obecného školstva (Schulkodex) - dozor nad školami bol znovu zverený výhradne duchovenstvu.

#### **Tereziánske a Jozefovské reformy v Uhorsku (na Slovensku)**

Mária Terézia sa pokúsila aj o reformu škôl v Uhorsku, o ich zjednotenie a poštátnenie. Začala s reformou Trnavskej un. a zakladaním odborných škôl. Un. sa mali stať aj strediskom nových prúdov a vedeckej činnosti. 4. novembra 1770 sa stala Trnav. univ. štátnou kráľovskou un. (nový študijný program). Filozof. fakulta sa premenila na akademické gymnázium, právnická f. prešla úplne pod právomoc rektora, lekárska f. podľa viedenskej (5 ročné štúdium, na iných fakultách 3 ročné). 1777 preložila un do Budína.

Jezuitská univ. v Košiciach sa iba pretvorila na kráľovskú akadémiu. 1762 - M. Terézia zriadila v B.

Štiavnici vysoké banské učilište. Dekrétom zo 14. apríla 1770 ju povýšila na Banskú akadémiu.

2. augusta 1777 schválila M. Terézia *ratio educationis*: - elaborát - osobitná štátna norma pre Uhorsko. Obsahuje jednotnú školskú sústavu od národných škôl po univerzitu. Časť o ľudových školách je najmenej prepracovaná. Okrem toho obsahuje štúdij. a disciplinár. poriadok, normy pre teles., rozumovú a mrav. vých. a administrat. predpisy. Na svoju dobu vynikajúce dielo. Podľa neho má byť cieľom vých. občan, prakticky a primerane vzdelaný svojmu spoloč. postaveniu. Rozdeľuje školy na ľudové a latinské. Ľudové sa delia podľa množstva vyuč. predmetov a podľa počtu uč.

na:

1. ľudové šk. na dedinách pre potreby roľníkov s jedným uč.
2. ľudové šk. v mestečkách pre potreby remeselníkov s dvoma uč.
3. ľudové šk. v mestách pre remeselníkov a obchodníkov s tromi uč.
4. ľudové šk. vzorné alebo normálky v sídlach dištrikov, na ktorých sa vzdelávali aj uč. ľudových škôl.

Latinské šk. do stupňov:

1. Gramatické šk. (I-III triedy) - príprava na ďalšie vzdel., remeslo, povolanie,
2. stupeň – dve humanitné triedy (spolu s gramatickými tvorili gymnázium), tu sa rozširovalo všeobec. vzdel.
3. stupeň Akadémie (dvojročný kurz filozofie a 2-roky práva. Jozef II prvý uzákonil (1788) obdobie školopovinnosti od 6 do 12 roku a vytýčil aj sankcie)

### 1.38 podstata a priebeh vyučovacieho procesu, jeho etapy a základné zákonitosti

Vyučovací proces je zámerné, cieľavedomé a plánovité pôsobenie subjektu vyučovania (učiteľ) na objekt vzdelávania a výchovy (žiaka), aby tento bol postupne vzdelávaný. Objekt vzdelávania a výchovy (žiak) je zároveň subjektom vyučovacieho procesu, v ktorom okrem získavania vedomostí, spôsobilostí, zručností a návykov si rozvíja aj poznávací procesy a formuje svoju osobnosť.

Úlohou učiteľa je vyučovať (pričom využívať čo najefektívnejšie metódy) a úlohou žiaka je aktívne sa zmocňovať všetkého nového, poznávať a objasňovať. Učiteľ žiakom "odovzdáva" nové poznatky, ale pritom využíva "hybné sily" vyučovacieho procesu (motiváciu, povzbudenie).

#### Spoločenské základy vyučovacieho procesu

Úlohou tohto procesu je pripraviť dorastajúcu generáciu na život a prácu v spoločnosti za dodržania podmienky spojenia školy so životom.

*Gnozeologické základy vyučovacieho procesu:* vyučovací proces je proces spoznávací, preto sa rešpektujú zákonitosti poznania (gnozeológie).

*Psychologické základy vyučovacieho procesu:* faktory - vekové osobitosti žiakov (mladší sa opierajú o zmyslové vnímanie, starší už chápu i abstrakciu), charakter učiva: konkrétne (zemepis), teoretické (fyzika, matematika), osvojovanie zručností (telesná výchova).

#### Zákony učenia

*Zákon motivácie* - kladný postoj k učeniu, nie z donútenia, ale z motivácie (vnútorná a vonkajšia).

*Zákon spätnej väzby* - učiaci by mal byť čo najčastejšie informovaný o výsledkoch svojej činnosti.

*Zákon transferu* - umožniť žiakovi aby mohol využívať všetko čo vie, i poznatky z nezámerného učenia.

*Zákon opakovania* - viesť žiakov k systematickému osvojovaniu učiva (prispieva to k trvácnosti vedomostí).

*Logické základy vyučovacieho procesu:* žiaci by mali chápať vzťahy medzi jednotlivými skutočnosťami, aby ich vedeli vysvetliť, zdôvodniť. Podmienky vyučovacieho procesu poznáme vonkajšie a vnútorné (vlohy).

Etapy vyučovacieho procesu:

1. **motivačná časť** - príprava žiakov na aktívne osvojovanie učiva
2. **expozičná časť** - prvotné zoznamovanie žiakov s učivom
3. **fixačná časť** - prvotné opakovanie a utvrdzovanie učiva
4. **diagnostická časť** - preverovanie osvojených vedomostí spôsobilostí a návykov

### 1.39 prosociálne správanie, mravné vedomie

*Prosociálnosť* - vlastnosť, pomoc v prospech iného človeka, skupiny bez nároku na odmenu.

na to aby sa ľudia začali nezištne správať musia mať k tomu podmienky: *prosociálna osobnosť* - charakterizujú ju vlastnosti: schopná prejavovať svoj cit, súcť s ľuďmi, vie obdarovať, darovať, všimáť si potreby a problémy druhých, spolupráca, asertivita, empatia. *Olivar* rozpracoval programy k výchove prosociálnosti.

1. Prijatie dieťaťa a náklonnosť k nemu (Rogers) - prijmi dieťa, pomáhaj mu, otvor sa mu - v každom dieťati je niečo dobré
2. Atribúcia (pripisujem žiakovi pozitívne vlastnosti, ktoré má, chcem aby boli posilnené); pripísať aj tie vlastnosti, ktoré chceme aby mal
3. Indukcia - ak urobí priestupok - zdôvodňovanie, čo zle urobil

*Olivar* odporúča nabádanie, strednú intenzitu ešte dve stratégie:

- viesť deti viac k spolupráci a menej k súťaživosti
- zapojiť do výchovného procesu samotných žiakov a rodičov

### 1.40 členenie pedagogiky ako vedy, charakteristika základných pedagogických disciplín

Členenie pedagogiky ako vedy:

1. podľa veku vých. človeka a charakteru vých. zariadenia:
  - (a) pedagogika rodinnej výchovy
  - (b) pedagogika predškolského veku
  - (c) pedagogika základnej školy
  - (d) stredoškolská pedagogika
  - (e) vysokoškolská pedagogika
2. podľa obsahu a prejavu skúmaného javu
  - (a) všeobecná ped. (základy pedagogiky)
  - (b) teória vyučovania (didaktika)

- (c) teória výchovy (podstata vých. procesu, jeho ciele, úlohy a realizácia)
- (d) dejiny pedagogiky
- (e) metodika uč. predmetov
- (f) špeciálna ped. (výchova postihnutej mládeže)
- (g) ped. dospelých (vojenská, výrobná...)
- (h) teória riadenia a organizácie školstva

3. podľa charakteru a využitia rôznych vedeckých metód:

- (a) systematická pedagogika
- (b) experimentálna pedagogika
- (c) porovnávací pedagogika

*Hraničné vedy pedagogiky*: pedagogická psychológia, sociálna pedagogika, ekonomika vzdelávania.

### 1.41 telesná výchova

jej cieľom je telesný rozvoj, rozvoj kondičných, koordináčnych a pohybových zručností a osvojenie si poznatkov z telesnej kultúry. Jej úlohy: zdravotná, vzdelávacia, výchovná.

### 1.42 pedagogické smery 20. str, ich vznik a vývoj v súčasnosti

#### 1. Biologicko-psychologické prúdy

Berú dieťa ako východisko pri určovaní učiva, výchovných metód i cieľa - pedocentrizmus. Toto hnutie začína vznikáť už koncom 19. storočia, no obdobím hlavného rozmachu sú 20-te až 30-te roky 20. storočia. Ide tu o principiálne nový pohľad na dieťa. Pochopiť dieťa, prijať ho také aké je, prispôbiť sa mu. Dieťa je v krajnom ponímaní idealizované. Angličanka *E. Key* (1900 - Storočie dieťaťa: nechať dieťa sa vyvíjať bez nátlaku). Belgičan *Ovide Decroly* (oblasť vzdelávania mládeže, 20 okruhov záujmov detí = učivo ZŠ). Názory "novej školy" dali základ viacerým smerom: pragmatizmus, experimentálna pedagogika, dynamická a psychoanalytická pedagogika.

*Experimentálna pg.*: Je to pedagogický smer inšpirovaný psychológiou. *E. Meumann* a *W. A. Lay* vyčádzali pri určovaní výchovných cieľov z dieťaťa. *G. Mailaret* a *R. Buyse* obohatili metodológiu pedagogiky. Smer - orientácia len na dieťa, jeho schopnosti bez uvedenia si sociálneho vplyvu.

*Psychoanalytická a individuálne-psychologická pg:* psychoanalýza (Freud) - za pomoci slobodných asociácií psychiater odhalí za príznakmi choroby podvedomé konflikty, túžby, a tieto po ich uvedomení prestanú spôsobovať problémy. Postupne sa táto metóda mení na teóriu o duševnom živote. Snaha o zdôraznenie citovo bohatého prostredia v detstve. Pochopenie a rozvíjanie slobodných prejavov a schopností žiaka. Pokračovatelia: A. Adler, A. Freudová, E. Fromm.

*Dynamická pg.:* Predstaviteľom bol E. L. Thorndike. Oproti "novej" výchove uznávala i potrebu perspektívnej výchovy. Príprava individua na život v spoločnosti bola cieľom dynamickej pedagogiky. Je nazývaná aj pedagogikou prispôsobenia sa. Podnecuje však existenciu duchovného vnútorného sveta človeka.

*Pragmatická pg.:* Pedagogický smer, ktorý našiel uplatnenie v praxi, bol východiskom školského systému v USA, úzko spojený s pragmatizmom (filozofický prúd - W. James). Predstaviteľom pragmatickej pg. bol J. Dewey (Demokracia a výchova). Základom je konkrétna prax. Cieľom bolo dať deťom čo najviac skúseností manuálnych aj intelektuálnych, pričom sa brali rovnocenne. Zavádzanie projektovej metódy.

## 2. Sociologizujúce prúdy

Cieľ výchovy sa snažia hľadať v potrebách spoločnosti.

*Sociologická pg:* precenili význam spoločenských podmienok pre dieťa. E. Durkheim (Výchova a sociológia), F. Znaniecki: výchova je činnosť spoločenská a pre spoločnosť pripravujúca. Dieťa treba vychovať tak, aby zodpovedalo potrebám spoločnosti, a preto musíme veľmi dobre poznať spoločnosť. Deti chcú prispôbiť spoločnosti. Výchova v duchu prísnej disciplíny.

*Fašistická pg.:* Tento smer úplne zavrhol ideál slobodne sa vyvíjajúceho dieťaťa. Podriadenie jedinca potrebám štátu. Predstavitelia: E. Kriek, G. Gentile.

*Hermeneutická pg.:* W. Dilthey: podľa pedagogiky kultúry, ciele kultúry sú i výchovné ciele. Zdôrazňovaný bol objektívny význam kultúry.

*Marxistická pg.:* Predstavitelia: K. Marx, F. Engels. Za základ universa považovali objektívnu hmotnú realitu, ktorá je poznateľná. Pri určovaní cieľa výchovy považuje za primárne spoločenské, historické podmienky a triedny charakter výchovy. Najvýznamnejším predstaviteľom bol A. Makarenko (Kni-

ha pre rodičov), ktorý vyjadroval individuálny prístup k deťom.

## 3. Transcendentálne smery

Cieľ výchovy hľadajú mimo spoločnosti dieťaťa, ciele považujú za odvodené od nemenných hodnôt, ktoré existujú nezávisle od nás. Patrí sem esencializmus, existencialistická a náboženská pedagogika.

*Esencialistická pg.:* Predstavitelia: G. Santayana, C. A. Strong, R. W. Sellars, Horn, Brubacher, Kandell. Je potrebné hľadať podstatu (esenciu), ktorá je nemenná a ktorá určuje i naše správanie. Usilovali sa o teóriu poznania, ktorá by nebola ani materialistická ani idealistická. Vedecké poznanie je základ všetkého. Jasná hodnota "dobra", ku ktorej sa možno priblížiť rozumovým pochopením.

*Existencialistická pg.:* Predstavitelia: J. P. Sartre, A. Camus. Je to filozofia konkrétneho človeka. Hľadá hodnoty, ktoré sú určené a sú v každom človeku obsiahnuté. Človek je sebatvorca. Zdôrazňujú slobodu, ktorá je predpokladom sebauťvarania.

*Náboženská pg.:* Je historicky najdlhšia. Nazýva sa aj pedagogika transcendentálnych hodnôt. Cieľ výchovy je zameraný na božské absolútne. Vytvorenie náboženskej mravnosti.

### 1.43 školské zákony po roku 1945

**1945** zoštatnenie škôl všetkých stupňov (pre "široké masy")

**1948** zákon o zákl. úprave jednotného školstva:

I. stupeň – nár. škola, povinná šk. dochádzka

II. stupeň – str. škola

III. stupeň – povinné odborné, vyššie odborné šk. a gymnáziá

**1953** zníženie povinnej školskej dochádzky z 9 na 8 rokov

**1960** opäť sa povinná šk. dochádzka predĺžila na 9 rokov (štúdium do 15. rokov)

**1984** novelizácia zákona z r. 1976 povinná šk. dochádzka 10 rokov

– jasle a mat. školy

– zákl. školy:

I. stupeň – 1-4. ročník

II. stupeň – 5-6. ročník

- str. školy, 9-12 ročník
- vys. školy, 4-6 ročné
- zariadenia pre výchovu a vzdelávanie dospelých

#### 1993 zákon o špec. učebnom pláne pre 9. ročník

- povolenie k otvoreniu súkromných a cirkevných škôl
- rozvoj alternatívneho školstva

/21.9.1993/

- rovnocenná súčasť školského zákona
- tento zákon zabezpečuje pôsobenie výchovy v obl. mimo školy /mimoškolská pedagogika/
- školské zariadenia:

**Výchovno-vzdelávacie zariadenia** spolupodieľajú sa na výchove detí a mládeže spolu so školou a rodinou, vytvárajú podmienky pre hru, vzdel., záujmovú činnosť, podmienky na prípravu na vyučovanie, rozvíjanie špecifických vlastností detí (predškolské zariadenia, školské kluby detí, školské strediská záujmovej činnosti, centrá voľného času, domovy mládeže v prírode)

**Špeciálne výchovné zariadenia** plnia úlohu pri ochrane detí, ktoré sú sociálno-patologickými javmi, poskytujú ústavnú ochranu alebo individuálnu starostlivosť, pracujú tam: špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg, psychologovia, pracovníci, ktorí poskytujú špeciálnu zdravotnú starostlivosť, riadi ich ministerstvo školstva /zariadenia výchovnej prevencie = liečebno-výchovné zariadenia, kde nie je možná ambulantná liečba a diagnostické centrá, kde sa deti dostávajú na základe rozhodnutia istého orgánu, rozhodujú o umiestnení dieťaťa do šk. zariadenia. Okrem zariadení výchovnej prevencie sem patria centrá náhradnej výchovy /detské domovy a to klasické alebo rodinného typu, reedukačné detské domovy, kde je dieťa vyňaté z rodiny, po čase sa vráti domov (rodičia si s ním nevedia rady)/

**Poradenské služby** poskytujú odborné služby v oblasti výchovného poradenstva a v oblasti špeciálneho pedagogického poradenstva, na školách ich poskytuje výchovný poradca, (pedagogicko-psychologická poradňa, ktorá pomáha v otázkach vzdelávania, profesnej orientácie, osobnostných problémov

žiacov a špeciálne zariadenia pedagogicko-psychologického poradenstva, ktoré poskytujú služby deťom nejak postihnutým napr. v školách integrovaných, kde sú deti postihnuté a zdravé)

**Záujmovo-vzdelávacie** poskytujú možnosti realizovania v oblasti záujmovej činnosti a vzdelávania detí a dospelých (jazykové školy štátne a súkromné, štátny stenografický ústav (v slov a cudzojazyčnej stenografii, strojopis, hospodárska korešpodencia, sekretárske práce, metodické usmerňovanie učiteľov stenografie a strojopisu))

**Účelové zariadenia** zabezpečujú služby pre školy napr. plaváreň, ihriská, štadióny, účelové zariadenia pre vykonávanie praxe, šk. jedálne, šk. výpočtové stredisko

- úlohami, funkciami týchto zariadení sa zaoberá mimoškolská pedagogika
- škola a mimoškolské zar. majú spoločné znaky:
  - výchova, organizácia (ale iní organizátori: učitelia (pedag. a psychol., vychov., ...))
  - rozvíjajú a podporujú záujmy detí
- mimoškolské môžu rozvinúť školské vedomosti, sú dobrovoľné, majú autonómny charakter, ktorý vychádza z potrieb frekvenciantov
- odbornosť pri vedení, musia byť prít'azlivé a pestré obsahom a formami
- funkcie mimoškol. výchovy: má uspokojovať záujmy a potreby detí, viesť ich k chápaniu voľného času, ktorý je významnou osobnou a spoločenskou hodnotou, preventívna f., socializačná
- funkcie šk. vých. zariadení: zdravotno-hygienické (relaxačné), kompenzačno-realizačné (sebarealizácia), sociálno-ochranná funkcia, rozvíjanie charakteru a intelektu

### 1.44 výchova, vzdelanie, vyučovanie

*Pojem:* je rečové vyjadrenie všeobecných a podstatných vlastností nejakého predmetu alebo javu. Je to jedna zo základných jednotiek myslenia, ktorá umožňuje hlbšie poznávanie skutočností. Pojmy

majú rôznu stupeň abstrakcie. Najvšeobecnejšie základné pojmy vystupujú v úlohe kategórií.

*Kategória:* je základný a najvšeobecnejší pojem, do ktorého je možné zahrnúť všetky príbuzné, rovnocenné predmety a javy objektívnej skutočnosti, ktoré určujú charakter určitého obdobia.

*Výchova:* zámerné cieľavedomé, plánovité a systematické pôsobenie na osobnosť človeka, ktorým mu vstúpujeme potrebné vlastnosti, rozvíjame jeho psychické a telesné stránky, čím ho pripravujeme do života. Jej obsah určuje spoločnosť a je jej odrazom momentálneho rozvoja. Pod pojmom výchova chápeme všetko pedagogické pôsobenie. Existujú dve stránky výchovy: *procesuálna* (odraz rôznych výchovných vplyvov v našom vedomí), *formatívna* (prispôsobenie vonkajších okolností zo strany výchovného pracovníka, podnecuje a zapája výchovný objekt k činnosti, v priebehu ktorej si osvojuje výchovné ciele).

*Vzdelanie:* súhrn poznatkov, ktoré si jedinec osvojuje na vyučovaní, vo výchove mimo vyučovania. Sebavzdelávaním označujeme vlastnú vzdelávaciu aktivitu jednotlivca. Vzdelávaním rozumieme proces, počas ktorého žiaci získavajú vedomosti, zručnosti, návyky. Druhy vzdelania: všeobecné, vyššie všeobecné, odborné, polytechnické, materiálne (veľké množstvo vedomostí), formálne (menej látky, poznávanie), humanitné a reálne vzdelanie.

*Vyučovannie:* proces, v ktorom učiteľ v súlade s výchovnými a vzdelávacími cieľmi navodzuje a riadi učebnú činnosť žiakov tak, aby si osvojili stanovené učivo, pochopili poznávanú skutočnosť, rozvinuli svoje schopnosti, a tým rozvíjali svoju osobnosť.

## 1.45 ruská pedagogika 19 storočia

### Tolstoj

Svetoznámy ruský pedagóg a spisovateľ, jeho pedagog. názory sa formovali v pedagog. činnosti a v boji proti herbartizmu a starej škole, kt. bola založená na bifľovaní, tvrdil, že takáto pedagog. vedie deti ku klamstvu a pokrytectvu, kritizoval starú školu aj ruskú na dedinách vyučovali nevzdelanci, kt. potlačali aktivitu a tvorivosť žiakov a podporovali pamäťové učenie.

Bol hlásateľom úcty k dieťaťu, láskavého vzťahu k nemu a požadoval vážnosť jeho osobnosť, veľký význam vo výchove pripisoval SLOBODE. Mýlil sa však, keď ju vysvetľoval ako možnosť dieťaťa vybrať si, či bude sledovať učiteľa, alebo si robiť,

čo chce; či príde do školy alebo nie, význam. miesto MRAVNÁ VÝCHOVA - veľký význam pripisuje príkladu. Mýlil sa však, keď hlásal, že mravnosť nemôže byť na náboženstve, vo sv. škole v Jasnej pol'ane vychovával žiakov ku láske k vlasti, jeho teória "neprotiviť sa zlu násilím" zapríčinila, že vo sv. pedagogických názoroch prízvukoval výchovu takých črt osobnosti, ako je pokora, láska k blízkemu a umiernenosť, zabudol zdôrazniť vých. silnej vôle a pevného charakteru.

Veľkú pozornosť venoval didakt. otázkam. odporca formálneho vyučovania a stúpenec uvedomelého a tvorivého osvojenia učebnej látky, znepokojovalo ho, ak si žiaci osvojovali látku bez toho, aby jej rozumeli, z vyuč. zásad vyzdvihol názornosť - priame štúdium predmetov a javov v ich prirodzenom prostredí, potreba induktívnej a dedukt. metódy, rozpracoval metodiku výkladu a rozhovoru, metódy skúšania: odmietol známkovanie prospechu žiakov, bol proti skúškam a individuálnemu skúšaniam žiakov na vyuč. hodine, tvorba učebníc látka učebníc prístupná veku detí, čerpať zo života vlasti. Napísal: "Šlabikár" a štyri "Ruské čítanky". Významnou vlastnosťou, kt. žiadal od učiteľa: láska k učiteľskému povolaniu a k žiakom, kt. vyučuje.

Význam Tolstého v dejinách pedag.: prispel k rozvoju ruského ped. myslenia a predrevolučnej ruskej školy, veľká pozitívneho prevzala ruská pedagogika, pedagog. činnosť v Jasnej Pol'ane umožnila rozšírenie vzdelanosti v Rusku, slobodná výchova a voľná škola.

## 1.46 analyzujte náš súčasný školský systém

Školská sústava v SR:

- školy: predškolské zariadenia - materské školy, základné školy, stredné školy, gymnáziá (štvorročné a osemročné), stredné odborné školy a konzervatóriá, SOU a strediská praktického vyučovania, vysoké školy.
- zariadenia pre výchovu a vzdelávanie dospelých: štúdium popri zamestnaní, rozširovanie kvalifikácie, rekvalifikácia na školách, prostredníctvom jazykových škôl, kultúrno-osvetových inštitúcií, univerzity tretieho veku.
- výchova mimo vyučovania: centrá voľného času detí a mládeže, školské družiny a kluby, ško-

ly v prírode, základné umelecké školy, jazykové školy.

4. špeciálne školy: zriadiť sa na úrovni materských, základných a stredných škôl. Ich úlohou je poskytnutie výchovy a vzdelania telesne, duševne postihnutým deťom a mládeži alebo ťažko vychovávateľným deťom a mládeži.

Zariadenia:

- **Výchovno-vzdelávacie zariadenia:** zabezpečujú výchovu a vzdelanie detí, predškolské zariadenia - materské školy, školský klub detí, školské stredisko záujm. činnosti, centrum voľného času, domov mládeže, škola v prírode.
- **Špeciálne výchovné zariadenia:** zariadenia výchovnej prevencie - centrum výchovnej a psychickej prevencie, liečebno-výchovné sanatórium, diagnostické centrum.
- **Zariadenia náhradnej výchovy:** detský domov, reedukačný detský domov, reedukačný domov pre mládež, profesionálna náhradná výchova v rodine.
- **Poradenské zariadenia:** pedagogicko-psychologická poradňa, špeciálno-pedagogická poradňa.
- **Školské účelové zariadenia:** zariadenia š. stravovania (školská kuchyňa, výdajná školská kuchyňa), zariadenia praktického vyučovania (školské hospodárstvo, stredisko odbornej praxe).
- **Záujmovo-vzdelávacie:** záujmové kluby, centrum voľného času (Juventa), umelecké školy.

### 1.47 školská a mimoškolská výchova

*Nepriame pôsobenie:* k dosiahnutiu výchovných cieľov využíva učiteľ životné skúsenosti žiaka, tento prístup je vhodný skôr pre pubescentov a adolescentov. *Priame pôsobenie:* je vhodné hlavne pre mladšie deti (utvárajú si mravné návyky a zvyky, dôležitý je direktívny prístup učiteľa).

*Princípy* sú všeobecne platné normy alebo pravidlá, ktoré vyplývajú zo zákonitostí výchovno-vzdelávacieho procesu a vzťahujú sa na všetky jeho stránky.

Základné zásady výchovného procesu:

- zásada uvedomelosti
- zásada názornosti
- zásada sústavnosti
- zásada aktivity
- zásada primeranosti
- zásada trvácnosti
- zásada individuálneho prístupu

### 1.48 humanizmus a renesancia a jej odraz v pedagogike

*Renesancia* (renascor = znova sa rodím) obrodienie európskeho človeka vymaneného zo stredovekých pút. *Humanizmus* (humanus = ľudský) oslobodenie ľudskej bytosti v kultúrnej a školskej oblasti. Doba vynálezov a objavov (kníhtlač), rozvoj prírod. vied. (mat., lekárstvo), záujem o antickú filozofiu → rozvoj umenia, požiadavka rozvoja osobnosti, vystupuje proti formalizmu a krutej disciplíne, hľadajú sa nové vyučovacie a vých. metódy, do vyuč. sa dostáva princíp názornosti (nie len teória), - zavádzajú sa jazyky: materinský sa dostáva do popredia, gréčtina, latinčina.

*Erasmus Rotterdamský:* humanist. vychovávateľ cisára Karola V., najskôr sa pripájal k reformám, ale potom odstúpil. Písal diela pedag. aj psycholog. Dielo: "Chvála pochabnosti" - human. satira. Kritizoval cirkev a scholastiku. Dostáva sa do sporu s cirkvou → vylúčilo ho ako nežiaducu osobu.

*Francois Rebelais:* (1483-1553) predstaviteľ francúzskej renesan. Bol mníchom, kňazom, lekárom a spisovateľom. Dielo: "Gargantua a Pantagruel" - ostrá kritika spoloč. Do systému vzdelávania zaraďuje biológiu, estetiku, náboženstvo, telesnú vých.

*Thomas Moore:* (1473-1535) humanista, racionalist, vzdelaný právnik, významný štátnik - najvyšší kancelár Henricha VIII. Kritizoval spoločnosť. Najväčšie zlo videl v súkromnom vlastníctve (bohatých a chudobných). V školstve chcel zaviesť povinnú šk. dochádzku (v materinskom jazyku pre všetkých). Presadzoval telesnú prácu a prírod. vedy. Za svoje názory skončil na popraviske. Dielo: "Utópia" - názory na novú spoločnosť - aby výroba mala spoločný charakter a výsledky sa rozdelili.

*Thomas Campanella* taliansky filozof. Bol členom dominikánskeho rádu. Neuspokojil sa však s filozofiou Tomáša Akorviského. Bol prenasledovaný a

väznený inkvizíciou. Utopické dielo: "Slniečny štát, alebo dialóg poetický" - vykreslil štát, kde by neexist. súkromné vlast. Rozumovú vých. považoval za potrebnú, ktorú treba spojiť s telesnou prácou. Výchova má byť profesionálna vedená vzdelanými ľuďmi. Zastáva názor, že je dobré priamo pozorovať veci a javy.

*Humanizmus na Slovensku:* u nás sa šíril za vlády Mateja Korvína (Akademia Istropolitana), školy v Levoči, Bardejove, Prešove, Bratislave, cieľ vých: človek aktívny, iniciatívny a podnikavý, schopný využívať ľudské sily a schopnosti, nové metódy vo vyuč. (met. názornosti), odsudzujú telesné tresty, snaha o jednotu rozumovej, mravnej, estetickéj a teles. vých. *Leonard Cox* - vych. Henrich VIII., básnik. *Valentín Coch, Vavrínek Koch, Benedikt z nedožiec* - význ. humanista na Slov. Pôsobil na Pražskej univer.

## 1.49 školstvo a pedagogika v Grécku a Ríme

### Výchova v starom Grécku

*Spartská* (bojový štýl), výchova záležitosťou štátu. Od malička boli v táboroch - spávali na zemi, rozcvička obratnosti, učili sa aj spievať, literatúru, ale všetko v bojovom štýle.

*Aténska* (cieľ: kalokagátia - harmónia tela a ducha) rozvoj obchodu, remesiel, lodná doprava. Učili sa v súkromných školách a do školy ich vyprevádzali otroci - pre chlapcov, dievčatá v rodine. Rozvoj škôl: gramatické, školy gitaristov, gymnastiky, zápasnícke a najvyššie boli gymnáziá. Príprava na štátny úrad. Človek mal byť mravný, zbožný, umiernený, úctivý. Rozumová a telesná výchova bola preferovaná.

*Demokritos* (460-370 pnl.): materialista, názory opiera o sv. materiál. chápanie sveta, výchove pripisuje takú moc ako prírode (môže pretvárať človeka), zástanca vedeckej etiky, kultúra vznikla z potreby a snahy po prospešnom, pre rozvoj súcenné jeho myšlienky z oblasti logiky, psychológie, umenovedy, jazykovedy, matematiky, fyziky. v sociálnej sfére uprednostňuje chudobu v demokracii, politika ako najväčšie umenie (študovať, nevyhýbať sa jej), základy atomistiky "lepšie sú nádeje vzdelaných ako bohatstvo nevedomcov".

*Sokrates* (469-399 pnl.): Platónov učiteľ, o jeho činnosti sa dozvedáme zo spisov Platóna, Xenofóna a Aristotela, v ideológii nebol dôsledný, používal metódy sofistov no kritizoval ich, rozumovú výchovu

stavil do služieb mravnej výchovy, v oblasti etiky požadoval poznať dobro a stotožniť sa s ním. Tvrdil, že kto nekoná dobro, nerobí úmyselne, ale z neznalosti, z nedostatku poučenia, preto základom jeho teórie výchovy je princíp "poznaj seba samého", odtiaľ pramení aj jeho heuristická a induktívna metóda, tvrdil že najlepšie vie to, že nič nevie, svoju pedagog. činnosť praktizoval na uliciach a ihriskách. Využíval priamy dialóg s poslucháčmi - *sokratovský rozhovor*. Nedostatky: talent a cvik podcenil, zostal len pri poučení.

*Platón* (427-348 pnl.): grécky filozof, ideológ otr. aristokracie, v 387 p.n.l. v Aténach založil filozofickú školu *Akadémia*, zaslúžil sa o rozvoj pedagog. myslenia, obyvateľov rozdeľuje na 3 skupiny: 1. otroci, 2. bojovníci, roľníci, remeselníci, 3. filozofovia, do 3 rokov sa o deti majú starať rodičia, od 3-7 r. chlapci a diev. sa majú vychovávať v chrámoch, zoznamujú sa tu s rozprávkami, učili sa tancovať, spievať, hrať sa a telesne ich otužovali (naznačenie budúcej materskej školy), od 7 r. štátne elementárne šk. chlapci a diev. oddelene učiť písať, čítať, rátať, hudba spev, stredné školy (štúdium mat., geom., astron., na vojnu tí, ktorí nepreukázali rozumové nadanie), v efbíách za 3 r. osvojenie telesnej vých., nadaní po skončení efbie študovali filoz., mat., teórii hudby. štúdium malo trvať do 30-35 rokov, ostatní po efbii nástup do vojenskej služby, z Aténskej sústavy prevzal harmonický telesný a duševný rozvoj človeka, zo španielskej základy štátnej výchovy, vých. bojovníka, rozumová vých. a vzdel. dievčat. Pokrokový návrh: štát sa má starať o rozumový, telesný a mravný rozvoj detí už pred narodením. deti nedospelých rodičov hneď po narodení zbavené života, deti dospelých rodičov navrhoval odovzdať do št. ústavov (živiť a vychovávať pod dozorom vychovávateľiek), snaha znáročniť vyuč. matematiky (od elementárneho stupňa začať), na vyššom stupni spolu s astron. a geometriou.

*Aristoteles* (384-322 pnl.): filozof, polyhistor a bádateľ, najväčší mysliteľ staroveku, v Aténach 335 založil vlastnú školu *Lyceion* - tu vzniká knihovňa z jeho prác, nakladateľ mnohých vedných odborov, jeho dielo malo význam pre vývoj vedy aj dodnes (filozofia, logika, didaktika, metafyz., etika, hist., liter.), jeho dielo obsahovalo spisy logické, filozofické (o nebi, o vzniku a zániku, o duši, fyzika, mat.), spoločenskovedné (etika, poetika, politika, rétorika), systém trojakej výchovy (telesnej, mravnej, rozumovej) s 3 stupňami vývoja dieťaťa: 1. dieťa sa vyvíja len telesne, 2. rozvoj rozumovej duše, 3. začína vládnuť rozum. navrhuje školský systém ktorý sa skladá z 3 sedemroč. stupňov (3x7):

1. do 7 r. výchova doma (hry, rozprávky), 2. a) 7-14 r. navštevovať školu kde prevláda gymnastická a mravná výchova, b) druhé obdob. do 21 r., 3. od 21 r. vyššie rozumové vzdelanie, cvičenie, hudba, gramatika, rétorika, kreslenie, filozof.. Dôraz kladie na etiku, mat. má podradné miesto, lebo nemá vplyv na dobro a krásu. odmieta súkromnú výchovu mládeže, požaduje vých. spoločnú, bol prvým teoretikom pedagogiky v grécku, ktorý premýšľal aj o tom ako by mal človek tráviť a organizovať svoj voľný čas.

### Výchova v Ríme

8. stor. pnl. prudký rozvoj hospodárstva a ekonomiky. 3 etapy:

- 8-6 stor pnl - Kráľovský Rím** rodinná výchova, matka do 7 roku učila čítať a písať, otec od 7 r. učil pracovať na poli, používať zbrane, riadiť hospodárstvo, základy politiky, históriu. Chlapci sprevádzali otca na zasadnutia a schôdke. Od 17 r. sa obliekali ako dospelí a zúčast. sa spoločenského života.
- 6 stor pnl Republikánsky rým** - Rým získava nové územia → diferenciacia obyv. Potreba vychovávať štátnych úradníkov → vzdelanie. Zakladajú sa: elementárne, gramatické a rétorické školy. Pozornosť sa venuje aj vojenskému remeslu.
- 467 Cisársky Rým** šk. systém nezmenený. Mení sa obsah a cieľ vzdelania. Školy: elementárne (pre chudobu), stredné (gramatické grécke a latinské ústavy), vysoké a univer., ústavy pre vých. dievčat. Pozornosť sa venuje učiteľovi - dostáva plat zo štátnej pokladnice a získava mnohé privilégiá: oslobodený od vojenskej činnosti, osobná nedotknuteľnosť, poberá penzijný dôchodok.

*Cicero* (106-42 pnl): najvýz. predstaviteľ ped. teórie v republikánskom Ríme, prívrženec zemianskej aristokracie, demokrat. zriadenie = najvyššie zlo. pri výchove rečníka sledoval aj celospoločenský záujem, dožadoval sa vyššej úrovne jeho vzdelania. dielo "Re oratore" sa zaoberá otázkou ako najlepšie pripraviť aristok. mládež do života, teoretické úvahy o práve uč. stredných škôl, pozornosť venoval etike "O najväčšom dobre a zle", "O povinnostiach", zdôrazňoval, že človek sa má riadiť vlastnou povahou, štyri cnosti (múdrosť, spravodlivosť, mužnosť, umiernenosť)

*Quintilianus* (35-95): rečník a právnik, prvý rétor platený zo štátnej pokladnice, správca rétorickej školy v Ríme, autor rétorického spisu "Dvanásť kníh o výchove rečníka" príručka pre výchovu verejného rečníka, zaoberá sa tu aj všeob. problémami vých., rodinnou vých. jej problémami, ako by mala vyzerat'. prvý teoretik rímskej výchovy, uprednostňuje šk. vých. pred domácou najmä pre jej priaznivý vplyv v detskom kolektíve na rozumový rozvoj žiaka, učiteľom radí dbať na individualitu žiaka, za znak nadania pokladá dobrú pamäť a napodobňovaciu schopnosť detí, učenie má byť hravé, nie násilné, zavrhuje telesné tresty, odporúča súťaženie detí v škole, Školskú vých. rozdeľuje: 1. stupeň elementárny: naučiť žiaka čítať, písať, rátať, 2. stupeň vyšší literárny: stredná šk. nadväzujú na znalosť čítania a pís., vyuč. gréckej a potom latinskej gramatiky, úloha je naučiť myslieť, 3. stupeň praktický rečník: výchova rečníka, škola má charakter špeciálnej odbornej školy, absolventi uplatnia v administratíve ako advokáti a uč. stred. škôl. cieľ vých. vidí v dokonalom vzdelaní, preto žiada venovať pozornosť detskej reči už v útlom veku dieťaťa.

### 1.50 hodnoty a normy

*Hodnota* je špecifická vlastnosť všetkých spoločenských a prírodných javov, v ktorých sa prejavuje ich pozitívny alebo negatívny význam pre človeka. Hodnota je to, čo je pre človeka dôležité. Rozdelenie: vzťah subjektu k realite, veci a premety, nezávislé hodnoty (transcendentálne).

Druhy hodnôt: cieľové a inštrumentálne. *Axiológia* je veda o hodnotách.

Hodnoty sa realizujú normami. *Norma* je predpis, pravidlo, ktoré kladne alebo záporne určuje normu funkcionálneho prejavu. Upravuje vzťah medzi ľuďmi, koordinuje pôsobenie a zosúladenie činnosti ľudí, predvída správanie, vedie k sebakontrolle. Na základe hodnotového systému sa vytvára hodnotová orientácia (hodnotový rebríček je to najdôležitejšie). Hodnotový systém má dve obdobia - heteronómne a autonómne.

### Hodnoty a normy

Formovanie hodnotového vedomia:

- cieľom je vychovať všestranného človeka
- všestrannosť - hodnota vzdelania, mravnosť, zdravie, krása, sloboda, autonómnosť, práca (pocit seberealizácie, existencie), charakter, humánnosť, vzťah k prírode, k životu,

peniazom, vzťah k sebe samému, rodina

- hodnota - to, čo je pre človeka veľmi potrebné, najdôležitejšie:
  1. vzťah, je to postoj hodnotiaceho subjektu k objektívnej realite
  2. samotné veci, predmety sú hodnotami, sú to kvality dané funkciou predmetov, vecí, javov
  3. sú hodnoty, ktoré existujú nezávisle od človeka ako hodnoty stále, večné a nemenné (náboženstvo) - transcendentálne ponímanie

Druhy hodnôt:

- členenie z hľadiska spoločenského:
  1. **cieľové** - primárne, ich nositeľmi by mali byť všetci ľudia
  2. **inštrumentálne** - sekundárne - hodnoty, ktoré pomáhajú dosiahnuť cieľové hodnoty (peniaze, vzdelanosť)
- delenie z hľadiska klasickej filozofie:
  1. mravné = dobro
  2. estetické = krása
  3. poznanie = pravda
- moderná axiológia:
  1. mravné
  2. estetické
  3. hodnoty poznania
  4. výkonové hodnoty (zdravie, život, príroda)
  5. vitálne hodnoty
  6. ekonomické hodnoty (peniaze)
  7. sociálne hodnoty (spolupatričnosť)
  8. duchovné hodnoty (viera)

Pojem normy:

- hodnoty sa realizujú normami
- norma - postupuť, predpis, pravidlo, ktoré kladne alebo záporne určuje formu funkcionálneho javu

- funkcia: upravujú vzťahy medzi ľuďmi; pravidlá koordinujú pôsobenie ľudí a zosúladujú ich činnosť; zabezpečujú práva jedincov; predvídajú správanie jedinca; vedú k sebakontrola (ja viem, čo mám robiť); ak ich poznám zvyšuje to moje sebavedomie a istotu

- v procese výchovy ide o to, aby sme vyvolávali potrebu človeka, tak aby vznikla aktivita v smere žiadúcich hodnôt; je žiadúce, aby sme u človeka vytvorili hodnotový systém

- dôležité, aby poznané hodnoty detí aj uznávali; na základe hodnotového systému sa utvára hodnotová orientácia; v hodnotovom rebríčku sú vyjadrené hodnoty, ktoré sú pre človeka najdôležitejšie

- Piaget hovorí, že hodnotový systém sa utvára v heteronómnom a autonómnom období

- vplyvom prijímaných hodnôt sa osobnosť mení, mení sa štruktúra osobnosti, mení sa hodnotové vedomie, ovplyvňované sú city, vzťahy

- v autonómnom období - vlastná hodnotová orientácia; nie je to len vnímanie a uznanie hodnôt, ale ktoré hodnoty sú pre mňa určujúce to mi dáva zmysel života

- axiológia hovorí, že človek je považovaný za axiologický subjekt, ktorý je štrukturovaný (primárna vrstva - potreby, sekundárna vrstva - vedomie), vrstva ideálov - reprezentujú ju vzťahy a postoje

- didaktika nás učí ako dať deťom vzdelanie

- teória výchovy - mravnú výchovu, etickú, spoločenskú požiadavky, čiže hodnoty, ktoré potrebuje pre rozvoj svojej osobnosti

- pedagogika - výchova vzťahu k hodnotám

Kučerová rozdelila hodnoty:

1. vitálne - uspokojujú biologické potreby človeka (potreba jedla, spánku)
2. civilizačné (štát, právo, rodina), hodnota ekonomiky a zmeny, komunikácia, hodnota poznania
3. duchovné hodnoty (do 14 rokov); sebareflex (filozofia, náboženstvo); sebariadenie (mravnosť, morálka), sebavýraz (umenie)

4. sociálne - vyplývajú zo vzťahu človeka k sebe samému a k ľuďom; potreba citovej odozvy, byť milovaný, uznávaný

stat' sa sociálnou bytosťou a integrovanou samostatnou bytosťou

individuálny vývoj človeka býva určovaný:

metódy hodnotenia:

- hodnotiť nie len výsledok, ale aj vzťah k činnosti, výkonu
- vyjadrenie dôvery, povzbudiť
- 1/3 kritika + 2/3 pozitívne hodnotenie
- hodnotiť treba skoro každý výkon žiaka
- hodnotiť treba hneď po výkone
- nie len známami
- sociálne hodnotenie (potlesk)
- emocionálne hodnotenie (slovné, pochvala)
- treba odmeny stupňovať, škála trestov a odmien
- deti musia vedieť za čo budú odmenené, za čo potrestané
- známka musí byť doplnená slovným hodnotením - silný výchovný moment
- nepoužívať iróniu, telesné tresty
- používať sebahodnotenie žiakov
- je dovolená metóda "vyjednávania známkou"
- formy hodnotenia treba strieďať
- aj odmeny majú svoju neg. stránku - spochybňujúca odmena, častá odmena, príliš vysoká odmena
- trest - úzkosť, napätie, únikové reakcie, brzdenie tvorivosti, úzkosť, vytváranie zlej klímy, trest tvorí agresiu u žiaka

1. akceptácia genetických dispozícií
2. širším sociokultúrnym prostredím (mikro, mezo, makro prostredie)

jedinec sa pod vplyvom vonkajších a vnútorných podmienok mení. aby došlo k vytvoreniu mravných, vôľových vlastností, teória výchovy skúma ako má tento proces prebiehať. hľadá možnosti ako sa má človek formovať v procese riadenej činnosti. Výchovný proces prebieha v troch formách:

1. spontánne - tu nie je zámer meniť osobnosť recipienta
2. situačne cielené utváranie - t.j. zámer ovplyvniť jedinca a jeho zámer v konkrétnom prípade; zmena závisí od toho, kto to ovplyvňuje
3. cieľavedomé a systematické utváranie osobnosti = priame výchovné pôsobenie; aby vznikli trvalejšie zmeny musí mať podobu výchovného procesu - ten prebieha podľa istých zákonitostí

Teória výchovy sa zaoberá sociálnou výchovou

- hľadá ako je možné ovplyvniť človeka čo najpriaznivejšie, aby vznikla integrovaná osobnosť
- výchovné pôsobenie vychádza z pedagogickej situácie
- zámerne vytvorenej alebo nezámerne
- obyčajne v škole je modelovaná ale musí byť blízka životnej situácii, vstupuje do nej učiteľ s istým zámerom
- kladenie požiadaviek na žiaka

využitie životnej skúsenosti žiaka:

- **priame výchovné pôsobenie** - odporúčané pre mladšie deti (je direktívnejšie)
- **nepriame vých. p.** - pre staršie deti, pubescentov (rešpekt autenticity, slobody)

definície výchovy sú rozdelené do troch skupín:

## 2 Teória výchovy

### 2.1 Predmet teórie výchovy

časopis Pedagogika 1992/3 (Kozel - K metodologickým otázkam teórie výchovy) sa zaoberá výchovou v užšom slova zmysle t.j. je to výchova ako cieľavedomý, zámerný proces výchovy jedinca v súlade s jeho individuálnymi vlastnosťami, snaha jedinca

1. akceptujúce úlohu pedagóga alebo pedagogickej situácie
    - **René Hubert** (1974) - súhrn činností a vplyvov vykonaných úmyselne ľudskou bytosťou na inú ľudskú bytosť
    - **Lindner, Kozel** tvrdia: učenie je cieľavedomé a zámerné pôsobenie na osobnosť žiaka s cieľom dosiahnuť zmeny v jeho chovaní
    - najstaršie, klasické ponímanie, je k nim najkritickejší postoj
    - niekedy je tento prístup nazývaný manipulačná pedagogika: žiak je objektom, je pasívny a prijímateľ
    - autoritatívny prístup
  2. akceptujú osobnosť žiaka vo výchove, pričom žiak je chápaný ako subjekt vlastného formovania
    - veľká skupina psychológov orientovaných biologickopsychologicky
    - Kant, Montesoriová, Steiner, Rousseau, Kayová
    - výchova je činnosť smerujúca k rozvoju
    - Radim Palouš - čas výchovy - vychádza z týchto subjektivistických teórií
    - učiteľ má uvoľniť cestu vychovávanému; aby to bolo cez jeho vlastnú cestu, ale aby to bola cesta vlastnej zodpovednosti
    - dnes je tento prúd dost' rešpektovaný
  3. interakcia žiaka a vychovávateľa: Peters hovorí, že výchova je činnosť s cieľom inteligentne a dobrovoľne odovzdávať hodnoty považované za žiaduce a vytvárať u žiaka túžbu ďalej pokračovať
    - Kozel kladie dôraz na sociálnu výchovu a realizuje ju formou nepriameho pôsobenia; výchova k demokracii
    - do teórie výchovy patrila len výchova mimo vyučovania
    - Herbartovské ponímanie - rozumová výchova
    - súčasná teória výchovy - priame a nepriame pôsobenie (Kozel)
    - rozdiel medzi formovaním človeka a výchovou
      - úlohou teórie výchovy - treba vedieť spájať priame a nepriame výchovné pôsobenie
      - teória výchovy sa musí starať o mravné zdokonalovanie človeka
      - sociálna výchova humanistického zamerania
      - teória výchovy musí vychádzať z nepriameho výchovného pôsobenia
      - učiteľ však musí spájať priame a nepriame; je v opozícii voči Herbartovskej teórii
- Výchovný a vzdelávací proces:
- vzdelávací proces je zámerný, výchovný je spontánny a nevyžaduje takú prísnu organizovanosť
  - vzdel. proces: pri vstupe do školy; výchovný pri narodení
  - vzdelávací proces - merateľné výsledky; výchovný proces sa odráža v životných situáciách, správanií
  - vzdelanie - vymedzené časovo, výchova - celoživotná, heterogénnosť vplyvov
  - oba sledujú všeobecný cieľ formovania človeka
  - vzdel. proces je výkonotvorný, výchova je vzťahotvorná
  - výsledkom vzdelávania sú vedomosti, vzdelaný človek
  - výsledky výchovy (ako to máš robiť a ako to robíš - konfrontácia) - mravný človek, utváranie charakteru
  - projektovanie v oblasti výchovy - východiskom sú všeobecné ciele
  - pri projektovaní beriem do úvahy vlastné názory a cieľové hodnoty
  - inštrumentálne hodnoty sú také, pomocou ktorých sa dostávame k cieľovým
  - projektovanie s vytyčovaním cieľov
  - cieľové hodnoty = obsah výchovy
  - uvedomiť si ako porovnávať dosiahnuté výsledky a predpokladané hodnoty

**Priebeh:**

Kučerová odporúča etapy:

1. rozumová inštrukcia
2. názorové a citové upevnenie rozumovej inštrukcie
3. etapa praktickej aktivity
4. podnecovanie, kontrola, hodnotenie
5. podnecovanie k samostatnej činnosti

Pelikán rozdelil priebeh výchovného procesu na 4 zákl. fázy:

1. **situčná** - žiak v konkrétnej situácii, ktorú neanalyzuje, situácia, v ktorej sa nachádza ho motivuje
2. **fixačná** - skúsenosť použitá viackrát vedie k stabilizácii postoja
3. **generalizačná** - ide o to, aby skúsenosť, názor, zosobil, osvojil, ako jeho vlastnú hodnotu
4. **integračná** - najvyššie štádium formovania osobnosti - ide o dotváranie, jedinec sa sám podieľa na svojom vlastnom formovaní, jedinec tu vystupuje ako typ osobnosti, kt. má svoj charakter, snaží sa o svoje sebazdokonalovanie

Bakoš - z hľadiska formovania osobnosti

1. vytýčenie požiadaviek, cieľových činností, ovplyvnenie rozhodovania žiaka, priamo určí postup
2. je treba žiaka učiť konať v zmysle vymedzených požiadaviek (učiteľ vymedzuje jednotlivé kroky a sleduje ich realizáciu); u starších žiakov - zdôvodňovanie a vysvetľovanie požiadaviek - čiže prehlbovanie prijatia, osobné presvedčenie; učiteľ iba organizuje činnosť, aby došlo k samostatnému rozhodnutiu

výchovný proces - vzťah medzi osobnosťou, kt. vychovávame a situáciou, v ktorej sa nachádza

situácie:

- **životné** - nepriame pôsobenie - upevňujeme motivačnú sféru
- **pedagogické** - priame pôsobenie - upevňujeme (zmeníme to) na sociálny systém

**Sebavýchova:**

- cieľavedomý proces formovania vlastnej osobnosti dosiahnuť žiadúce morálne a charakterové vlastnosti
- predpokladom sebavýchovy je sebaopoznanie
- sebaopoznanie vyplýva aj z rodiny
- sebareflexia - uvažujeme nad svojimi činmi, emóciami

Sebaoceňovanie:

- osobné vnímanie vlastnej hodnoty
- hodnota, ktorú pripisujeme sebe
- vysoká sebaúcta, sebahodnotenie: sú si istí, individuálne pracujú, aktívni, veľa vyžadujú od seba aj iných, stabilnejší v charakterových vlastnostiach, veria, že majú pravdu (aktivity, vyjadrovanie názorov, vedia sústrediť svoju energiu)
- nízka sebaúcta, sebahodnotenie: menej schopní odolávať vonkajším tlakom, defenzívny postoj, agresívnejší, nevedia dať ani brať lásku, uzavretejší, komplikovanejší, nevedia sa presadiť

dôležité faktory vzhľadom na sebahodnotenie:

- vlastná sebaúcta rodičov
- plná akceptácia detí
- jasne definované pravidlá správania sa
- rešpektovanie a sloboda činností v rámci určených pravidiel

identifikácia so "sebavedomými" rodičmi

*v rámci školy:* vyjadrovať úctu k deťom, vyhýbať sa predčasnemu hodnoteniu, či kladného alebo záporného, poukázať na kladné veci u detí s nízkym sebahodnotením - tak im dávať úlohy aby aj oni mali pocit úspešnosti, nejde ti toto, ale si dobrý v tomto.

náhradné činnosti, podporovať vzťahy medzi deťmi s vysokým sebahodnotením a deťmi s nízkym sebahodnotením

V období dospievania:

- všetky psychické a fyzické zmeny (deti inak vnímajú sami seba a iných, nemalo by to negatívne ovplyvniť)

- metóda kladného hodnotenia
- metóda atribúcie - pripisovania kladných, cieľových hodnôt (ide ti to, si dobrý - potom on to bude chcieť dosiahnuť)

*sebavýchova* - sú charakterové a mravné vlastnosti

- vyberať metódy, ktoré vedú k cieľu, pozitívne hodnoty

- sebavýchovný proces podporovať aj v nižších ročníkoch

- súvis s hodnotami - ktoré sú správne hodnoty - ku ktorým sa chceme priblížiť

- sféra rozumová a profesijná - pri učení

- výchova - sociálna sféra a emocionálna, citová sféra

- zabúdame vnímať žiaka ako osobnosť, individualitu

- vzor učiteľa - využiť jeho tvorivosť, skúsenosť - možnosť prejaviť sa, vybrať si, súhlasiť, odmietnuť.

- humánnejší prístup (hranica slobody a hranica zodpovednosti)

- žiak naučený, aktívny, sa môže stať tvorcom, vykreslí svoju skúsenosť, vedomosť - ovplyvní vyuč. proces

Výchovný proces:

1. **komparácia** - porovnanie počutej informácie s učiteľovou informáciou, učiteľ zisťuje, aký majú žiaci názor, skúsenosť, informáciu
2. **konfrontácia** - nechať polarizáciu názorov, priestor pre žiaka, partnerský dialóg
3. **konsenzus** - učiteľ zovšeobecní, usmerní, vyjadrenie viacerých názorov (metóda rozhovoru a reflexívneho dialógu)

- učiteľ môže podporiť vytvorenie takejto situácie

- pritom musí rešpektovať niektoré zásady

- výchovný cieľ učiteľa: vychovať mravného a charakterného človeka

1. zásada premeny vonkajších motívov na vnútorné - vonkajšia požiadavka je kladená na žiaka, chceme aby ju prijal, že je to v súlade so spoločenskými požiadavkami

2. aktívne spolupôsobenie žiaka s výchovným pôsobením pedagóga - využitie skúseností detí pri vytvorení istej vlastnosti

3. stupňovanie účinku vých. pôsobenia spol. prostredím - takto by to malo byť a takto to je v spoločnosti,

4. zásada konkrétnosti - každé dieťa je individuálne a ak chcem k nim pristupovať musím individuálne

5. stupňovanie účinku výchovného pôsobenia osobnosťou pedagóga - vzor učiteľa posilňuje hodnotový rebríček

6. názorový pluralizmus - možnosť prejaviť sa

*Povedz mi to a ja to zabudnem,*

*nauč ma to a ja si spomeniem,*

*nechaj ma to urobiť a ja sa to naučím.*

*Kongruencia* - otvorenosť k ostatným

## 2.2 Metódy výchovy

*metóda* spôsob, postup ako sa dopracovať k cieľu, na vytvorenie istej vlastnosti, metódy pomáhajú posilniť rozvinúť vlastnosti žiaka

ovplyvňujú formovanie rozumovej, emocionálnej, konatívnej sféry

ovplyvňovanie rozumovej - kognitívnej sféry - metódy rozhovoru, výkladu, presvedčania, využitia inf. zdrojov

ovplyvňovanie emocionálnej sféry - vzor, trest, odmena (=metódy hodnotenia), hra, (výrazové hry - chcem, aby hovorili, čo cítia, čo si myslia), atribúcia - pripisovanie vlastností, kt. žiak má al. ktoré chceme aby mal, metóda cvičenia - nacvičovanie konvencií

najstaršie delenie metód:

1. metódy požiadaviek
2. vysvetľovanie a presvedčanie
3. metódy vzorov
4. cvičenie

najnovšie delenie vychádza z rozvoja kognitívnej a nekognitívnej sféry

K metódy kognitívne

- E metódy emocionálne
- M metódy motivácie
- S metódy socializácie
- A metódy axiologizácie
- K metódy kreativizácie
- K:
- metódy algoritmov
  - metódy pokusom a omylom
  - heuristiky - systém DITOR - aby sami vyriešili nejaký problém
    - Definuj problém
    - Informuj sa
    - Tvor riešenie
    - Ohodnot' riešenie
    - Realizuj riešenie
  - metódy rozvíjania kognitívnych funkcií:
    - metóda tezaurov - t'aháky, výpisky, body
    - metakognitívne zručnosti (sebapozorovanie, sebaanalyza, sebaregulácia)
    - práca s informačnými fondami: učiteľ - ako zohnať samostatne; papier - encyklopédia - počítače
  - metódy perzuázie: perzuazer – recipient, ich osobnosť, miera ovplyvniteľnosti, presvedčivosti
    - metóda kladných odpovedí
    - metóda rezultatívnych analýz (spôsoby odmietnutia)
    - metóda uplatňovania apelov (na rozum, cit, vieru, fantáziu)
    - met. interogatívneho presvedčania (kladenie otázok)
- Hierarchia kognitívnych funkcií:
1. senzomotorická úroveň
  2. predoperačná úroveň
  3. úroveň konkrétnych operácií
  4. úroveň formálnych operácií
- E:
- nižšie city: - telesné a biologické potreby
  - vyššie city:
    - sociálne
    - estetické
    - etické
    - intelektuálne
  - porucha sily / zamerania / regulácie citov
  - metódy empatie
  - akceptácia dieťaťa
  - kongruencia - úprimnosť učiteľa
  - interakčné cvičenia (čo prežili, súhlas, nesúhlas, diskusia)
- M:
- poradie formovania citových a motivačných štruktúr osobnosti:
    - dôvera a nádej
    - sloboda
    - iniciatíva
    - pracovitnosť
    - identita
    - intimita
    - generativita - tvorivosť
    - integrita
  - fyziologické potreby:
    - istota
    - láska
    - sebahodnotenie
    - sebaaktualizácia
  - poruchy intenzity/ zamerania motivácie
  - zásada prekvapivosti
  - vytvorenie kognitívnej neistoty
  - zásada náročnosti
  - hodnotiace metódy (pochvala, trest)
  - metóda atribúcie

- metóda vzťahových rámcov - porovnávanie s inými/so samým žiakom

motivácia pomocou:

- aktivizujúcich metód
- sekvenčných analýz
- rozvíjania aspirácií

metódy posilňovania správania:

- posilňovanie existujúceho správania
- vytvorenie nového správania
- udržanie nového správania
- zastavenie nevhodného správania
- modifikácia emoc. správania

S:

- metódy zmien postojov
- situačno-inscenačné metódy výchovy
  - rozbor situácie
  - konfliktné situácie
  - postupné sa zoznamovanie s prípadom
  - kritické incidenty
- inscenačné metódy
- metódy exemplifikácie (vzory) - imitácia / identifikácia so vzorom
- metódy výcviku asertívneho správania
- transakčná analýza

A:

- hodnotiacia výchova
- základnou metódou je poskytovať deťom podnety na hodnotiace myslenie
- metóda žalujem - obhajujem - súdim
- metóda konštruktívnej hádky
- výchova k ľudským právam, mieru, právam dieťaťa

K:

- zadávanie divergentných úloh
- úlohy typu O-O-O (otvorený problém - proces - výsledky)
- brainstorming
- heuristická metóda

5 stratégií vedenia detí:

1. prijať dieťa a také aké je
2. atribúcia
3. indukčná disciplína
4. nabádanie - istej intenzity (stredná)
5. stimulácia - motivovať ho, aby chcel

## 2.3 Obsah výchovy

1. Mravná výchova:

- vzťah k sebe (charakter, výchova k disciplíne)
- vzťah k iným (prosociálnosť)
- vzťah k spoločnosti (kultúra, morálka)
- vzťah k práci

2. Estetická výchova

3. Enviromentálna výchova

štruktúra:

- *cieľ* vychovať mravného, charakterného človeka
- *obsah*
  - musíme posilňovať žiakovu kvalitu
  - prosociálne hodnoty: vzťah k druhému človeku, tolerancia, čestnosť, empatia, spolupráca, asertivita
  - morálka platí pre všetkých rovnako, ale každý sme iný v mravnosti, pôsobí na nás aj kultúra, ktorá je nositeľom hodnôt, ktoré zanechala generácia predtým
  - výchova vzťahu k práci, čestnosť, svedomitosť
- proces – *Piaget*

- obdobie heteronómne (do puberty) – tvorí sa hodnotový systém, hodnoty dostáva od všetkých ľudí
- obdobie autonómne – rebríček hodnôt má utvorený, presadzuje sa nimi
- metódy

### Problematika svedomia

regulátor, etický základ slobodného konania a hodnotenia z hľadiska súladu a nesúladu, úmyslu a konania s objektívne platnými normami a mravnými zákonmi - princípmi dobra a zla.

prístupy k výchove svedomia:

- náboženský hlas Boží, nositeľom dobra je Boh
- psycholoanalytické formovanie vyššieho ja, rodičovská autorita
- behavioristické stimul vs reakcia (S-R), stimul - organizmus - reakcia (S-O-R); svedomie - všeobecný reflex, ktorým je podmienená reakcia
- sociologické svedomie - spätné pôsobenie jedinca, pôsobenie skupiny na jedinca
- kognitívne vychádza z teórií učenia

výchova svedomia v súčasnosti treba začať v rodine, úloha rodičov je pomáhať dieťaťu pri rozhodovaní; priestor pre slobodu, za rozhodnutie niešť aj zodpovednosť, treba dbať na to, aby sa dieťa vedelo vyrovnávať s ohlasom svedomia

škola – pomoc tvoriť úsudky, sudy, pojmy

### Prosociálna výchova

prosociálnosť schopnosť človeka zameraná na pomoc v prospech iného človeka, skupín, spoločenských cieľov bez nároku na odmenu. Na to aby sa ľudia začali nazištno správať musia mať k tomu podmienky.

prosociálna osobnosť charakterizujú vlastnosti: schopná prejavovať svoj cit, súcitiť s ľuďmi, vie obdarúvať, darovať, všímať si potreby a problémy druhých, spolupráca, asertivita, empatia.

rozpracovali sa programy k výchove prosociálnosti - Olivar

1. Prijatie dieťaťa a a náklonnosť k nemu (Rogers) - prijmi dieťa, pomáhaj mu, otvor sa mu - v každom dieťati je niečo dobré

2. Atribúcia (pripisujem žiakovi pozitívne vlastnosti, ktoré má, chcem aby boli posilnené); pripísať aj tie vlastnosti, ktoré chceme aby mal
3. Indukcia – ak urobí priestupok - zdôvodňovanie, čo zle urobil

Olivar odporúča nabádanie, strednú intenzitu

naši: ešte dve stratégie:

1. viesť deti viac k spolupráci a menej k súťaživosti
2. zapojiť do výchovného procesu samotných žiakov a rodičov

## 2.4 Environmentálna výchova

výchova vzťahu k prostrediu

cieľ: vychovať človeka občiansky a verejne činného, ktorý odmieta drastické zásahy do prírody, prostredia, ak je ohrozovaná kvalita života, zošľachťovania človeka. Preberá spoluzodpovednosť za stav a vývoj životného prostredia. V oblasti racionálnej: človek je schopný pochopiť vzťahy medzi prírodou a človekom, v oblasti emocionálnej - úcta ku všetkému živému

úlohy:

- rozvíjanie zručností v oblasti environmentálnej výchovy - človek má zodpovedný postoj k veciam ak zodpovedne koná
- získať dobré vedomosti z tejto oblasti
- vzťah človeka k prostrediu - emocionálna sféra

### Laurenz

1. Funkčné premeny živých systémov
2. Preľudnenie, vedecko-technický pokrok (ohrozenie živých systémov, ktoré sa premieta aj do medzilidských vzťahov; človek pod vplyvom presýtenia vzťahmi - frustrácia, pocit ohrozenia pred druhými)
3. Devastácia prostredia (ekologické je subsystémom environmentálneho systému)

ekológia - vzťahy medzi živými organizmami navzájom, živými a neživými

environmentalistika - vzťah človeka k umelému prostrediu a vzájomné vzťahy medzi ľuďmi

- neochota preberať niečo od staršej generácie
- genetický úpadok
- hriech - zbrane - jadrové zbrane
- od medzil'udských vzťahov sa premieta tiež beh so samým sebou - uponáhľaný život, moc, dôsledky z prepychu alebo chudoby

úlohy pre výchovu:

- učiť človeka sebaovládaniu
- ekologická výchova - podmienka života

*environmentálna výchova* - vytváranie takého prostredia, ktoré je vyhovujúce.

## 2.5 Estetická výchova

zaoberá sa kategóriou krásno, cieľ: výchova človeka tak, aby dokázal vnímať, chápať aj prežívať krásno každodenného života a aby vedel hodnotiť a zaujať, vyjadriť postoj

úlohy:

1. **vnímať** rozvíjať u žiakov zmyslové vnímanie a poznanie
2. **cítanie** ide o rozvoj estetického hodnotenia; máme vkus;
3. **umelecké zručnosti** rozvíjať estetické schopnosti
4. estetická výchova by mala podporovať a rozvíjať tvorivosť

proces: ide o proces formovania estetického vedomia - ako ovplyvňovať všetky schopnosti a spôsobilosti, postoje a vzťahy ku skutočnosti

etapy:

1. rozvoj zmyslového vnímania, ktorého výsledkom je zmyslový zážitok
2. emocionálny zážitok - jeho rozvoj - povedz, prečo sa ti to páči
3. estetické hodnotenie - hodnotí ich na základe istých noriem a jeho vlastného (neobjektívneho) postoja

*vkus* estetická kategória ktorou človek vyjadruje subjektívny názor ku skutočnosti (spoločnosť) - subjektívno-objektívna - môže byť - dobrý, zlý

- konzumenský, je ovplyvnený výchovou: najprv ho preberám, napodobňujem, (móda, bývanie)
- výberový, tvorivý - vlastný postoj, súd, ktorým človek vyjadruje vzťah ku skutočnosti

*výchova vkusu*: využíva prostriedky, ktoré pomáhajú pri formovaní estetického vkusu (umenie, masmédiá, práca, výtvary práce, príroda)

*nevkus* je škaredé vzhľadom, funkciou, účelom, materiálom

gýč predmet, ktorý nás upútava niečím, čím nie je základ pre vkusné je vo vlohách, sklonoch, v potrebách ale aj veľkú úlohu tu hrá výchova, vzdelanie

## 3 Všeobecná pedagogika

### 3.1 Pojem a predmet pedagogiky

Pedagogika je veda, ktorá rieši výchovné otázky z praktickej a teoretickej stránky.

Pojem pedagogika je odvodený z gréckeho slova *paidagogos*, ktorým bol nazývaný vzdelaný otrok, ktorý vodil do školy deti bohatých slobodných rodín.

Aj keď je pojem pedagogika pomerne starý, neoznačovala sa ním hneď výchovná a vzdelávacia činnosť. Bolo to najmä z dôvodu, že pedagogika ako samostatná veda o výchove neexistovala. Otázky výchovy a vzdelávania sa skúmali v rámci filozofie. Dokumentujú to aj sofisti: *Sokrates, Platón, Demokritos, Aristoteles*.

Neskôr vplyvom rozvoja kresťanstva sa vytvára nová náboženská výchova, ktorá sa opiera o filozofické názory antiky a učenie Tomáša Akvinského. Dominantou bolo riešenie vzťahu rozumu a viery. Tomu zodpovedalo aj vytvorenie nového obsahu vyučovania - *sedem slobodných umení*. Súčasne s náboženskou výchovou sa utvára aj tzv. rytierska výchova.

Prelom v názoroch na výchovu prinieslo obdobie humanizmu a renesancie, ako aj nová prírodovedná filozofia, založená na vnímaní. Predstaviteľmi tejto filozofie sú Descartes, Lock, Bacon. V pedagogike to boli *Rabelais, Moore, Campanella, Komenský*.

K osamostatneniu pedagogiky ako samostatnej vedy došlo až v novoveku, keď v období priemyselných revolúcií dochádzalo k diferenciacii vied. Predstaviteľmi boli *Rousseau, Pestalozzi, Herbart, Owen*. Práve s menom Herbarta sa spája vznik pedagogiky ako vedy.

Predmetom pedagogiky je skúmanie vonkajších a vnútorných podmienok výchovy. Do vnútorných podmienok radíme osobnosť človeka, jeho biologickú a psychologickú podstatu. Do vonkajších podmienok radíme odraz vplyvu prostredia na výchovu človeka. Vo výchove platí, že vnútorné a vonkajšie podmienky sa navzájom prelínajú a v pedagogike sa zisťuje, ako tieto podmienky ovplyvňujú výchovu jedinca. Jednoznačným úsilím je vytvorenie optimálnych vrchových podmienok v školstve, rodinnom prostredí a vo výchove mimo vyučovania.

Základnou kategóriou pedagogiky je výchova. Výchovu chápeme v širšom slova zmysle (formovanie celého jedinca po stránke fyzickej a psychickej, rozvoj vedomostí, zručností a návykov), a v užšom slova zmysle ako mravný rozvoj jedinca.

Na vymedzenie predmetu pedagogiky existuje viac definícií. Platia tieto dve základné kritériá:

1. sú to javy, ktoré patria k vede o výchove a ktoré neskúma iná vedná disciplína - vytýčenie cieľov, obsahu, metód, foriem a prostriedkov výchovy a vzdelania.
2. sú to javy, ktoré bezprostredne súvisia a podmieňujú výchovno-vzdelávací proces, ale sú predmetom skúmania aj iných vied - sociálne podmienky výchovy, biologický a psychosomatický vývoj osobnosti.

Pramene pedagogiky slúžia pre skúmanie pedagogických javov. Môžu byť ústne, písomné alebo hmotné. Rozdelíme ich do dvoch skupín:

1. **historické** čerpajú z nich dejiny - názory klasikov, filozofov, pedagogická tlač, školské zákony a vyhlášky
2. **súčasnú** školskú prax, rodinná výchova, mimoškolské výchovné zariadenia

Pedagogika sa však opiera aj o pramene psychológie, histórie, dejín umenia, sociológie.

Význam pedagogiky spočíva v tom, že pedagogika je jednak teoretickým zdrojom pre praktickú výchovno-vzdelávaciu činnosť a napomáha taktiež pri rozpracovaní otázok metodík jednotlivých vyučovacích predmetov.

### 3.2 Štruktúra pedagogických vied

Pedagogická veda sa postupne vnútorne rozdeľuje na pedagogické disciplíny, ktoré spolu tvoria štruktúru pedagogických vied. Pri tomto rozčleňovaní však zatiaľ nedošlo k zjednoteniu hl'adísk, podľa ktorých sa tieto pedagogické disciplíny rozdeľujú.

Otakar Kádner: Pedagogika:

- teoretická - abstraktná (všeobecná pedagogika)
- konkrétna (organizácia výchovy)
- praktická - didaktika

Velikanič delí pedagogické disciplíny v smere vertikálnom a horizontálnom:

- **vertikálne** (vek výchovného objektu:)
  - pedagogika predškolského veku
  - pedagogika školského veku (mladší, stredný, starší)
  - stredoškolská pedagogika
  - vysokoškolská pedagogika
  - vojenská pedagogika
  - pedagogika dospelých (andragogika)
- **horizontálne** (obsah pedagogických disciplín:)
  - všeobecné základy pedagogiky
  - teória vyučovania (didaktika)
  - teória výchovy
  - teória výchovy mimo vyučovania
  - teória správy a riadenia školy
  - špeciálna pedagogika
  - dejiny pedagogiky

Podľa Kačániho (integrujúce kritérium):

- **základné:**
  - všeobecná pedagogika
  - teória vyučovania (didaktika)
  - teória výchovy
  - teória správy a riadenia školy
  - dejiny pedagogiky
  - porovnávací pedagogika
  - metodológia pedagogiky

- **hraničné:**

- sociálna pedagogika
- kybernetická pedagogika
- pedagogická psychológia
- špeciálna pedagogika
- ekonomika vzdelávania

- **aplikované:**

- pedagogika predškolského veku
- pedagogika školského veku (mladší, stredný, starší)
- stredoškolská pedagogika
- vysokoškolská pedagogika
- vojenská pedagogika
- pedagogika dospelých (andragogika)
- rodinná pedagogika
- inžinierska pedagogika

Charakteristika základných pedagogických disciplín:

*Všeobecná pedagogika* základné teoretické východiská a otázky koncepcie riešenia všetkých čiastkových problémov. Skúma základné pedagogické kategórie, ktorými sú výchova, vzdelanie, učenie. Osobitne skúma spoločenskú a historickú podmienenosť cieľov a úloh výchovy, zaoberá sa podmienkami a činiteľmi výchovy, výchovnými prostriedkami, organizáciou výchovy v spoločnosti

*Didaktika* skúma vzdelávací proces po všetkých stránkach (obsah, zákonitosti, podstata). Vymedzuje funkcie vyučovania, zásady vyučovania, organizačné formy, vyučovacie metódy.

*Dejiny pedagogiky* vývoj pedagogického myslenia a pedagogickej praxe v minulosti. Predmet skúmania dejín pedagogiky môžeme rozdeliť do dvoch oblastí:

- vývoj pedagogického myslenia, koncepcií, teórií a názorov, ktoré mali vo svojej dobe kultúrny alebo politický význam
- vývoj vzdelávacích sústav v jednotlivých historických obdobiach a krajinách.

*Teória výchovy* skúma výchovné javy a deje v užšom slova zmysle. Vymedzuje ciele, obsah, úlohy, zásady, prostriedky, metódy a formy mravnej, rozumovej, estetickéj, telesnej, pracovnej a inej výchovy. Objasňuje podmienky a činitele, ktoré ovplyvňujú výchovný proces a odhaľuje jeho zákonitosti.

### 3.3 Vzťah pedagogiky k vedám príbuzným a hraničným

Snahou pedagogiky je, aby sa výchova realizovala v súlade s prirodzenosťou človeka a umožňovala jeho vývoj. Opiera sa pritom o výsledky vied, sleduje vedeckotechnický pokrok, pokrok v kultúre.

Pomocné vedy k pedagogike delíme na

1. **filozofické** (filozofia, etika, estetika, etnografia)
2. **antropologické** (biológia, psychológia, sociológia)
3. **integrujúce** (kybernetika)
4. **historické a literárne** (dejiny a literatúra)

*Pedagogika a filozofické vedy* pedagogika sa opiera o filozofiu v otázkach spoločenskej podmienosti výchovy, významu výchovy, cieľov a úloh výchovy, teórie poznania.

*Etika* teória morálky, veda o mravnosti a mravných hodnotách. Úlohou výchovy je rozvoj mravných stránok osobnosti.

*Logika* veda o zákonitostiach myslenia, jeho formách a stavbe, o jasnom, správnom a presnom vyjadrovaní myšlienok. Pre pedagogiku majú význam najmä tieto kategórie: úsudok, pojem, dedukcia a iné

*Sociológia* veda o zákonoch vývoja a štruktúry spoločnosti a o spoločenských javoch, o správaní sa ľuďí vo veľkých skupinách. Skúma podmienky existencie spoločnosti, postavenie jednotlivca v spoločnosti.

*Pedagogika a psychologické vedy* najvýznamnejšia pomocná veda pedagogiky. Psychologické vedy pomáhajú pedagogike poznávať objekt výchovy a hľadá najefektívnejšie metódy, formy a prostriedky výchovy a vzdelávania.

*Všeobecná psychológia* poskytuje základné, všeobecné pohľady na duševný život človeka, skúma zákonitosti duševného vývinu jedinca. Pedagogike poskytuje najmä informácie o procesoch poznávania (vnemy, pocity, predstavy, myslenie, pozornosť, pamäť, vôľa).

*Výchovná psychológia* skúma zákonitosti individuálneho duševného vývoja, vývoja druhov. Pedagogike poskytuje informácie o vekových a individuálnych zvláštnostiach a vývinových štádiách psychiky.

*Pedagogická psychológia* je hraničnou vednou disciplínou medzi pedagogikou a psychológiou. Dnes skúma zákonitosti výchovno-vzdelávacieho procesu v školských a iných výchovných zariadeniach, zákonitosti učenia a vyučovania.

### 3.4 Základné pedagogické kategórie

*Vzdelanie* súhrn poznatkov, zručností, návykov, ktoré si jedinec osvojil, pričom sa u neho sformovali žiadúce mravné, duševné a telesné vlastnosti.

*Obsah vzdelania* vychádza zo spoločenského poznania, potrieb a požiadaviek spoločnosti. Je to premenná kategória, pretože závisí od úrovne a stupňa spoločenského poznania, kultúrnej a ekonomickej úrovne rozvoja danej krajiny.

*Vzdelávanie* je proces osvojenia poznatkov, zručností a návykov. Trvá počas celého života. Poznáme všeobecné vzdelávanie (všeobecne potrebné znalosti pre život) a odborné (sústava znalostí vzťahujúcich sa k určitému odboru).

*Učenie*

- **v širšom zmysle** (spontánne) je prispôsobivosť organizmu podmienkam okolia, ako zmenu správania, ktorá vzniká v priebehu individuálneho vývoja jedinca pri nejakej činnosti a prejaví sa neskôr v tom, že ovplyvní v určitom smere ďalšiu činnosť človeka.
- **v užšom zmysle** (riadené) je činnosť človeka, ktorá je usmernená na aktívne osvojenie si vedomostí, zručností a návykov.

Druhy učenia:

- učenie podmieňovaním (reflex)
- senzomotorické učenie (pohyb)
- verbálne učenie (slová)
- pojmové učenie
- riešenie problémov
- sociálne učenie (v spoločnosti)

Učenie prebieha formou vyučovania.

*Vyučovanie* proces, v ktorom učiteľ v súlade s výchovnými a vzdelávacími cieľmi navodzuje a riadi učebnú činnosť žiakov tak, aby si osvojili stanovené učivo, pochopili poznávanú skutočnosť, rozvinuli svoje schopnosti a tým rozvíjali svoju osobnosť.

*Vedomosti* sú osvojené (zapamätané a pochopené) fakty a vzťahy medzi nimi, v ktorých sa odráža poznanie objektívnej skutočnosti vo vedomí žiakov.

*Zručnosť* nadobudnutá pohotovosť správne, čo najrýchlejšie a s čo najmenšou námahou vykonávať istú činnosť na základe osvojených vedomostí a predchádzajúcej praktickej činnosti. Poznáme senzomotorické zručnosti (vznikajú v oblasti zmyslovej a pohybovej činnosti) a intelektuálne zručnosti (majú povahu vnútorných myšlienkových operácií a prejavujú sa v operáciách vonkajších)

Vedomosti a zručnosti sú navzájom úzko späté a navzájom sa podmieňujú.

*Návyky* zautomatizované vykonávanie niektorých zložiek činností alebo aj celej činnosti, ktoré sa dosiahlo mnohonásobným opakovaním príslušných úkonov.

*Schopnosti* označujú jednotlivé psychické vlastnosti osobnosti, ktoré sú podmienkou pre úspešné splnenie 1 alebo viacerých činností a prejavujú sa určitou úrovňou vykonanej činnosti. Sú ukazovateľom rozdielu v kvalite vykonanej činnosti. Sú podmienené vlohami (anatomicko-fyziologickými osobitosťami), ktoré sa prejavujú ako vrodené predpoklady na rozvoj jednotlivých psychických činností. Schopnosti delíme na špeciálne, ktoré sa prejavujú iba v určitých odvetviach činnosti, a na všeobecné, ktoré človek môže uplatniť vo viacerých odvetviach činností.

*Nadanie* je to určitý stupeň rozvoja vlôh. Jedná sa o kvalitatívne spojenie schopnosti jednotlivca, od ktorej závisí väčší alebo menší úspech vo vykonávanej činnosti.

*Talent* mimoriadne vysoký stupeň nadania. Umožňuje človeku dosahovať v určitom obore vynikajúce výsledky.

*Inteligencia* všeobecné rozumové schopnosti, rozumová výkonnosť jednotlivca. Je to všeobecná schopnosť človeka myšlienkovými operáciami správne a pohotovo riešiť nové úlohy. Mieru inteligencie zistíme rôznymi testmi, označuje ju tzv. IQ, ktoré vyjadruje pomer mentálneho veku k chronologickému veku.

### 3.5 Pojem výchova a obsah výchovy, ciele, úlohy výchovy, obsah výchovného pôsobenia

*Pojem výchovy* výchova je základným pojmom v pedagogickej praxi. Vznik a podstata výchovy má spo-

ločensko-historický charakter. Výchova má niekoľko znakov:

- jedná sa o typicky ľudskú činnosť
- zámernosť výchovného pôsobenia
- aktívny vzťah človeka k spoločnosti, prírode a k sebe samému

V procese výchovy sa stretávame s 2 druhmi výchovného pôsobenia na človeka:

- **funkcionálne:** nezámerné; vonkajšie vplyvy ŽP
- **intencionálne:** zámerné; vonkajšie výchovné pôsobenie

Obidva druhy pôsobenia sa v praxi prelínajú.

Výchovu môžeme definovať z viacerých hľadísk:

- Zástancovia biologických a psychologických hľadísk zdôrazňujú prioritu pôsobenia vnútorných, biologických síl dieťa a na jeho telesný a duševný vývin.
- Sociologické smery zdôrazňujú rozhodujúci význam vonkajšieho prostredia na výchovu často bez ohľadu na duševné podmienky a psychiku dieťa.
- Konvergentné smery sa obvyčajne prikláňajú k obojm hľadiskám a usilujú sa o spojenie vnútorných i vonkajších podmienok výchovy.

Na základe uvedených smerov môžeme povedať, že výchova má 3 základné stránky:

1. **normatívnu**, ktorá vymedzuje ciele, obsah, zásady, metódy, formy a prostriedky výchovy
2. **exogénnu**, ktorá predstavuje celú organizáciu výchovného prostredia
3. **endogénnu**, ktorá vyjadruje zmeny vnútorného vývinu jedinca.

*Ciele výchovy:* je to zložitý a dynamický systém, ktorý tvorí množinu cieľov, prostriedkov, princípov a obsahových zložiek, tieto slúžia spoločnému cieľu: naučiť človeka žiť a pracovať v demokratickej spoločnosti.

*Obsah výchovy:* tvoria ho normy a požiadavky, ktoré sú vypracované na základe spoločenských potrieb

a sú primerané vekovým osobitostiam detí a mládeže. Obsah výchovy sa konkretizuje do obsahových zložiek, resp. súčastí výchovy:

1. **Rozumová výchova:** utváranie a rozvíjanie primeraných poznávacích procesov a osvojovanie základov vied. Obsahuje tieto hlavné úlohy:

- rozvoj zmyslového poznania
- rozvoj myslenia a reči
- rozvoj praktickej činnosti a rozvoj poznania

Medzi základné prostriedky rozumovej výchovy radíme vyučovanie, učenie, výchova mimo vyučovania, kultúrno-osvetové zariadenia, masovokomunikačné prostriedky.

2. **Mravná výchova:** v tejto výchove si jedinec utvára vzťahy k sebe samému, k spoločnosti a prírode. Je závislá od politických a kultúrnych podmienok spoločnosti. Obsah mravnej výchovy tvoria tieto čiastkové úlohy a ciele:

- výchova k humanizmu
- výchova k demokracii a tolerancii
- výchova k vzťahu k vlasti a ostatným národom a krajinám sveta
- výchova kladných spoločensko-povahových, citových a vôľových vlastností osobnosti
- výchova k rodičovstvu a sexuálna výchova

3. **Estetická výchova:** má veľký význam pre utváranie vzťahu človeka k sebe samému, k prírode a iným ľuďom. Úlohy estetickej výchovy môžeme rozčleniť do týchto oblastí:

- estetické vnímanie a poznávanie krás v prírode, spoločnosti a vo veciach dennej potreby
- umelecká výchova
- výchova vkusu
- osvojenie základných estetických návykov a zručností

Estetická výchova môže mať 2 roviny vzťahu:

- (a) **aktívna:** tvorba estetických hodnôt
- (b) **pasívna:** konzumácia estetických hodnôt

4. **Pracovná a technická výchova:** jedinec si osvojuje základné vedomosti a zručnosti, ktoré mu umožňujú vytvárať osobné a spoločenské hodnoty práce. Súčasťou tejto výchovy je aj utváranie vzťahu k práci. Základné úlohy pracovnej a technickej výchovy:

- výchova kladného vzťahu k práci každého druhu
- výchova vzťahu k svojmu povolaniu
- získanie pracovných predpokladov a pracovnej kvalifikácie
- rozvoj schopností teoreticky a prakticky zaobchádzať so strojmi, prístrojmi a nástrojmi.
- rozvoj technického myslenia, tvorivých a technických zručností.

Na pracovnej a technickej výchove sa okrem predmetov pracovného a technického vyučovania podieľa aj rodina a výchova mimo vyučovania.

5. **Telesná výchova:** pôsobenie na telesný, pohybový a morálny rozvoj človeka pomocou telesných cvičení a využitia ozdravovacích účinkov prírodných činiteľov (vzduch, voda, slnko). TV plní tieto úlohy:

- **zdravotnú:** ktorá zabezpečuje telesný vývin a udržiava fyzickú a duševnú rovnováhu a aktivitu.
- **vzdelávaciu:** pomáha utvárať rôzne pohybové návyky a zručnosti pre život.
- **výchovnú:** prispieva k utváraniu mravných, spoločensko-povahových a charakterovo vôľových vlastností.
- **kompENZAČNÚ:** umožňuje vyvažovať negatívne dôsledky jednostrannej psychickej alebo fyzickej činnosti človeka.

Vo vyučovacom procese sa telesná výchova realizuje hlavne prostredníctvom predmetu telesná výchova, športové hry a taktiež formou rôznych záujmových útvarov.

### 3.6 Proces výchovy, zákonitosti, zásady, prostriedky, formy a metódy výchovy

*Proces výchovy:* Výchovný proces môžeme posudzovať z dvoch hľadísk.

Prvé hľadisko berie do úvahy etapy výchovného procesu vo vzťahu k etapám vývinu osobnosti. Úlohou výchovy je poznať tieto zmeny, rešpektovať ich a spoluvytvárať. Toto hľadisko je predmetom skúmania vývinovej psychológie a pedagogickej psychológie.

Druhé hľadisko vychádza z analýzy výchovného procesu v konkrétnych výchovných situáciách. Ďalej sa budeme venovať tomuto hľadisku.

*Výchovný proces* je proces cieľavedomý, riadený, plánovitý a vopred premyslený. Podľa prístupu vychovávateľa k vychovávaným môžeme vymedziť 4 fázy výchovného procesu:

1. **vstupná diagnóza:** vychovávateľ si tu vytvára obraz o tých, na ktorých chce pôsobiť a ktorých činnosť chce riadiť.
2. **motivačná a projekčná fáza:** vychovávateľ si musí ujasniť čo chce dosiahnuť a ako to chce dosiahnuť. Veľmi dôležitá je motivácia, aby vychovávateľ vzbudil záujem vychovávaných a ich aktívnu účasť v procese výchovy.
3. **realizácia a regulácia učenia:** v tejto fáze dochádza k realizácii cieľov a úloh, ktoré si vychovávateľ stanovil v predošlej fáze. Dochádza tu k rozvoju citovej a vôľovej sféry jedincov, k vytváraniu ich názorov, postojov, foriem správania a iné.
4. **výsledná diagnóza:** je zavŕšením jednej etapy výchovného procesu a zároveň východiskovým bodom pre etapu ďalšiu. Ide tu o zhodnotenie dosiahnutých výsledkov vzhľadom k cieľom a úlohám, ktoré boli stanovené.

*Sebavýchova:* postupne sa v priebehu procesu výchovy mení objekt výchovy na subjekt svojho vlastného výchovného procesu. Proces sebavýchovy nastáva ak osobnosť sama pracuje na zdokonaľovaní svojej osobnosti. Dosiahnutie tohto stavu by malo byť výsledným cieľom výchovného procesu.

*Prevýchova:* ide tu o nápravu určitých nedostatkov a chýb, ku ktorým prišlo v predošlých fázach výchovného procesu. Pri prevýchove musíme vychádzať z analýzy podmienok a príčin, ktoré viedli k nežiadúcim prejavom v správaní vychovávaného jedinca.

*Zákonitosti vo výchovnom procese:* sú vyjadrením všeobecných, podstatných a nutných súvislostí medzi cieľavedomým pôsobením na psychiku žiaka, riadením jeho rozvoja a žiadúcimi zmenami osobnosti a jej vzťahu k prostrediu. Zákonitosti vo vý-

chovnom procese delíme na biologicko-psychické a spoločensko-historické.

*Zásady:* všeobecne platné normy alebo pravidlá, ktoré vyplývajú zo zákonitostí výchovno-vzdelávacieho procesu a vzťahujú sa na všetky jeho stránky. Základné zásady výchovného procesu:

- zásada uvedomelosti
- zásada názornosti
- zásada sústavnosti
- zásada aktivity
- zásada primeranosti
- zásada trvácnosti
- zásada individuálneho prístupu

Prostriedky výchovy:

- všetko čo umožňuje realizovať výchovu a vzdelávanie (činnosti, podmienky)
- inštitúcie, ktoré sa podieľajú na výchove (rodina, škola, atď.)
- činitele procesu výchovy (rodina, učitelia, vychovávateľa)
- postupy a obsahy (konceptie, formy, metódy a obsahy výchovy)

Prostriedky v užšom slova zmysle chápeme iba ako pomôcky, ktoré sa používajú pri realizácii určitej výchovno-vzdelávacej formy alebo metódy.

*Formy výchovy:* v pedagogike máme na mysli organizačné formy. Každú org. formu charakterizuje priestor (trieda, telocvičňa, dielňa a pod.) a čas (vyučovacia hodina). Okrem základnej formy (vyučovacej hodiny) používame aj exkurziu, prácu v laboratóriu, vychádzku. Formy vo výchove môžeme členiť na:

- hromadné,
- skupinové,
- individuálne činnosti.

*Metódy:* (z gr. "meta hodos" cesta za niečím, postup, spôsob). V pedagogike je to spôsob dosahovania vytýčených výchovno-vzdelávacích cieľov. Od vhodnej metódy závisí vo veľkej miere efektívnosť a výsledky procesu.

Klasifikácia metód:

1. podľa funkcie, ktorú metóda v pedagogickej praxi plní:

- **diagnostické metódy:** zamerané na poznávanie vychovávaného. Zistíme nimi stav vedomostí, schopností, zručností, vlastností, postoje a názory. Patria sem: pozorovanie, rozhovor, dotazník, sociometrická metóda a iné.
- **výchovno-vzdelávacie metódy:** realizujeme nimi výchovný zámer. Patria sem motivačné, fixačné, expozičné a hodnotiace metódy.
- **výskumné metódy:** rozvoj vedeckého poznania v pedagogike. Patrí sem vedecké pozorovanie, experiment, analýza, syntéza.

2. z hľadiska prameňa a typov poznatkov:

- **slovné metódy:**
  - monologické (výklad, prednáška)
  - dialogické (rozhovor, diskusia)
  - písomné práce
  - práca s učebnicou, knihou.
- **názorne demonštračné metódy:**
  - pozorovanie predmetov a javov
  - predvádzanie
  - demonštrácia statických obrazov
  - dynamická a statická projekcia.
- **praktické metódy:**
  - nácvik pohybových a pracovných zručností
  - laboratórne práce
  - pracovné činnosti (na pozemku, dielňa)
  - grafické a výtvarné činnosti

3. z hľadiska aktivity a samostatnosti žiakov:

- sprostredkovacie metódy (informačné)
- samostatné práce žiakov
- metódy výskumu

4. z hľadiska myšlienkových operácií:

- porovnávacie
- indukčné
- dedukčné
- analyticko-syntetické

5. podľa fáz vyučovacieho procesu:

- motivačné
- expozičné
- fixačné
- diagnostické
- aplikačné

Základné skupiny aktivizujúcich metód:

- diskusné
- situačné
- inscenačné
- didaktické hry

Pri výbere vhodných prostriedkov, foriem a metód musíme vychádzať zo zásad výchovného procesu, z cieľa, ktorý chceme dosiahnuť, z obsahu, z poznania objektu výchovy, z podmienok a možností, atď.

### 3.7 Podmienky a činitele rozvoja osobnosti

Rozvoj osobnosti prebieha pod vplyvom mnohých činiteľov, ktoré môžeme rozdeliť na vnútorné a vonkajšie. K vnútorným činiteľom patria biologické a psychické a k vonkajším sociálne činitele.

*Vnútorné činitele rozvoja osobnosti:* Jedným z dôležitých vnútorných činiteľov je dedičnosť. Pod dedičnosťou rozumieme tendencie organizmu zachovať a odovzdávať znaky a vlastnosti z rodičovského pokolenia na potomstvo.

Medzi základné biologické determinanty ovplyvňujúce vývin osobnosti patria:

- činnosť a vlastnosti nervovej sústavy a zmyslových orgánov.
- činnosť žliaz s vnútorným vylučovaním
- rast organizmu
- celkový a mentálny rast
- biologické potreby a pudy
- dedičnosť, vrodenosť, niektoré defekty a choroby

Priamo sa nededia hotové znaky, ale len dedičné informácie, ktoré sa nazývajú gény.

*Vonkajšie činitele rozvoja osobnosti:* Je to najmä vplyv prostredia a výchovy ako zámernej a cieľavedomej činnosti. Typy prostredia:

- **Z priestorového hľadiska:**

- mikroprostredie
- medziprostredie
- makroprostredie

- **Podľa povahy činnosti:**

- pracovné
- obytné
- rekreačné

- **Podľa charakteru podnetov:**

- **prírodné:** tvorí ho živá a neživá príroda
- **spoločenské:** výrazný vplyv ekonomických vzťahov. Charakterizujú ho faktory ako napr. hustota a rozmiestnenie obyvateľstva, veková a profesionálna štruktúra, formy správania, zdravotný stav.
- **kultúrne:** je tvorené hmotnými a nehmotnými výsledkami ľudskej aktivity v oblasti hospodárskej a umeleckej.

*Pedagogizácia prostredia:* premyslené a plánované pretváranie prostredia v súlade s výchovnými cieľmi.

*Výchovné prostredie:* prostredie, v ktorom prebieha výchovný proces. (škola, rodina, inštitúcie)

### 3.8 Škola ako výchovno-vzdelávacia inštitúcia

Škola je základnou výchovno-vzdelávacou inštitúciou. Vznik školy siaha do obdobia staroveku. Hlavnou úlohou školy je zabezpečiť výchovu a vzdelanie detí, mládeže a dospelých na základe princípov demokracie (prístupnosť vzdelania pre každého), humanizmu (citová a motivačná výchova, tolerancia) a vedeckosti (tvorba obsahu učiva na základe najnovších vedeckých poznatkov).

Škola sa vyznačuje nasledovnými znakmi:

- výchovno-vzdelávací proces sa realizuje na základe vnútorne stanovených organizačných podmienok

- vo vyučovacom procese si žiaci za pomoci učiteľov systematicky osvojujú základné vedomosti, zručnosti a návyky, ktoré sú určené závažnými učebnými dokumentmi.
- vo výchovno-vzdelávacom procese sa uplatňujú sociálne vzťahy medzi výchovnými pracovníkmi, žiakmi, rodičmi, verejnosťou.

Škola je usporiadaná do školského systému. Jeho organizáciu upresňuje školský zákon, ktorý tvoria základné, všeobecne záväzné štátne právne normy, ktoré platia pre jednotlivé stupne, druhy a typy škôl v určitej krajine.

Školská sústava v SR:

#### 1. predškolské zariadenia

**materské školy:** dávajú deťom základy vedomostí a zručností, rozvoj reči, myslenia. Prípava pre ZŠ.

#### 2. základné školy

- stupeň (1-4): vyučovanie materinského jazyka, matematiky, prvouka, vlastiveda, prírodoveda, telesná, hudobná, výtvarná výchova.
- stupeň (5-9): prehĺbuje a rozvíja všeobecné vedomosti žiakov. Nové predmety (dejepis, zemepis, prírodopis, fyzika, chémia, cudzí jazyk)

#### 3. stredné školy

- gymnáziá (štvorročné a osemročné)
- stredné odborné školy a konzervatóriá
- SOU a stredisko praktického vyučovania

Úlohou strednej školy je zabezpečiť všeobecné a odborné vzdelanie. Stredné školy poskytujú 4-ročné štúdium končiace maturitou alebo 2-3-ročné končiace záverečnou skúškou.

#### 4. vysoké školy: pripravujú vysoko kvalifikovaných odborníkov s vysokoškolským vzdelaním pre oblasť vedeckej, hospodárskej, sociálnej a umeleckej činnosti.

#### 5. zariadenia pre výchovu a vzdelávanie dospelých

- štúdium popri zamestnaní
- rozširovanie kvalifikácie, rekvalifikácia na školách

- prostredníctvom jazykových škôl, kultúrno-osvetových inštitúcií, univerzity tretieho veku.

#### 6. výchova mimo vyučovania

- centrá voľného času detí a mládeže
- školské družiny a kluby
- školy v prírode
- základné umelecké školy
- jazykové školy

#### 7. špeciálne školy: zriaďujú sa na úrovni materských, základných a stredných škôl. Ich úlohou je poskytnutie výchovy a vzdelania telesne, duševne postihnutým deťom a mládeži alebo ťažko vychovávateľným deťom a mládeži. Okrem výchovy a vzdelania majú na starosti aj začlenenie týchto detí a mládeže do spoločnosti.

Podľa zriaďovateľa poznáme nasledovné typy škôl:

- štátne
- súkromné
- cirkevné

### 3.9 Rodina ako výchovný činiteľ

Rodina má medzi výchovnými činiteľmi významné postavenie. Dieťa v rodine získava prvé názory na život a svet a trávi tu značnú časť svojho života.

Znaky rodiny:

- je spoločensky uznanou formou partnerského spoluzitia
- členovia rodiny žijú v jednej domácnosti, v rodinnom prostredí
- jednotlivých členov spájajú príbuzenské vzťahy
- rodina má svoje obyčaje a tradície

Príprava na život v rodine sa začína pred založením vlastnej rodiny. Skladá sa z predmanželskej výchovy (utvárania vzťahu medzi chlapcami a dievčatami), výchovy k manželstvu (vzťah medzi mužom a ženou) a výchovy k rodičovstvu (vzťah medzi rodičmi a deťmi, príprava na starostlivosť o deti).

Na existenciu rodiny a tým aj na výchovu v prostredí rodiny vplýva celý rad činiteľov (ekonomické podmienky, zdravotný stav, sociálne podmienky).

Funkcie rodiny:

- biologicko-reprodukčná
- ekonomická
- emocionálna
- výchovná

Výchovnú funkciu ovplyvňujú najmä tieto činitele:

- **demografické:** veľkosť rodiny, vek rodičov pri svadbe
- **ekonomické:** finančné zabezpečenie na uspokojenie potrieb členov rodiny
- **kultúrne:** vzdelanie a kultúrna úroveň rodičov, využívanie voľného času.

Pre pozitívnu výchovu detí je dôležité zabezpečiť dobrú spoluprácu rodiny a školy. Okrem kladného výchovného pôsobenia v rodine sa môžu prejavovať aj nedostatky, ktoré vyúsťujú do porúch výchovy:

- potláčajúca výchova: perfekcionalistický vzťah rodičov k deťom
- rozmaznávajúca výchova
- nejednotná výchova
- nedostatočná výchova
- zlý príklad dospelých
- dlhodobá neprítomnosť rodiča alebo rodičov
- spoločensky nežiadúca hodnotová orientácia v rodine.

V prípade, že v rodinnom prostredí dochádza dlhodobo k nežiadúcim výchovným vplyvom na dieťa, je tu možnosť náhradnej rodinnej výchovy. Náhradná rodinná starostlivosť sa uskutočňuje vtedy, ak:

- rodina nevznikla
- rodina sa rozpadla
- rodina existuje, ale nie je schopná sa o dieťa starať a vychovávať ho.

Náhradná rodinná starostlivosť sa môže uskutočňovať nasledovnými formami:

- **ústavná starostlivosť:** zabezpečujú ju dočasnú ústavu do 3 rokov veku, od 3 do 18 sú to potom detské domovy (internátne, rodinné).
- **pestúnska starostlivosť:** pestún je osoba, ktorá je poverená funkciou vychovávať, zastupovať a spravovať záležitosti maloletého. Pestún nemá voči maloletému vyživovaciu povinnosť, stará sa však o to, aby si ju plnili určené osoby alebo štát.
- **osvojenie (adopcia):** vzniká právny vzťah ako medzi rodičmi a dieťaťom. Osvojiteľom môže byť jednotliviec alebo manželský pár.

### 3.10 Pedagogická profesia

Realizácia a výsledky procesu výchovy a vzdelávania závisia aj od učiteľov a ostatných pedagogických pracovníkov.

Význam pedagogickej profesie je daný úlohou a významom aký spoločnosť pripisuje výchove a vzdelaniu. Napriek rastúcemu významu pedagogickej profesie táto nie je docenená. Prejavuje sa to prevahou žien v pedagogickej profesii, vyšším vekovým priemerom, slabým finančným ohodnotením.

*Pedagogickí pracovníci:* učitelia, riaditelia a zástupcovia ZŠ, SŠ, SOU, VŠ, predškolských zariadení, vychovávateľia, majstri odbornej výchovy, tréneri športových škôl.

Úlohy a požiadavky na pedagogických pracovníkov:

- vyučovať a vzdelávať, riadiť proces vyučovania
- vychovávať žiakov, rozvíjať ich záujmy, potreby, postoje
- byť v interakcii so žiakmi, vytvoriť si s nimi vzťah
- poznať žiakov a podľa toho riadiť proces výchovy a vzdelávania
- osvojiť si určitý vedný odbor a sústavne sa v ňom vzdelávať, osvojiť si pedagogické a psychologické poznatky, prehľbovať svoj všeobecný rozhľad
- koordinovať, organizovať, racionalizovať svoju činnosť i činnosť žiakov

- tvorivo pristupovať k riešeniu úloh (nie stereotypne).

Požiadavky na výkon pedagogickej profesie:

- **odborná spôsobilosť:** predmetová a pedagogicko-psychologická spôsobilosť, didaktické schopnosti
- **výkonová spôsobilosť:** odolnosť voči záťahu pedagogického povolania
- **osobnostná spôsobilosť:** emočná stabilita, vôľové vlastnosti
- **spoločenská spôsobilosť:** kladný vzťah k deťom a k ľuďom vôbec, schopnosť empatie
- **kreativita:** schopnosť tvorivého myslenia

Základné činitele výchovy:

1. **žiak:** plní funkciu objektu výchovy a vzdelávania
2. **učiteľ:** plní funkciu subjektu výchovného pôsobenia a má na starosti nasledovné činnosti:
  - **konštruktívne činnosti:** výber, skladba a expozícia učiva
  - **organizačné činnosti:** vyučovacie postupy
  - **komunikatívne činnosti:** výklad, predvádzanie, práca s učebnicou
  - **gnostické činnosti:** poznávací proces vo vyučovaní
3. **obsah učiva**
4. **podmienky výchovno-vzdelávacieho procesu**

Typológia učiteľovej osobnosti:

Podľa E. Luka: (podľa pedagogickej činnosti učiteľa)

- **bezprostredne reproduktívny typ:** koná bez premyslenia, ale inštinktívne, pohotovo a správne. Nevedie žiakov k tvorivej činnosti.
- **bezprostredne produktívny typ:** je pohotový, istejší, tvorivo si osvojil pedagogickú teóriu. Je vo svojej činnosti úspešný.

- **reflexívne reproduktívny typ:** nevie tvorivo využívať svoje vedomosti, v nových situáciách je neistý, vo svojich pedagogických rozhodnutiach sa často mylí.

- **reflexívne produktívny typ:** nevie v pedagogických situáciách správne reagovať, pretože nerozumie žiakom.

Podľa K. Caselmana: (podľa vzťahu učiteľa k žiakovi)

- **logotrop:** je zameraný na vedu, na obsah vyučovacieho predmetu, snaží sa vzbudiť záujem žiakov o svoj odbor ale nerozumie im
- **paidotrop:** orientuje sa viac na žiaka, čo niekedy vedie k znižovaniu odborných nárokov na žiaka.

Ideálnym typom by bol učiteľ, ktorý vznikne prepojením týchto dvoch typov.

Podľa štýlu výchovnej práce učiteľa:

- **autokratický typ:** málo rešpektuje potreby detí, poskytuje im málo samostatnosti.
- **liberálny typ:** riadi deti málo alebo vôbec, nekladie na ne priame požiadavky a neposkytuje žiakom normy dôležité z hľadiska utvárania ich charakteru
- **sociálno-integračný typ:** podporuje iniciatívu detí, pôsobí príkladom, diskutuje o spoločnej práci. Je to najefektívnejší ale aj najnáročnejší štýl práce.

### 3.11 Učiteľ a pedagogický výskum, výskumné metódy a ich klasifikácia

Predmetom vedeckého výskumu v pedagogike je skúmanie výchovných javov, ktoré sa utvárajú v interakcii prostredia a jedinca. Jednou zo základných otázok pedagogického výskumu je vytýčenie výskumného problému, ktorý by mal vyjadrovať určitý aspekt alebo vzťahy, ktoré sa budú skúmať. Formulácia problému si ďalej vyžaduje aj prípravu hypotéz výskumu, ktoré sa výskumom buď potvrdia alebo vyvrátia. Metódu vedeckého výskumu v pedagogike charakterizujeme ako premyslený spôsob, ktorý sa používa na zistenie jednotlivých stránok výchovného procesu a vzťahu medzi výchovnými javmi.

Druhy pedagogických výskumov:

- **pedagogický prieskum:** zisťuje konkrétny pedagogický jav. Prieskum je časovo a teritoriálne obmedzený. Neumožňuje preto stanoviť presné závery a zovšeobecnenia.
- **základný výskum:** zameraný na riešenie základných teoretických a praktických problémov pedagogiky. Vyžaduje presnú formuláciu problémov a metód výskumu. Je dlhodobejší a výsledky sú prínosom pre výchovnú prax i pre ďalší rozvoj pedagogickej teórie.
- **aplikovaný výskum:** vzťahuje sa na výskumy, ktoré umožňujú uplatniť pedagogickú teóriu v rôznych výchovných podmienkach: v rodine, v škole, vo výchove dospelých.
- podľa charakteru a povahy základných stránok pedagogického procesu (sústredí uje sa na vnútorné a vonkajšie podmienky výchovy)
- podľa obsahovej stránky výskumnej problematiky

Metódy získavania informácií:

Pedagogické výskumy môžeme charakterizovať aj podľa časového hľadiska alebo z hľadiska hĺbky poznania problému.

Etapy pedagogického výskumu vyjadrujú postupnosť, podľa ktorej má výskumný pracovník realizovať výskumnú činnosť. Prvou etapou je:

1. **Etapa prípravy na vedecko-výskumnú činnosť** zahŕňa formuláciu problému, naštudovanie problému, výber výskumných metód a techník a vytýčenie hypotéz. Všetky tieto činnosti majú za výsledok vypracovanie projektu výskumu, ktorý okrem uvedeného zahŕňa aj zdôvodnenie výskumu a zovšeobecnenie záverov a cieľov výskumu.
2. **Etapa zhromažďovania faktov:** fakty získavame z objektívnych udalostí (pozorovanie, experiment, testy, štúdium pedagogickej dokumentácie) ale aj na základe subjektívnych výpovedí získaných dotazníkom, anketou, rozhovorom.
3. **Etapa spracovania získaných faktov:** získaný materiál je potrebné roztriediť podľa významu.
4. **Etapa spracovania správy o výskume:** touto správou sprostredkujeme získané informácie verejnosti.

Výskumné metódy a ich klasifikácia. Objavujú sa rôzne hľadiská klasifikácie výskumných metód:

- podľa organizácie a priebehu výskumného procesu (etapy výskumu)
- **pozorovanie:** je to bezprostredné všímanie, pozorovanie, sledovanie a zaznamenávanie javov. Vzorka pozorovania musí byť reprezentatívna, pozorovanie má byť objektívne, spoľahlivé a dôkladné. Podľa styku s objektom poznáme *priame a nepriame* pozorovanie. Podľa pozorovateľa poznáme *introspekciu* (sebapozorovanie) alebo *extrospekciu* (pozorovanie druhého). Podľa časového hľadiska sú krátkodobé alebo dlhodobé a podľa šírky sú *čiastkové* alebo *celkové*.
- **experiment:** systematické a kontrolované pozorovanie a sledovanie zmien určitého pedagogického javu vplyvom nejakého činiteľa. Členenie podľa prostredia, kde sa experiment vykonáva: *prírodný, laboratórny* Použitie experimentálnej metódy má 3 etapy:
  - **teoretická:** konštrukcia experimentu
  - **realizačná:** vlastná činnosť, overovanie
  - **záverečná:** zhodnotenie výsledkov a formulácia záverov
- **rozhovor:** je výskumná metóda na zhromažďovanie údajov o pedagogických javoch, v ktorej respondent poskytuje informácie a výskumník z nich získava údaje. Poznáme *individuálny* alebo *skupinový rozhovor*.
- **dotazník:** je metóda, ktorou sa získavajú informácie na základe písomných odpovedí viacerých respondentov. V pedagogickej literatúre sa dotazník chápe ako metóda výskumu ale aj ako prostriedok výskumu. Formulácia otázok v dotazníku má byť jasná a konkrétna. Otázky môžu byť *otvorené* alebo *uzatvorené*. Dotazník môže byť *anonymný* alebo aj *neanonymný*. Je určený rôznemu okruhu osôb: žiakom, učiteľom, rodičom alebo iným pedagogickým a výchovným pracovníkom.
- **test:** sa chápe ako skúška, úloha, rovnaká pre všetky skúmané osoby s presne určenými spôsobmi hodnotenia výsledkov. Poznáme výkonové testy, testy schopností a testy osobnosti.

Pre pedagogiku majú význam najmä didaktické testy. Zist'ujeme nimi rozsah a kvalitu vedomostí, aplikačnú schopnosť, rýchlosť riešenia úloh a pod.

- **metóda analýzy produktov činnosti:** je to metóda, ktorou zist'ujeme úroveň vedomostí, zručností a návykov na základe ich písomných, grafických a manuálnych výkonov. Vykonáva sa formou slohových prác, výkresov, zhotovených výrobkov.
- **sociometrická metóda:** používa sa pre výskum kladných a záporných vzťahov v skupine. Jej význam spočíva v kombinácii s inými metódami.

Metódy spracovania informácií:

*matematicko-štatistické:* slúžia na usporiadanie, triedenie a hodnotenie získaných údajov. Robia sa základe tabuliek, grafov. Medzi základné výpočty patrí aritmetický priemer, modus, odchýlka, korelácia

Okrem empirických metód sa uplatňujú aj teoretické metódy: indukcia, dedukcia, analýza, syntéza, porovnávanie, abstrakcia, zovšeobecňovanie.